

LĀTVJU
MĒNEŠRAKSTS



1



1

9

4

2



LATVIJU MĒNĒŠRAKSTS

LITERĀTŪRAS UN MĀKSLAS ŽURNĀLS

CIETA

ATBILDĪGĀIS REDAKTORS
KĀRĪNĪSKALBE

REDAKCIJAS PĀRĻĒDĒJI
JĀNIS VESELIS JĀNIS RUDZĪTIS
LUDOLFS LIBERTS

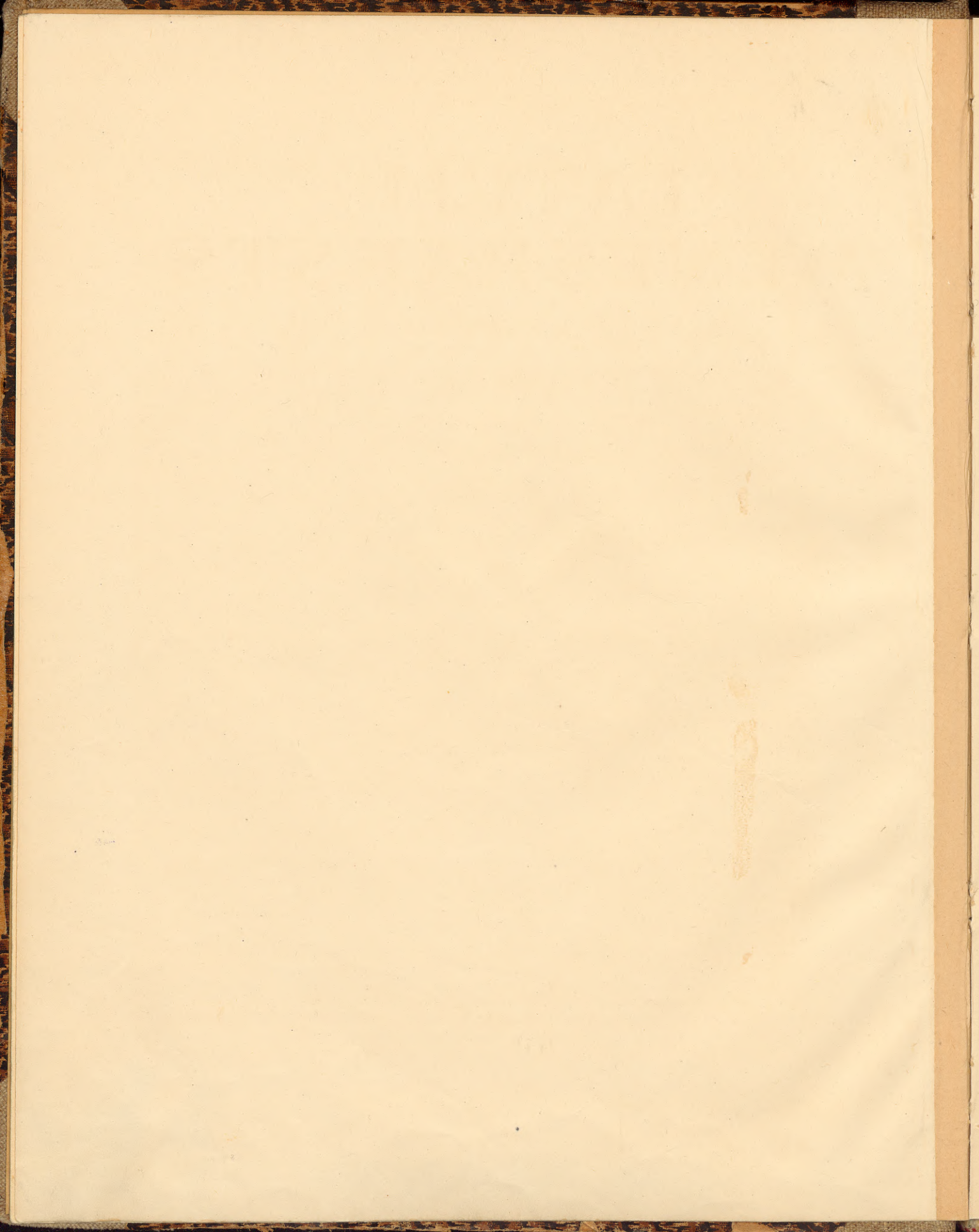
PIRMAIS PĒRVAIDIS

1942

LIBRA

AMĒRIKAS VAJASIEVU UN ŽENIŅU KĀRĪNĪBU BIJŪRĀ

1942



14

LATVJU MĒNĒŠRAKSTS

LITERĀTŪRAS UN MĀKSLAS ŽURNĀLS

ATBILDĪGAIS REDAKTORS

KĀRLIS SKALBE

REDAKCIJAS KOLLEĢIJA

JĀNIS VESELIS JĀNIS RUDZĪTIS
LUDOLFS LIBERTS

PIRMAIS PUSGADS

1942

RIGĀ

KULTŪRAS UN SABIEDRISKO LIETU DEPARTAMENTA IZDEVUMS

1942

MĒNĒŠRĀKSTS
LATVIJU

VALSTIS BIBLIOTĒKA
Inv. 408403

sf-2494m



LATVIJAS VERTSPĀPIRU SPIESTUVE
RĪGA

SATURS

1. STĀSTI UN ROMĀNS

	Lp.		Lp.
Ēriks Ādamsons — Lielais spītnieks	41	Jānis Jaunsudrabiņš — Vētras	11
Ēriks Ādamsons — Kaina skaudība	291	Iona Leimane — Vilkaču mantiniece	33, 137, 231, 327, 423, 497
Pēteris Aigars — Iegātnis	396	Jānis Sārts — Mūžība	482
Mirdza Bendrupe — Elks Tongū	50	Kārlis Skalbe — Labais ķēniņš. Pasaka	31
Eduards Cālitis — Kurpnieks Loja	213	Jūlijs Vecozols — Uguns	147
Vilma Delle — Piena lāse	489	Jānis Veselis — Saules koks. Latvju teiksma	5
Anšlavs Eglītis — Ģīmetne	98, 194, 317	Hilda Vīka — Dzīvība	387
Adolfs Erss — Kalnieši	17, 122	Elīna Zālīte — Stiprās saites	415
Adolfs Erss — Kalmju Diogens	307		

2. DZEJAS UN POĒMAS

	Lp.		Lp.
Achim's von Akerman's — Tēvu nams. Tul- kojis Kārlis Krūza	306	Friedrich's Hölderlin's — Saules dievam. At- dzejojis Ēriks Ādamsons	371
Rūta Andersone — Nakts	507	Homera Odiseja. Devītā dziesma. Atdzejojis Augusts Ģiezēns	508
Rūta Andersone — Dārzā	566	Kārlis Jēkabsons — Tēlnieka nāve	135
Arnolds Apalups — Tev pateicos	272	Andrejs Johansons — Naktī aizejot	422
Aspazija — Salda smarža	4	Andrejs Johansons — Grēks	454
Aspazija — Jādzīvo	193	Paulis Kalva — Sējas laika atnākšana	414
Aspazija — Putnu karnevals	289	Kārlis Krūza — Saules meita	3
Lilija Auza — Zelta liesmas	325	Kārlis Krūza — Udenszāle	110
Antons Bārda — Purenes	10	Kārlis Krūza — Sējas laikā	193
Antons Bārda — Irbes	230	Kārlis Krūza — Dailes dārzā	358
Paulīna Bārda — Māte	522	Kārlis Krūza — Zelta stati	460
Mirdza Bendrupe — Mēnessērdzīgais	244	Kārlis Krūza — Zelta putniņš	495
Ludis Bērziņš — Dziesma	58	Atis Ķeniņš — Dziesmu ģenijam	304
Vilis Cedriņš — Draudzes skola	58	Atis Ķeniņš — Rožainais cīrulis	315
Vilis Cedriņš — Brauciens uz debesīm	305	Atis Ķeniņš — Svešumā	481
Valdemārs Dambergs — Jaunā zeme. Poē- mas fragments	111	Atis Ķeniņš — Dzīves sapnis	547
Fricis Dziesma — Dzīvības loks	30	Zinaīda Lazda — Jauns zvejnieks jūrā	71
Andrejs Eglītis — Zemdega	395	Zinaīda Lazda — Paparde	186
Anšlavs Eglītis — Kā tev	552	Jānis Medenis — Dūjas	30
Viktors Eglītis — Dzejnieka mūžs	110	Jānis Medenis — Mīlnieces rīts	212
Kārlis Eliass — Vaidavas baznīca. Vīzija	370	Jānis Medenis — Rai — rīdi	316
Pēteris Ērmanis — Aizvesto bērnu vagoni	212	Jonass Miesnieks — Mātes lūgšana	290
Adolfs Erss — Sācējs	496	Jonass Miesnieks — Ievainotais dzejnieks	326
Fragments no Nibelungu dziesmas. Atdzejo- jis Kārlis Plukšs	433	Frančesko Petrarka — Sekstīna. Atdzejojusi Veronika Strēlerte	459
Jānis Grots — Mazas dziesmas mazajai Mā- rītei	385	Rainer's Maria Rilke — Rudens diena. Tul- kojis Plūdonis	49
Frīdrichs Gulbis — Aizsaule	543		

	Lp.		Lp.
<i>Rainer's Maria Rilke</i> — Dzejoļi no „Stundu grāmatas.“ Tulkojis Fricis Dziesma . . .	81	<i>Kārlis Štrāls</i> — Cēlākās jūtas	97
<i>Elza Stērste</i> — Dzejolis	4	<i>Kārlis Štrāls</i> — Rūpjumāte	290
<i>Elza Stērste</i> — Sv. Pēterja gailis	167	<i>Lex Schloss</i> — Stefan's George. Tulkojis Kārlis Krūza	32
<i>Kārlis Skalbe</i> — Pie jūras loga	3	<i>Velta Toma</i> — Tā nesa dzīvību	134
<i>Kārlis Skalbe</i> — Laiks	86	<i>Velta Toma</i> — Māras ritā	413
<i>Kārlis Skalbe</i> — Vecie koki	97	<i>Vergilijs</i> — Aineīda. I dziedājums. Atdzejojis Kārlis Straubergs	238
<i>Kārlis Skalbe</i> — Māte	385	<i>Jānis Veselis</i> — Pretmetu vijas	40
<i>Kārlis Skalbe</i> — Vasara	432	<i>Jānis Veselis</i> — Krācošie ūdeņi	544
<i>Kārlis Skalbe</i> — Aizvestiem	481	<i>Hilda Vika</i> — Ziemas vakarā	121
<i>Kārlis Skalbe</i> — Pusnaktī	552	<i>Ingrīda Viksna</i> — Atzišanās	266
<i>Kārlis Straubergs</i> — Turgus	369	<i>Klāra Zāle</i> — Mazā upe	230
<i>Veronika Strēlerte</i> — Pilsēta miglā	10	<i>Klāra Zāle</i> — Meža roze	566
<i>Veronika Strēlerte</i> — Spoguļu meklētājs	414		
<i>Kārlis Štrāls</i> — Veltīgā diena	4		

3. APCERĒJUMI

	Lp.		Lp.
<i>Ēriks Adamsons</i> — Friedrich's Hölderlin's	372	<i>Pauls Kundziņš</i> — Arhitekts Jānis Baumānis	337
<i>Arturs Bērziņš</i> — Par Rūdolfu Blaumani. Atmiņu zīmējums	59	<i>Milda Palēviča</i> — Dzejnieka Fallija nacionālā nozīme	267
<i>Arturs Bērziņš</i> — Jūlija Skaidrīte	150	<i>Jānis Siliņš</i> — Mākslas izstāde Rīgā	174
<i>Arturs Bērziņš</i> — Vilhelms Purvītis dzīvē un darbā	245	<i>Jānis Siliņš</i> — Vilhelma Purviša glezniecība	261
<i>Arturs Bērziņš</i> — Adolfa Kaktiņa mākslas ceļš	523	<i>Jānis Siliņš</i> — Kārlis Zāle. Atmiņu zīmējumi	437
<i>Jānis Endzelīns</i> — Valodnieka vērojumi	545	<i>Pauls Teikmanis</i> — Inženieris, mākslinieks un valstsvīrs. Dr. F. Todt'a piemiņai	168
<i>Jēkabs Graubiņš</i> — Intervallu virziens tautu meldijās	548	<i>Jūlijs Vecozols</i> — Rainer's Maria Rilke	83
<i>Jānis Grīns</i> — Grāmatnieks Jānis Rapa	455	<i>Jūlijs Vecozols</i> — Erwin's Guido Kolbenheyer's	274
<i>Pauls Jurevičs</i> — Garīgā dzīve	72, 157	<i>Jānis Zālītis</i> — Mozart's	77
<i>Kārlis Kārklīšs</i> — Hans's Carossa	366	<i>Jānis Zālītis</i> — Alfrēda Kalniņa vokālā lirika	181
<i>Kārlis Kārklīšs</i> — Rūdolfa Blaumaņa draugi	461	<i>Jānis Zālītis</i> — Jāzepa Vītola klavierdarbi	359
<i>Arturs Krūmiņš</i> — Vācu jaunā celtniecība	553		

CHRONIKA

	Lp.		Lp.
<i>Klusuma meldijas.</i> Kārļa Skalbes dzejas — Jānis Kadilis	87	<i>Janis Rozentāls:</i> Rūdolfa Blaumaņa portrets — Jānis Siliņš	95
<i>Annas Brigaderes pasaka Mare</i> — Paula Jēger-Freimane	88	<i>Aleksandrs Štrāls:</i> Plosti — Jānis Siliņš	95
<i>Viļa Veldres Saule rasā</i> — Jānis Grīns	89	<i>Minhauzena precības Dailes teātrī</i> — Jānis Veselis	95
<i>Jānis Ezeriņš</i> — Kārlis Egle	90	<i>Tēlnieks Kārlis Zāle (1888. 6. XI — 1942. 19. II)</i> — „Latvju Mēnešraksta“ redakcija	187
<i>Anna Bērzkalne</i> — Kārlis Egle	91	<i>Latvju jaunākās dzejas antoloģija Likteņi</i> — Jānis Rudzītis	187
<i>Kurta Fridrichsona un Alfrēda Lapukina darbu izstāde</i> — Jānis Siliņš	93		
<i>Benvenuto Čellini Dzīve</i> — Anna Dārziņa	93		

	Lp.		Lp.
<i>Benvenuto Čellini Dzīve</i> (Recenzijas beigas.) — Anna Dārziņa	189	<i>Jānis St. Roze: arch. Jāņa Baumaņa portrets</i>	383
<i>Zinaīdas Lazdas dzejoļi Staru viesulis</i> — Jānis Grīns	189	— Jānis Siliņš	384
<i>Daiļes teātrī izrādītā Raiņa traģēdija Mīla stiprāka par nāvi</i> — Jānis Veselis	190	<i>Kārlis Miesnieks: Agrs pavasaris</i> — Jānis Siliņš	384
<i>Rīgas Drāmatiskais teātris</i> — Jānis Veselis	191	<i>Jāņa Veseļa Latvju teiksmas</i> — Jānis Grīns	467
<i>Purvenieku meita, Zemas Lagerlefas un Bernda Fredgrena tautas skatu luga</i> — Jānis Veselis	191	<i>Edvarta Virzas Pēdējās dzejas</i> — Jānis Rudzītis	469
<i>Prof. J. R. Tilberga: aktrises Jūlijas Skaidrites portrets</i> — Jānis Siliņš	192	<i>Trīs igauņu romānu tulkojumi</i> — Jānis Grīns	471
<i>Par daiļliteratūras recenziju un recenzentu</i> — Jānis Grīns	280	<i>V. Bērziņas Latviešu valodas gramatika</i> — Prof. E. Blese	474
<i>Austras Dāles Vēju vēstis. Dzejoļi</i> — Veronika Strēlerte	281	<i>Vērtīgākie ilustrētie jaunizdevumi</i> — J. Strazdiņš	478
<i>Anšlava Eglīša un Andreja Johansona Mijkrēslī. Dzejas</i> — Ofelija Sproģere	282	<i>Rīgas Drāmatiskais teātris</i> — Jānis Veselis	479
<i>Saules pulkstenis. Ērika Adamsona dzejas</i> — Jānis Kadilis	284	<i>Tautas teātris</i> — Jānis Veselis	480
<i>Šveices vācu novelisti latviski</i> — Jānis Grīns	286	<i>Prof. Ludolfs Liberts: Tēlnieka prof. Kārļa Zāles portrets</i> — Jānis Siliņš	480
<i>Rīgas Drāmatiskais teātris</i> — Jānis Veselis	287	<i>Konrads Ubāns: Rīgas priekšpilsēta</i> — Jānis Siliņš	480
<i>Tautas teātris</i> — Jānis Veselis	288	<i>Redakcijai piesūtītas grāmatas</i>	480
<i>Latviešu lirikas attīstība</i> — Kārlis Kārklīš	377	<i>Par dzejas darbā ietvertu pārdzīvojumu</i> — Jānis Grīns	567
<i>Paliekamā dzeja</i> — Viktors Eglītis	379	<i>Elzas Stērstes Dzintara ceļš</i> — Veronika Strēlerte	570
<i>Folkloristikas kapitāldarbs</i> — Jānis Bičolis	380	<i>Friča Dziesmas Dzīvības lokā</i> — Jānis Rudzītis	571
<i>Kuldīgas mūzeja mākslas nodaļas atklāšana</i> — Jānis Siliņš	382	<i>Jāzepa Vītola jaunākais skaņdarbs</i> — Jānis Cīrulis	572
<i>Rīgas Drāmatiskais teātris</i> — Jānis Veselis	382	<i>Pagājušā mūzikas sezona</i> — Jānis Cīrulis	573
<i>Daiļes teātris</i> — Jānis Veselis	383	<i>Daiļes teātris</i> — Jānis Veselis	575
		<i>Rīgas Drāmatiskais teātris</i> — Jānis Veselis	575
		<i>Jānis Tīdemanis: Puķes</i> — Jānis Siliņš	576
		<i>Eduards Kalniņš: Miglains rīts</i> — Jānis Siliņš	576

PIELIKUMI

- | | |
|---|---|
| <i>Hugo Lehmann'a</i> — Adolf's Hitler's, Lielvācijas | <i>Jāņa Šternberga</i> — Profesors akadēmiķis Vilhelms Purvītis. |
| <i>Aleksandra Štrāla</i> — Plosti. | <i>Jāņa St. Rozes</i> — Architekta Jāņa Baumaņa ģimēne. |
| <i>Jāņa Rozentāla</i> — Rūdolfs Blaumanis. | <i>Kārļa Miesnieka</i> — Agrs pavasaris. |
| <i>Oskara Noriņa</i> — Mozart's jaunībā. | <i>Artura Apiņa</i> — Profesors Jāzebs Vītols. |
| <i>Prof. Jāņa Roberta Tilberga</i> — Jūlijas Skaidrites ģimēne. | <i>Prof. Ludolfa Liberta</i> — Tēlnieka prof. Kārļa Zāles ģimēne. |
| <i>K. Zāles</i> — Senlatvju kareivju grupa (Brāļu kapu vārti). | <i>Konrada Ubāna</i> — Rīgas priekšpilsēta. |
| <i>Marijas Induses-Mucenieces</i> — Komponists Alfrēds Kalniņš. | <i>Jāņa Šternberga</i> — Grāmatnieks Jānis Rapa. |
| <i>Vilhelma Purviņa</i> — Agrs pavasaris. | <i>Jāņa Tīdemaņa</i> — Puķes. |
| <i>Vilhelma Purviņa</i> — Sarmota ziema. | <i>Eduarda Kalniņa</i> — Miglains rīts. |
| | <i>Ludolfa Liberta</i> — Operdziedātājs Adolfs Kaktiņš. |
| | <i>Vāks</i> — Niklava Strunkes. |

183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500

PIELUMI

183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500

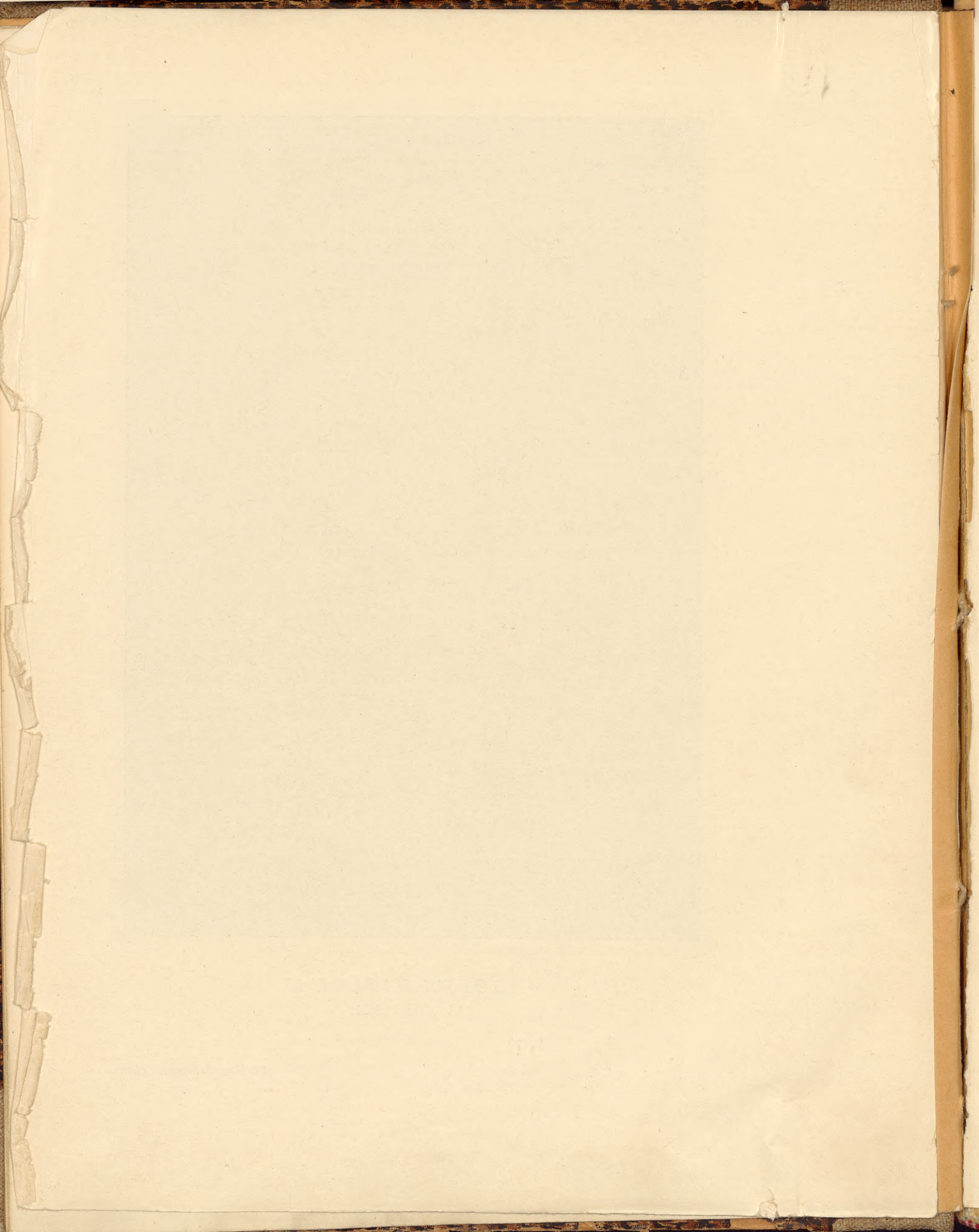




ADOLF'S HITLER'S

Lielvācijas Vadonis

Pēc Hugo Lehmann'a gleznas



ILATVJU MĒNĒŠRAKSTS

LITERĀTŪRAS UN MĀKSLAS ŽURNĀLS

ATBILDĪGAIS REDAKTORS

KĀRLIS SKALBE

REDAKCIJAS KOLLEĢIJA

JĀNIS VESELIS JĀNIS RUDZĪTIS

LUDOLFS LIBERTS

RIGĀ

LATVJU KULTŪRAS UN MĀKSLAS DEPARTAMENTA IZDEVUMS

1942

MĒNESRĀKSTS
LATVIJU

VALSTS BIBLIOTEKA
Inv. 408 403

KĀRĻIS SKALBE
JĀNIS VEKŠIS JĀNIS RUDZĪS
LUDOFS LĪBERTS



LATVIJAS VĒRTSPAPIRU SPIESTUVE
RĪGA

LATVIJU MĒNEŠRAKSTS

Nr. 1

1942

Kārlis Skalbe

Pie jūras loga

Pie jūras loga zilā
Sēd meitene asarās,
Kur viļņi galvas cilā,
Liec vaigu nopūtās.

Pie jūras loga tāla
Ar dzintara pakariem
Sēd skumjās meitene bāla
Un raugās uz vakariem.

No ledus tuksnešiem nākdams
Ar krusu austrumvējš,
No lauka visu vākdams,
Tai vaiņagu aiznesa spējš.

Varbūt kur jūras salā
Kāds vaiņagu atradīs
Un, vētru pārspēdams galā,
Pār viļņiem tai pārvedīs . . .

Kārlis Krūza

Saules meita

Kas vēju ķēris tālu no dzimtenes,
Kur dzīves vētras agri to rāvušas,
To sagrābj baigums neizbēgams,
Senajai sētai reiz tuvojoties.

Un redz tas rītā: dārzā ir viesu daudz,
Un visiem sejās staro kā atspīdums
No laikiem, kad reiz mirdzējušas
Sendienu saulē tik baltas dienas.

Un viesu vidū valda kā vasara,
Kaut bālas lapas zālē jau klājušās,
Un vieglā dejā liek tam lidot
Dzimtenes dzidrākā saules meita.

Elza Stērste

Dzejolis

Uzzied puķe veļu pļavā,
Dūkdama kur bite skrien,
Tā es ziedu elpā tavā,
Tevi meklējot arvien.

Kaut to mūžam neatrastu,
Kas ar ēnām bēgam šķiet —
Viļņi iet uz viņu krastu,
Veļu pļavā puķe zied.

Aspazija

Salda smarža

Vēl sapņu dieve nebij noņēmusi
Man sejai zili sudrabetu autu,
Vēl pusnakts zvaigzne nebij nodzisusi,
Salds mulsums turēja vēl mani skautu;
Pār vaigu asaras man lēni lija —
Es nezinu, par ko tās īsti bija?

Kam ziedu lapai, kas no rozes risa,
Kaut kas vēl jāatminas, kaut kā žēl?
Kam svecei, kad tā pati sen jau dzisa,
Dakts iedzirkstas un kvēlo ilgi vēl?
Ko pusnakts grib? kas rītam jāatceras?
Ko smagie plakstieni uz leju sveras — —

Nekā man rītam vairs ko jautāt nava!
Lai tik man ilgāk saldi dusēt ļauj —
Ko gaida spožā izkaptas asi trīta,
Vai zaļa pļava man vēl jānopļauj?
Pat sapnis sāk jau tapt par dzīves mīklu,
Kāds jautājums man uzmet zīda tīklu.

Es varu jautāt nakti vai pa dienām,
Vai prāts ir nomodā, vai sapnī mulst,
To mīklu atminēt nav dots nevienam,
Lai agri uzceļas vai vēlu gulst:
Uz melniem kambariem ved zelta durvis,
Tās neatslēgs vairs pētnieks, neslēgs burvis!

Bet rozei atrāvusies ziedu lapa
Kā dvesmu savu daili tālāk dos,
Un visa roze atkal plauks uz kapa
Un savu dvēseli smaržā izsmaržos — —
Gan zaļā pļava paliek nenopļauta,
Daudz jaunu pļāvēju tai audzēs tauta —

Kāds darbonis tik stāsies darba jūtīs
Un iejautāsies: kas tas bija? kas?
Tam salda rožu smarža pāri pūtīs,
Tik skumji tam, tik skumji sametas — —
Pār vaigu asaras tam lēni ritēs
Un ilgi līs un līs un nenomītēs. — —

Kārlis Štrāls

Veltīgā diena

Ugunis iedegas ielās, un diena gulst atkal kapā . . .
Sēklai tai vaj'dzēja būt, no kuņas rītdiena izaug;
Asnam tai vaj'dzēja būt no vakardien iesētās sēklas,
Auglim bija tai kļūt, ko laimīgais audzētājs bauda,
Ļaudamies atpūtai saldai bez rūgtuma sūra un sāpēm.
Bet viņa bij sausa un tukša, bez sēklas, bez asna, bez augļa —
Kā ūdenis slīkoni apsedz nu guns to un nemiers un moka.

Saules koks

Latvju teiksma

Jānis Veselis

Cilvēks vēroja plašos, mežu apjertos apvāršņus. Lai ietu uz rītiem cik tālu iedams, nekad viņš neatrada vietu, kur saule uzlēca; tāpat rietumos nekad nebija sasniedzams sols, kur tā sēdās zelta laivā un aizlīgoja pār bangainām jūrām. Cilvēks nogāja vai nojāja tikai mazu ceļa gabalu, kamēr saule uzbrauca augstajā debesu kalnā un norietēja vakaros. Tā bija ātra skrējēja, kam neviens netika līdzī. Kopš aizmūžiem Ūsiņš vadīja saules grezno, zeltā vizošo pajūgu. Debesu spīdekļa gaitas noskaidrot nolēma virsaiša dēls Rienis, par kuŗa jaunību un citiem darbiem stāstīts lielajā laiku un teiksmu grāmatā Trīs laimes.

Jauns vēl būdams, pēc sirds bēdām, ko viņam sagādāja Maira, viņš apņēmas doties pasaulē. Jau iepriekš viņš rūpīgi vēroja saules ceļus pie debesu jumola. Visi zināja, ka saule gada laikā apiet ap lielo debess loku. Katru mēnesi tā joņoja citā zvaigznājā, un pēc tiem latvji svinēja svētes un turēja laikus, veci ļaudis zīlēja pat piedzimušo likteni. Kas bija rītā dzimis, tas bija možs un priecīgs kā nebeidzamā dzīve; kas vakarā, tas bija cienījams par savām domām, laipnību un gudrību, kas pusdienā, tas bija dažkārt ceļams par valdoni; kas pusnaktī, tas bija dziļš un noslēpumains kā aka. Pavasara bērniem bija stipra tieksme uz tālumu un plašumu, tie bija labi kaŗotāji un strauji, bezbēdīgi drasoņi.

Rienis bija dzimis pavasarī, kad diena un nakts tikko līdzīgas top, kad sērsnainos rītos rubeņi rūc malu malās un gaiss

dzidrs un skanīgs. Ik naktis viņš gāja ārā, vēroja zvaigžņu rāmos gājienus un mācījās noteikt debesu puses. Viņš zināja, ka Sietiņš stāv dienvidos saulei rietot pavasaros, un pēc Greizo Ratu ilkss ikreiz attapās, uz kuŗu pusi mājas, lai cik tālu būtu aizgājis nakšņainos mežos. Viņš čakli kopa savu dumbēri, kam spalva zalgoja vien, un ik dienas izjāja uz rītiem vai dienvidiem. Tuvākā apkaimē viņam vairs nebija nepazīstamu vietu. Viņš zināja Daugavas tecējieni, krāces un ragus, bija apmeklējis Lukstos Susējas izteku un arī Mēmeles upi no Lietavas, bija peldinājis kumeļu Saukas, Kalniešu un pat Sasaju un Sventas ezerā.

Caur mežiem laužoties uz austrumiem, viņš dažkārt noraudzījās brīnišķīgā stārainā parādībā. Pēkšņi kāds koks, pa laikam ozols, sāka kvēlot, zeltīties, lapas pielija ar gaismu un uguni, divpadsmit žuburi slējās gaisā, trijos deviņzaros dalīdamies. Koks liesmoja tādā mīklainā skaistumā, ka varēja dvēseli nomaldināt. Kad Rienis mudīgi jāja uz priekšu, lai tuvumā aplūkotu šo parādību, tad tā drīz bālēja, pelēka tapa, un bija vairs tikai vienkārši koki, ko grūti bija atšķirt citu no cita. Nebija vairs ozola, kas tik svinīgi bija blāzmojis pār mežu, toties uzlēkušā saule meta savus starus zaļajā biezoknī. Domīgs jāja Rienis mājup un vaicāja vecai mātei, ko tas gan varētu nozīmēt.

„Tas, dēls, saules koks“, vecā māte atbildēja.

„Tas kaut kur ir, tas jāatrod“, tiepās Rienis.

„Jauni ir aizjājuši, veci pārjājuši, to meklēdami. Vai kāds to atradīs?” nopūtās vecā māte. „Te ir kas vairāk, dēls, nekā cilvēka prāts spēj saprast.”

Rienis gribēja vairāk, gribēja to, ko cilvēka prāts nespēj saprast. Viņš runāja ar saviem drošajiem un bezbēdīgajiem kaŗa draugiem.

„Jāsim saules koku meklēt.”

Bet viņi vairs negribēja doties jaunības dēkās.

Tad Rienis gāja pie tēva Runtiņa pilī un teica savu nodomu. Runtiņš bija vecāks kļuvis, pilnajā bārdā jau vijās sirmi pavedieni. Viņš, varbūt, vairs neatcerējās tik labi savus puīša un vīra gadu sirojumus, kas viņu bija atveduši šurp par novada virsaiti. No dabūtām rētām viņš bija stīvāks kļuvis un žēlojās, ka pāršķeltais gurns sāpot uz lietu, tomēr viņš vēl bija stiprs, un jaunā sieva Dzilna nesūrojās, ka viņai pietrūktu vīra glāstu. Runtiņa mazie bērni, Rieņa un Ģiedras pusbrāļi un pusbēdas, trokšņodami skraidīja pa pils pagalmu vai vēlās no stāvās kraujas lejā un joza uz purvu, kur viņiem tīkami peldēties ezerā un no pērķļiem iztraucēt lielās dzēves. Runtiņš nepretojās tam, ka vecākais dēls dodas svešumā, viņš pat nebrīnījās par to, ka Rienis par sava ceļojuma mērķi izvēlēties teiksmainā saules koka meklēšanu un nevis jaunu novadu iekāršanu, kā tas piederētos īstam virsaišdēlam. Rienis jau no laika gala bija bijis trauksmainais sapņotājs, tāda bija viņa daba, tur nekas nebija grozāms. Drūmais burvis deva viņam tikai lietišķus padomus, kā seglot zirgus tādām tālam jājienam, lai viss nepieciešamais būtu viegls un ērts.

„Ieročus katrā ziņā ņem līdz. Tie visur noderēs. Tie pavērs ceļu, dos pārtiku un saīgās no zvēriem un cilvēkiem.”

Izgājis no tēva pils, Rienis domāja, kur ņemt ceļa biedru, kad viņam pietecēja Mairas desmitgadējais dēls Agnis un teica droši un pašāvīgi:

„Tēt, es dzirdēju, ko tu runāji ar virsaiti. Ņem mani līdz saules koku meklēt. Es jau labi protu jāt un ar stopu šaut. Drīz es būšu liels.” Un viņa zēnīgais stiegrais augums pastiepās. Rienis kļuva liksms un ņēma savu dēlu Agni līdz.

Dzilna sēja viņiem ceļa maizi, pielika cibas ar sviestu un gaļu, deva drānas un citas mantas. Ģiedra klāja bāleliņa kumeļam zvaigžņu segu. Arī Agnim gadījās maza skaista merģele Rane, kas viņu gribēja izvadīt ar godu kā savu tautieti un kaŗavīru. Rienis trina zobenus, šķēpus un āvas, pildīja šautru makus nodrāztām šautrām un stopiem uzvilka jaunas atspēriņas cinkslas.

Tad viņi izjāja agrā spožā rītā.

Visa pils bija iznākusi viņus pavadīt. Ģiedra pušķoja Rieņa dumbēri, raudādama gaužas asaras, Rane vija ap kaklu zaļas vītnes Agņa salnim. Agnis sēdēja zirgā sīks, bet laimīgs un lepns kā īsts kaŗavīrs; kumeļš viņam bija iejāts un lēnīgs. Tomēr abi rumaki drasēja savā staltumā, mīņājās nepacietībā un zviedza, gludās, pie sudraba iemauktiem piestiprinātās pavadās turami. Kā lielais, tā mazais jājējs bija tērpušies savītajās bruņu cepurēs, gaišpelēkos mēteļos, ugunszīmēm izrakstītām malām, kas plandījās liegā vējā. Pie segliem piejozti vairogi, šautras, stopi un ceļa maize.

Noskanēja pēdējie atvadu vārdi, sveicieni, un kumeļi traucās uz priekšu tāpat kā viņu jājēju ilgas, traucās atpakaļ pils un izvadītāju pulks, traucās atpakaļ meži, pakalni, lejas un upes, traucās atpakaļ Rieņa padzīvotā jaunība un Agņa saulainā bērnība un it kā mēmas sēras

līdz ar tām, uz priekšu — nodomi, neuzveicama griba, jauni nebeidzami ceļi. Pat Agnis neskatījās atpakaļ: kas lielu grib sašņiegt, tam lai vairs nepastāv bijušais un pamestais, tā skats lai nevēršas atpakaļ.

Pirmajā dienā ap jātniekiem žvīgoja vēl dzimtenes lauki, šalca dzimtenes meži, klusā mierā dusēja tautiešu mājas, sidrabaini čaloja upītes un reizēm pavērās gaŗi ezeri kā mirdzoši plati zobeni, ko kāds milzu karotājs, atpūtā laizdamies, nolicis sev blakus zālē. Katru koku viņi lūkoja, aiz katra pakalna cerēja paceļamies meklēto saules ozolu, taču viss slija vienādā, parastā un brīnišķīgā dienas zilgmē. Viņi saprata, ka saule ir vistālāko ceļu gājēja, ka viņiem jājāj tikpat tālu, lai atrastu vietu, no kurienes tā iznāk kā no savas mūžu mājas.

Nakti viņi noseġoja zirgus un palaida meža pļavā ganīties. Zvaigzņainā debess gāja tiem pāri, ietverdama zemi starainā sagšā. Ilgi runājās Rienis ar savu un Mairas dēlu Agni, kas silti dusēja pie viņa krūts, par ceļojuma mērķi, kamēr apkļusa putni, svešais mežs drūmi un baigi sapiedās ciešāk ap nemierīgajiem cilvēkiem. Ap pusnakti nokrācās zirgi un tramīgi smailēja ausis, jo meža malā iegailējās vilku sarkanās acis, tad atkal kļusums kā Dieva gaisma lija pār visu pasauli, un nogurušo ceļotāju sapņos uzplauka saules koks kā ziedošā ābele, un zem tā zariem aizritēja visa cilvēku dzīve.

Otrā dienā atkal sākās nebeidzamā trauksme uz austrumiem, saulei pretim, bet saule, tālo ceļu gājēja, uzkāpa augstajā debesu kalnā, sliecās uz vakariem un norietēja aiz mežiem, un ceļinieki bija tikpat tālu no sava mērķa kā bijuši.

Dienas un nakts nule žvīgoja pār viņiem, saule un mēness uzlēca un norietēja, iemītie ceļi zuda un gaisa mežu bie-

zokņos, taču nemitējās jauno ceļotāju gaita, straujums un meklētāju gars. Meži apņēma viņu domas, laiks — viņu sapņus. Zemē, kur viņi tagad iejāja, bija maz iedzīvotāju, tālāk nāca reti ciemi, no kuriem izlīda pazemes ļaudis, vēl tālāk viņi iejoņoja mežonīgā klajumā, kur augstu sausu zāli kustināja rītenis. Mēnešiem viņi jāja pa šo klaju, un viņu zirgu muguras pazuda augstajā smilgā. Rienā acis izbālēja, vaigi iekrita, bet Agnis ātri izstīdzēja augumā un norūdījās, maņas kļuva asas, rokas stipras un izveicīgas. Sausajā un saulainajā gaisā viņi sāka redzēt parādības. Pēkšņi tālē, rīta blāzmā iznira saules koks, kupls, krāšņs, spožiem milzīgiem ziediem un robainām lapām. Saule pašreiz lēca, viss koks zaigoja un mirdzēja. Rienis paskubināja dumbēri, Agnis — salni un auļoja uz šo koku, ko viņi nu beidzot cerēja sasniegt. Bet priekšā stājās pūlis svešādu bruņotu ļaužu; tiem bija šķības un ļaunas acis, patumšas it kā sasistas sejas. Galvā cepures ar uzaušiem un iesmiem virsgalvī. Draudīgi tie cēla pretim šķēpus, āvas un stopus; nikni un reizē jocīgi kārpīja zemi mazie, straujie zālaino klajumu zirgi. Kā jauni dievi izauļoja nō augstās zāles, gaismā vizēdami, saules koka meklētāji, un neviļus godbijībā pašķīrās tumšais pūlis. Kā zibens, kā iznācēji no gaismas un laimes pasaules, viņi joņoja mežonīgai tautai cauri, cirzdami spožu sliedi, un neviens viņus neapturēja. Kad viņi bija naidīgajam barā cauri, tad saules koks bija nozudis, atkal viņu priekšā plētās bezgalīgs rūsgani pelēks zāļu klajums, tik skumji tukšs kā dzīve bez mērķa un cerības.

Atkal viņi jāja tālāk. Ne vairs dienas un mēneši, bet gadi aizšalca pār viņu galvām, lielas upes un kalni stājās ceļā, bet viņi pārvarēja tos un, izjājuši pa tumšu

aizu, nonāca krāšņā un bagātā pilsētā. Tās ielās staigāja savādi, jauki ģērbti, liksmi satraukti cilvēki un sarunājās smalkās valodās. Viņu sejas bija glītas, labi koptas, mīkstās rokas nekad nebija pazinušas rupju darbu. Saules koka meklētāji vaicāja šim un tam, kādā valstī un pilsētā viņi nonākuši un kur ceļš uz saules koku, kas viņiem pazudis tieši šinī pusē. Daudzi viņus, izkāmējušus, saules un vēju brūninātus, sevišķi šmaugo gaišmataino zēnu, kas jau par jaunekli kļuvis, uzlūkoja smaidīdami, taču neviens nesaprata viņu valodas. Pēdīgi radās viens sirms un augsti mācīts vīrs baltā mētelim līdzīgā tērpā un drusku saprata mūsu ceļotāju labskanīgo valodu un atbildēja viņiem āriskā, svešādi un tomēr pazīstami skanošā izloksnē. Vaicājis, no kurienes viņi nākdami, viņš sacīja:

„Arī mūsu āriskā cilts senos laikos priekš divām jūgām iznāca no tās pašas zemes, kas ir visu ārisko tautu dzimtene. Arī mēs devāmies uz rītiem, meklēdami jaunu dzimteni, un esam te nonākuši, šo pilsētu cēluši, dziedādami vecās dzimtenes dziesmas un sacerēdami jaunas. Kaut gan te ir mūžīga vasara, tomēr saules koka te nav, un es nezinu ceļa uz to. Nāciet man līdz: es jūs vedīšu pie mūsu visgudrākā zvaigžņu pētnieka, kas jums izstāstīs saules un debesu spīdekļu ceļus.”

Viņi, novietojusi zirgus apsētē, gāja pa svešās pilsētas ielām, caur viegli tērtu, nopietnu un smaidīgu ļaužu drūzmām, kas gan apstājās un apbrīnoja viņus, gan vienaldzīgi slāja gaŗām, un nonāca augstajā zvaigžņu lūkotavas tornī, kur viņus saņēma gudrs un augsti mācīts vīrs pie saviem loka mēriem un zvaigžņu grāmatām.

Ilgi viņi runājās ar zintnieku, vaicādami par zemēm un valstībām no šejienes uz rītiem. Dīvainas zintis viņš viņiem

atklāja: zeme neesot līdzena un plakana, bet apaļa kā gluds upes olis, saule nekur nedz uzlecot, nedz norietot, zeme mūžīgā kustībā ripojot un rādot saulei te vienu, te otru savu vaigu. Uz rītiem aiz augstajiem kalniem izbeidoties sausā zeme un sākoties milzīgā pasaules jūra, kurai vēl neviens neesot pāri ticis. Kad ceļotāji viņam stāstīja par saules koku, ko redzējuši dzimtenē vizmojam, tad viņš papurināja galvu un teica, ka saules koks piederot pie visu ārisko tautu vissenākajām teikām, kas izrādījušās par maldiem pētniecības un zinības priekšā. Tomēr arī šai teikā kaut kas patiesš būšot, jo tautas mīlējušas savas zināšanas ietērt noslēpumainā zīmolu un līdzību valodā.

„Mēs atradīsim saules koku, kaut arī mums būtu jāmirst”, iesaucās Rienis, un viņa iekritušās acis novājējušajā sejā dedzīgi iezibējās.

„Jāsim, tēt, saules koks jau spulgo”, teica Agnis trauksmainā dziņā.

Atkal ritinājās ceļi zem zirgu pakaviem, atkal slija gaŗām mūža meži, baigi dumbri un svešums. Viņi bija atstājuši aiz sevis visu, ko bija mīlējuši, viņi pieņēma visu, kas nāca, lai tas būtu grūtums vai mokas, aukstums vai karstums.

Viņi nonāca pie tautām, kas vēl nepazina nedz arklu, nedz tīrumu, nedz sirds, nedz prāta glītumu, nedz dievišķās teiksmas. Viņi apstājās pie tām uz laiku, mācīja tām zemes kopšanu, tikumus un labas ieražas, vēstīja par āriešu teiksmām un gudrībām un gribēja valdīdami tās pacelt Laimas gaismotos augstumos, bet tumsoņi nokratīja viņu maigo un labo varu, un viņi steidzās projām, skubinot savus vecos zirgus atkal tecēt caur biežokņiem gar upēm un kalnu kraujām.

Tad lielā pasaules jūra stājās ceļā. Milzīgi vilņi kā gludi kalni, kas kādā Dieva

ēlpā sākuši lēnu un mūžīgu gaitu, vēlās pret vientuļo un sēro krastu. Domīgi stāvēja abi ceļotāji un viņu zirgi šī plašuma priekšā. Viņu rokas nojima bezcerē. Kā lai tiek šim bezgalīgajam ūdenim pāri?

Pienāca rīts, un saule rotādama uzlēca pār vareno jūru, noslēpumainais koks likās margojam divpadsmit žuburiem un daiļas saules meitas dejam zem tā zariem. It kā klusa, aicinoša un vilinoša dziesma skanēja no pelēkās un drūmās viļņu duņoņas, aizmūžīgas un senas kā dzīvības sākumi.

Ceļnieki ilgi jāja gar jūras krastu, meklēdami pāreju, un tad viņu ceļš sāka griezties atpakaļ uz rietumiem. Viņi vairs neskatījās uz rītiem, bet vērās uz rietiem, kas reizēm vizēja tikpat vilinoši kā saules koks. Vēl auļoja gadi maldos un negaisos, vēl sveši kalni mānīja ar savām bagātībām, krāšņumu un varenību, bet ceļotāju ilgas sauca vairs tikai dzimtenes.

Kādu vasaru meži sāka smaržot pēc dzimtenes sveķainajām priedēm un bērzu maigajām lapām. Atganījuši vecos zirgus sulīgos līčos, viņi sāka pēdējo jājienu uz dzimteni, no kurienes bija aizgājuši. Apkārt elpoja meži, druvas un pļavas, un gaiss bija atmiņu pilns. Arāji apstājās, raudzījās uz pārnācējiem un vaicāja latvju mēlē:

„Kas ir šie svešie sirmie jātnieki? Viņu kumeļi tikko velkas no vecuma.“

Rienis un Agnis pirmo reizi ciešāk paskatījās viens uz otru, jo līdz šim viņu skati bija vērušies tikai zemes apvāršņos, kārodami ieraudzīt margojam brīnišķīgo saules koku, līdz šim viņi bija traukušies uz priekšu, un viņiem nebija vaļas domāt par sevi, nedz skatīties apkārt vai atpakaļ. Tagad viņi satrūkās. Agnis bija izjājis kā sīks zēns, tagad viņš

bija pieaudzis norūdījies vīrs, kam deniņos jau sarma, bet Rienis bija gluži balts, vienīgi trauksmes un ticības kvēle vēl plaiksnījās iekritušās acīs. Viņi bija aizjājuši gludiem un sārtiem vaigiem, kas tagad bija krunkaini un savītuši, priecīgs nebēdīgs vējš bija plīvinājis viņu zeltainos matus, kas nu bija sirmi kā izbālējušas linu šķieznas. Noguruši viņi bija no tālā ceļa un aizskrējušiem gadiem.

Runtiņa pils novadā viņiem nāca pretim Ģiedra un Rane, kas aizjājot pušķoja viņu kumeļus, — divas vecenītes, kam trīsēja sirmās galvas.

„Mēs jūs gaidījām“, viņas teica, un sens aizmirsts prieks uz mirkli iegailējās izdzisušās acīs. — „Mēs atjājām pie jums“, viņi atbildēja it kā vēl būtu jauni puīši, kas nākuši pie savām zeltenēm.

Tad pēkšņi Rienis sarāva sava vecā dumbēja iemavus un strauji pagriezta to pret rītiem.

„Rau, saules koks!“ viņš sauca līksmā uzbudinājumā. „Steigsimies uz to!“

Tiešām, kalnā ozols divpadsmit žuburiem margoja un rotājās brīnišķīgā gaismā, saule zibēja caur robainām lapām un meta spožus vainagus un starus pār visu pasauli.

Vecie zirgi krita pie kalna pakājes, pazemīgi iznesuši savus neprātīgos jājējus caur tālām zemēm. Jājēji uzkāpa kalnā un saļima zem saules koka zariem, ietīdamies tā gaismā kā savās ilgās. Klusajā lapu žūžā skanēja pašas Māras balss un staros mirdzēja pašas Laimas vaigs, kas noliecās pār nogurušajiem meklētājiem.

„Tikai dzimtenē aug saules koks“, sacīja Agnis, noguldīdams piekusušo augumu zālē pie mirdzošā koka saknēm, un paskatījās uz savu tēvu, kuŗš jau laimē bija aizvēris acis, lai tās vairs nekad neatvērtu.

Pilsēta miglā

Iet tilta gājējs soļiem steidzīgiem
Un veras vieglā, izzūdošā margā:
Vai roka tā, kas neredzama sargā
No nebūtības gaišiem dziļumiem?
Nav upes vairs, balts miglas klajums viss,
Viņš iet pār mākoņiem kā Dieva eņģelis.

Aiz šķidrauga gaist ļaužu sejs un stāvs,
Top tuvais svešs un tālo nesaredzi.
Par velti smaidot savas bēdas sedzi,
Tās citu acīm slēpis plīvurs blāvs —
Šai bālā gaišumā, kas vēsi plakstus skar,
Kā tumsā tikai sevi pazīt var.

Nekas nav tavs, viss bēg un garām slīd,
Ko šķīti gūstam — sapnis vien un ēna.
Kā ūdenspuķe ligana un lēna
Pār ielu krustojumu spuldze spīd.
Un krēslai miklainai, kas visu tver un skauj,
Kā apburts, cilvēks savu vaigu ļauj.

Kur tornim gals? — Tas ieaug debesīs —
Varbūt tur iedziedāsies mēmais vara gailis.
Bet namu jumti pelēki un kaili
Kā atspīdumā viļņojas un trīs.
Kur esi, pilsēta? Tu bēdz un zūdi man,
Tik tava dvēsele visapkārt dzied un skan.

Antons Bārda

Purenēs

Saulainos laukos gani jau gana,
Dzeguze birzī zvana un zvana,
Līksmi un priecīgi dienvidū mēs
Ejam kad pirmoreiz purenēs.

Laiks nu tāds mīlīgs ar vējiņu lēnu,
Saulīte silda, koks glāsta ar ēnu.
Palejā tērces un mierīgais strauts
Ūdeņiem mirdzot turpu mūs sauc.

Ceļš mums šis atkal kā dažudien vijas
Strauji pa piekalni lejup no rijas,
Šķūnītīm garām, kas vientulīgs sēd,
Klusu ko domā, sūno un dēd.

Drīz vien te sākas jau ūdeņu lāmas,
Tagad tik dzeltainas saulē un rāmas.
Mirdzošām lāsēm pie pirkstiem mums trīc
Ūdens te šodien kā sasildīts.

Tuvu un tālu kā zeltā te laistās
Ziedoņa veltes šīs pirmās un skaistās.
Acis tāds mirdzums un sirdī tāds prieks:
Pavasars purenes klēpjiem mums sniegs.

Steidzam mēs, ūdens kur spožāki staro,
Saulītes skūpstītis pa piesauli garo;
Vijoties zaļganiem gredzeniem,
Sniedzas tas mums jau līdz ceļgaliem.

Kailajām kājām kā stārķi mēs brienam,
Un kad jau grozi mums pilni ikvienam,
Sauli un prieku vēl aiznesam mēs
Mājās līdz dzeltainās purenēs.

Vētras

Jānis Jaunsudrabiņš

Nav tiesa, ka vētra varētu kādā cilvēkā modināt ņmulības sajūtu, kā to ne reti tēlo pat visai labi rakstnieki savos stāstos un romānos. Vajag būt liels patmīlim, lai sēdot pie gaiši sprēgājoša kamīna priecātos, ka vari tā sēdēt, kad aiz logiem rūc un kauc katrs priekšmets, kas stājies ceļā gaisa skrējienam. Jeb tā varētu būt kāda žēlsirdīga sieviešu kārtas būtne, viena no tām, kas istabu reti atstājušas un kas vairāk par visu pasaulē žēlo pašas sevi. Jo ir cilvēki, kas spējīgi pateikties Dievam par to, ka viņiem diezgan ko ēst, kad turpat pa labi un pa kreisi cilvēki mirst bada nāvē.

Par sevi es varu sacīt, ka vētra mani nomoca līdz pagurumam arī tādā gadījumā, ja esmu drošā pajumtē. Man iznirst no gaŗā mūŗa līmeŗa vētra pēc vētras, kas kādreiz pārlaistas, seviŗķi uz ūdeŗniem, ka es piekūstu, it kā man fiziski būtu ar tām atkal un atkal jācīnās.

Tā tas bija arī vakar vakarā, kad nokavējusies novembra auka pašā ziemas vidū lauza priedes kā skangalus. Kad tā sākās, es biju izdzēsis gaismu un apgūlies. Aurēŗana kļuva stipra, aizvien stiprāka, pāŗāk stipra. Radio pievadstieŗne, antenai pa gaisu svaidoties, skrāŗpēŗās gar sienu kā neŗvērs, un kad skrāŗpēŗšana mitēŗjās, es zināju, kas noticis. Koki krāŗca aizslēŗēŗtajiem dubultlogiem cauri, un varēŗja dzirdēt viņu zarus briķŗam. Kaut kas klabēŗja, svilpa. Skārda jumts ar spalgu troksni cilāŗjās. Ķieŗeŗļu drumslas bruka pa dūmvadu līdz aizbīdnim. Pa vēŗtras

grūdienu starpām dzirdēŗja lietus ŗalkoŗņu uz jumta un ūdens gāŗanos no novadcaurulēm. ŗinī gada laikā tādi trokŗņi taisni stindzināŗja, un es atvieŗlots ieŗņēmu elpu, kad iestāŗjās jauna vēŗtras lēŗkme, lai ūdeŗņus atkal pāŗkliēŗtu. Un visu laiku, kamēr ausis uztvēŗa daudzveidīgās balsis, — rūķŗanu, kauķŗanu, gaudas un vaidus, caur smadzenēm ŗāŗvās senas vēŗtras, sākot no bēŗna kāŗām līdz pat tām dienām, kad vēl nebiju tik cieŗi ieslēŗdzies savā istabā kā tagad.

Ai, cik briesmīgi negaisi bija bēŗnībā!

Lielāko tiesu tās gan bija īsas, pāŗskrejoŗas aukas, apvienotas ar pēŗkonu, krusu vai lielām lietus gāŗēm, bet tās tik spilgti iegrebuŗās atmiņā, ka vajag tikai kokiem ieŗalkties aiz loga, kad tās izlec no savas paslēŗtuves kā atsperu sperti velni, lai papildinātu ar savām riklēm tagadnes draudus.

Reizē atceros, cik labi bija vēl toreiz, kad varēŗju atrasties lielŗ cilvēku aizvēŗjā, un cik briesmīgi bija klusuma brīŗi pirms vēŗtrām, kad gāŗju jau ganos un klīdu ar saviem lopiem tālu no ļaudīm un māŗjām. Tumŗā pamale cēŗlās apbrīnojamā āŗtrumā. Dienas vidū iestāŗjās nakts. Zāle un koki kļuva pelēki, kā no alvas izliēti. Zibsnīja, grauda aizvien tuvāŗ, aizvien stiprāŗ. Līdz tad zāle pieplaka, koki noŗķieŗbās, govīs sagrieŗza galvas pa vēŗjam un meklēŗja patvēŗuma.

Daŗreiz pietika ar sausu auku. Lietus vai nu nogāŗja sāŗnis, nebija vēl savilcies, vai bija jau izlijis, zemes malā atspīdēŗja sārta blāŗma, kas nesa atkal sauli un prieku.

Bet bija arī tādas aukas, ko pieminēja gadiem, kā, piemēram, toreiz, kad nodega Pauparu rija. Negaišs uznāca tā ap launaga laiku. Mēs, visa mūsmāju saime, bijām sabēguši istabā un sēdējām ierāvušies kaktos. Te abos dienvīdu puses logos iesitās sārtums. Viens piegāja, noslaucīja apsvīdumu un teica:

„Iesperts!”

Bet tanī pašā brīdī atrāvās no loga, jo rūtis sāka kā ar akmeņiem dauzīt.

„Krusa! Krusa! Lai Dievs žēlīgs.”

Krusa toreiz platā sloksnē nosita rudzus un vasarāju puspagastam. Kartupeļu laksti, kas stāvēja jau pumpuros, bija sajaukti ar zemi par dzīviem dubļiem. Sakņu dārzā redzēja tikai rupjus krusas graudus, vairāk nekā. Saimniece, izgājusi istabas galā, saķēra galvu un kļiedza:

„Jūdz tikai zirgu un brauc ubagos!”

Stiprāka vārda sava izmisuma apzīmēšanai viņa neatrada.

Bet kas gan bija šīs aukas mežainā, paugurainā apvidā pret tām, ko vēlāk nācās piedzīvot Kaukaza stepēs, Kaspijas, Vidusjūras un Atlantes piekrastēs, kā arī uz šo jūru ūdeņiem un salām, kur cilvēki vētrā pilnīgi zaudē savu ķermeņa svaru un sāk ticēt mītoloģiskām būtnēm. Un tomēr nekad un nekur es neesmu izbaudījis nevienu vētru ar lielākām šausmām, kā to stipro vēju tanī augusta vakarā, tepat Vidzemes vidienā, ko tikai tagad, pēc vairākiem gadiem, gribu mēģināt attēlot, vēl nebūdam drošs, ka tas man pilnā mērā izdosies.

Ievadam jāsaka, ka esmu viens no tiem laimes putniem, ko katrs saimnieks labprāt redz uzmetušos savu vārtu staba galā. Ja es būtu gribējis ierasties visās tanīs lauku mājās, kur esmu aicināts ciemos, tad man pašam dzīvokļa nemaz ne-

būtu. Diemžēl, man ir ne tikai dzīvoklis, bet arī savs dārziņš, kas vasarā rūpīgi jākopj, un tāpēc es tikai retam aicinājumam iespēju sekot. Retam aicinājumam, un arī tad ar pašpārmetumu: tu taču nesi šie ieradies apsērst laipnus ļaudis, — tevi ir pievilkuši upes vai ezera prieki.

Tiešām tā tas bija arī toreiz, kad mani uz ielas notvēris un padusē pasitis ievilka savā mašīnā lāča spēku apveltītais direktors Dancis un aizveda uz Stropiem, kā sauca viņa mājas, Vidzemē, taisni tur, kur Gauja izlobās no savas ezeru pākstes.

Limuzīnam šaujoties pa Tērbatas ielu laukā uz Vidzemes šoseju, Dancis mani sapazīstināja ar citiem braucējiem. Tie bija man svešu aprindu kungi, tomēr viņi bija dzirdējuši par manām makšķernieka spējām un viens no viņiem uzsāka valodu:

„Tad nu jums būs jāparāda sava māksla.”

Es aizbildinājos, un tiešām biju par to noskumis, ka esmu bez apbruņojuma; bet ciema tēvs mani mierināja:

„Stropos ir viss, kas vajadzīgs saldūdeņu zvīņotās faunas medīšanai, — vads, trīsdesmit metru gaļiem spārniem, metamie tīkli, murdi un ķeseles, tālāk spinings, makšķeres ar un bez spolēm, kā vēlaties, āķi, sākot ar lielajiem trejzuberiem un beidzot ar tādiem kā mats, plīču un viķīšu ķeršanai, ja jums ienāktu prātā likt palaideņus. Viss pēc Antipova firmas norādījumiem. Es atrodu, ka ezermalas mājās tas pieder, gluži kā ķimelis pie vēžiem.”

Atradis ciemā tiešām pirmklasīgus rīkus, ar kuņģiem mani vienkāršie daiki netuvu nebūtu varējuši mēroties, un paspējis vakarā apskatīt skaisto laivu, es nolēmu svētdienas rītā agri izmēģināt laimi.

Man tiešām laimējās. Taisni kafijas laikā es nācu mājā ar divām skaistām līdakām. Tikai ar tām es ne tuvu nebiju attaisnojis uz mani liktās cerības.

„Tik vien es arī būtu noķēris“, sacīja tas kungs, kuŗš vakar izteica vēlēšanos, lai parādu savu mākslu, ar mazā pirkstiņa nagu paceldams zivij žaunu spārnu, it kā gribēdams pārliecināties, vai nesmu līdakas līdzī atvedis no Rīgas.

Liekas, neviens no šiem lajiem nebūtu brīnījies, ja es būtu pārnesis desmit vai divdesmit līdaku, jo cilvēka iedomām nav robežu, kurpretim iespējas ir visai ierobežotas. Es tāpēc pēc kafijas pievienojos grupai, kas gāja riekstos. Par laimi neviens vairāk arī neuzmācās, lai vēl pievakarē parādu savu mākslu, jo pēc pusdienas pārējos Rīgas viesus šoferis aizveda uz staciju. Es paliku viens līdz rīt rītam, lai brauktu reizē ar direktoru.

Šaurākā lokā cilvēki kļūst tuvāki. Danča kundze, kas ar abiem puisēniem te bija palaidusi visu vasaru, bez gaŗlaikšanās, no laipnas mājas mātes pārvērtās visai sirsnīgā būtnē. Arī pats direktors pieņēma īstāku seju, nemaz ar to nekaitēdams savam prestižam. Vismaz viņš ne ar vārdu nepretojās, kad kundze lika priekšā taisīt mazu ekskursiju pa ezeriem, lai man parādītu šejienes jaukumus.

Tā mēs, tiklīdz šoferis, kas bija krietns airētājs, atgriezās no sava īsā izbrauciena, gājām lejā.

Direktors vadīja stūri. Kundze ar bērniem sēdēja uz soliņa ar muguru pret airētāju, bet es uz priekšgala denes, kur varēju svabadi grozīties uz visām pusēm; jo es biju tas, kam visu vajadzēja redzēt. Tie tur stūres galā lika man ievērot to un atkal to. Visās ievērojamās ainās, krastu lokos, pakalnos un koku grupās es neatradu nekā sevišķa, jo no ūdeņiem

skatīta zeme izskatās vienmuļa, sevišķi vējainā laikā, kad paši ūdeņi nav nekas vairāk kā arumi.

Varbūt es šādu domu biju izteicis vārdos, jo kundze pagriezās un sauca man gar airētāja plecu:

„Pagaidiet, kad pie vakara norims vējš, tad jūs runāsiet pavisam citādi. Kad ūdenī divkāršojas viss kas tuvumā un tālēs, tad dažreiz jāpaliek mēmam aiz izbrīna. Man liekas, tāpēc vasara aizskrien tik ātri, ka viņa tik skaista, un skaista taisni ūdeņu dēļ.“

„Nu mēs vairs neesam ezerā, bet Gaujā“, stūrmanis kundzi pārtrauca.

Tiešām, mēs pēkšņi atradāmies šaurumā, kur ūdens zāles bija sašķiebušās laivai pretim.

„Par šo vietu es jums vēlāk kaut ko pastāstīšu“, direktors kļiedza, jo tuvējie koki šalca visai stipri.

Tulīt mēs bijām atkal otrā ezerā. No tā mēs varējām braukt vēl tālāk un nokļūt atkal ezerā; bet mēs to nedarījām, ņemdami vērā airētāja grūtības. Bez tam tuvojās vakars un atpakaļ vējš, ja tas nerima, bija visu ceļu iepretim.

Mēs izkāpām malā, meža pavēnī, un sakūrām uguni, bez kā neviens izbraukums zaļumos nav pilnīgs. Un vēl pilnīgāks tas kļuva, kad kundzei no kurvīša, ko viņa teicās līdzī paņēmusi tamdēļ, ka aizezera mežā augot baravikas, izcēlās vesels žūksnis mednieku desu. Mēs tās cepām uz gaŗiem zaļa koka iesmiem, katrs pēc savas gaumes un pacietības, gan sagrauzdēdami, gan tikko apsildādami, bet ēdām visi ar lielāku baudu nekā vizismeklētākos ēdienus pie skaisti dekorēta galda. Desu cepšana sagādāja sevišķu prieku zēniem, par kuŗiem māte sūdzējās, ka tie ēdot kā zvirbuļi. Nu arī viņi ēda kā zirgi.

„Jūs, Danča kungs, solījāties kaut ko pastāstīt“, es teicu, kad lielā rosība pie ugunsкура bija aprimusi.

„Jā, par tiem Akotu līnīem, ko abi nēlaiķi Kopmaņi bija zaguši. — Akoti ir mūsu malā, Kopmaņi, redziet, tur piekalnē, ar tiem baltajiem slēģiem. Bija tā ap šo laiku —“

„O nē!“ kundze izlaboja. „Labi vēlāk, jo līni bija izmērcēti un izklāti, un pat jau tiktāl atstāvējušies, ka varēja tos celt un vest mājā.“

Kundze apkłusa un brīdi iestājās kļums, jo abi stāstītāji bija neziņā, kam nu turpināt.

„Un kad to nedara Akoti paši, tad jāceļ un jāved Kopmaņiem“, es vedināju stāstīt, un Dancis turpināja:

„Akotam tie skaisti paauguši, jo viņam viss labi aug. Kopmanis tos redz no sava pakalna, izklātus baltās ailēs viņpus Gaujas. Redz diendienā un beidzot iekāro.

Kādā tumsā, vējainā naktī, kad, kā saka, kārtīgs saimnieks savu suni nedzen laukā no istabas, Kopmanis, abi ar dēlu, ņem grābekļus, pārceļas un strādā pie Akotu līnu celšanas, kā kad tie piederētu viņiem. Viņi piekrauj laivu kā vezumu un laižas ar vēju uz savu malu. Bet, jāpieņem, Gaujas mutē — kur man pirmīt prātā ienāca šis notikums — vējš, ap birzi sizdamies, būs laivai uzbrucis no sāniem un to apsviedis. Tā ir nelaba vieta.

Ļaudis, kas tanī vakarā bija gadījušies laukā, stāstīja dzirdējuši palīgā saucienus tik necilvēcīgā balsī, ka bijis jānodreb. Bet saucieni ilguši varbūt tikai minūti. Lielās tumsas dēļ neviens nav pat mēģinājis noteikt nelaiemes vietu. — Kopmaņu saimiece nebija pat dzirdējusi vīra un dēla kliegšanas, vismaz pie nopratināšanas viņa tā bija izteikusies. Viņa vispār nebija ne nieka zinājusi par vīriešu

gaitām un gulējusi dziļā miegā. Tikai otrā rītā, neatrazdama vīra sev līdzās un redzēdama dēla gultu neaizkartu, pametusī acis uz ezeru un ieraudzījusi laivu pavisam citā vietā, ar dibenu uz augšu, un skrējusi turpu. Tur bijusi laiva, slapji līnu kūļi un dēla platmale starp tiem.

Tā nāve atklāja, kas bija vainīgie mūsu pusē šad un tad notikušajās zādzībās. Nevienam agrāk ne prātā nebija nācis, ka ar tādu amatu varētu nodarboties turīgs saimnieks, savus trīs gadus pat bijis pagasta tiesas loceklis.

Runāja, ka tēvs ar dēlu bijuši tik cieši apkampušies, kad tos izzvejoja, kā nekad dzīvi būdami. Ar to tad arī izskaidrojās viņu noslīkšana; jo kā ezermalieši viņi taču, jādomā, mācēja peldēt. Bet briesmās jau cilvēks kļūst vai nu pārāk apķērīgs, vai pilnīgi zaudē katru sajēgu.“

Kad notikums lēnā gaitā un ar pārtraukumiem bija izstāstīts, dziestošajā ugunskurā iesitās spējš vēja vilnis. Ogles iesprakstējās un, pelniem paceļoties gaisā, dega kā ēzē.

Sāka mesties krēsla un mēs steigšus posāmies mājup. Šoferis ar iesmu, ar ko visu laiku bija uguni bikstījis, tagad to izārdīja. Tad mēs sakāpām laivā un ieņēmām agrākās vietas. Ar lielām pūlēm mums izdevās laivu atstumt no krasta, jo vējš un viļņi spieda to ar tikpat lielu spēku atpakaļ, cik mēs to varējām, ar galu smiltī iesērējušu, dabūt uz priekšu. Beidzot laiva bija dabūjusi brīvu peldēšanu, un airētājs ar veiklu ķērienu to nostādīja ar priekšgalu pret vēju. Tomēr pa šo laiku, kas nevilcās ne pus minūtes, pāris viļņu iesvieda savas plānās galotnes laivā un sacēla bērnos lielas izbailes. Tie pēkšņi atstāja māti un metās pie tēva, tad atkal atpakaļ pie mātes, jo laivas gals bija pārāk šaurs. Laiva zvalstījās.

Lielie tvēra bērņus, aizmirsdami visu citu.

„Tikai mierīgi!” es saucu, nomanīdams, ka šie ļaudis bija vizinājušies vienīgi pa rāmiem ūdeņiem, bet ne ar viņiem cīnījušies. „Izcelt stūri!”

Direktors nezināja, kā to dara, un es, paķēris no laivas dibena lieko airi, turēdamies labi zemū un pēc iespējas pa centru, aizvirzījos līdz stūrei. Sapratis, ka es tur gribu sēdēt, Dancis rāpus nokļuva līdz vidus sēdeklim, kur novietojās līdzās sievai. Abi puisēni iekļāvās viņiem starp ceļiem. Visi viņi izskatījās vakara pelēkumā zaļgani balti. Jeb man tā tikai likās aiz kontrasta, jo airētājs no lielas piepūles bija sasarcis, un sarkans tumsā kļūst neredzams.

„Nav nekādu briesmu!” es jautri saucu, kad biju airi iemērcis ūdenī un varēju reizā vadīt laivu, kurp vēlējos, un arī palīdzēt to dzīt.

Es sāku stāstīt par daudz lielākiem vējiem, par vētrām, par Alūksnes, Usmas, Liepājas un par untumaino Ķīšezeru, kur biju lidinājies kā putns ar savu niecīgo buru laiviņu. Es stāstīju, ar rokām un acīm ne uz mirkli neatraudamies no sava pienākuma, par saviem braucieniem zvejas laivā pa jūru, kad tā vārās kā elles katls. Tas tomēr nebija nekāds mierinājums, pat ne laika kavēklis; jo klausītāji sēdēja pilnīgi apatiski, un viņu sejas vizēja pelnu pelēkumā. Tikai kad bijām iebraukuši Gaujā, direktors iedrošinājās izvilkt mutautiņu un noslaucīt pieri.

„Tīrais trakums”, viņš sevi rāja, „tādā laikā un tik vēlu palikt.”

Es piegriezu malā.

„Atpūtieties”, es teicu šoferim, kuŗš labprāt bija ar mieru to darīt.

Es vēroju, ka viņš vispirms aplūkoja savas delnas, tad tikai noslaucīja sviedriem pārplūdušo seju.

„Nekas”, viņš manī raudzīdamies teica, „gan tiks galā.”

„Ir visādi gali”, direktors rūca, tad uzrunāja sievu: „Ko tu domā, Anna, — vai nekāpsim labāk laukā un neiesim pa lielceļu?”

„Tumsā? Pa laukiem un pa grāvjiem? Ar manām jaunajām kurpēm?”

„Nu ir gan, — naudu vai dzīvību!” direktors smējās un griezās pie manis. „Ko jūs sakāt? Laivu rītu kalps varētu aizdzīt. Bet ja nedraud lielākas briesmas... Gājiens nebūtu nekāds vieglais, jo mums jāliec negants līkums.”

„Kas par briesmām?” es atjautāju. „Ja mēs turamies gar malu, aizvējā, tas ir, — kur nav viņu.”

„Bet aizvēja mala ir dziļa, un mēs nesam nekādi peldētāji. Bez tam mala tur staigna. Piestāšanās nav, gadījumā ja atgadītos kāda nejaušība.”

Es vairāk nebiju ne par, ne pret, bet kundze pavīpsnāja un lietu izšķīra ar vienu pašu vārdu:

„Braucam!”

Bija jau krietni satumsis un šoferis, vēlreiz noslaucījis sviedrus un aplūkojis savas delnas, airēja no jauna.

„Tikai te nu uzmanīgi!” Dancis iesaucās, kad laiva atkal sāka cilāties. „Te ir tā vieta —”

Varbūt viņš gribēja sacīt, — kur laiva ar līniem apgāzās, bet nepaspēja. Spējš vēja grūdiens, šaudamies ap birzi, pasīta laivas priekšgalu sāņīs. Tanī pašā brīdī augsts vilnis laivu pacēla un sašūpoja tā, ka tanī iezvēlās smagas ūdens šaltis pāri vienai, tad otrai malai.

„Palīgā!” direktors ar abām rokām ieķēries sēdeklī kļiedza, bērņi un sieva turējās pie viņa.

„Mierā!” es komandēju, no visa spēka triekdamis airi ap laivas galu, atkal un at-

kal, līdz priekšgals sāka sviesties preti vilnim.

Tad mēs braucām uz aizvēja malu.

Likās, ka visas briesmas nu jau bija gaŗām, bet īstenībā tikai tagad tās vēl nāca, klusām, slepus, kā kāds viltīgs meŗa zvērs. Vienīgi man bija lemts dzirdēt, kā šis briesmonis zagās mums klāt, un tas bija ņausmīgi.

Sēdēdams savā stūres galā un ar sapsprindzinātu uzmanību vērodams, lai tumšā neiekļūtu niedrās vai stiebroš, kas te pat pa kreisi ņalca kā meŗš, un lai vējš mūs neatrautu no krasta, es ar bailēm vēroju, ka ūdens laivā pieņēmas.

„Sarauj! Sarauj!” es mudināju airētāju un pats vilku ar visu vari.

Neviens nerunāja ne vārda. Te kundze piepeši iesaucās:

„Kas te notiek? Man piesmēlās kurpe!”

Es dzirdēju, ka vīrs viņai kaut ko teica par apmierinājumu, bet es nesapratu viņa vārdus, jo manas ausis bija vērstas vienīgi uz kādu savādu troksni taisni zem manis. Tā varēja dziedāt vienīgi ūdens, tecēdams sīkā strūklā no trauka traukā. Es aptaustīju laivas galu no ārpuses. Līdz ūdenim bija bērna plaukstas platums, ne vairāk.

Es sapratu: laiva, ilgi nelietota, saulē bija tā izkaltusi, ka augšdaļā varēja gan rasties ņķirbas, un taisni te tām bija īstā vieta, kur dēļu gali pieslēdzās tēviņam.

Sūces skaņa kļuva aizvien straujāka un stiprāka. Tā jau urdzēja. Baidīdamies, ka to varētu ievērot arī citi, es tīšām cirtu aŗi ūdenī ar lielu troksni. Par laimi direktora balss visu uzmanību vērsa uz cieturiem.

„Lūk, jau mūsu vītoli!” viņš gaišā balsī iesaucās, it kā nu viņam vairs nekā nevarētu padarīt ne vējš, ne viļņi, pat ne ezera dziļums.

„Paldies Dievam!” kundze smējās, „ci-tādi manas kurpes nosliktu. Viņas jau sen kopš zem ūdens.”

„Man arī! Man tāpat!” zēni kļuva dzīvi.

„Labi, ka ūdens nav auksts”, Dancis, ar kāju paplančodams, rādīja, ka arī viņš nav palicis sausā.

Es priecājos, ka viņi runāja savā starpā un negriezās pie manis ar jautājumu, kamdēļ ūdens kļūst aizvien jo dziļāks. Jeb vai viņiem neienāca prātā, ka laiva varētu arī tecēt? Es saskatīju pa kreisi iesarkanu punktu un kāda balss kļiedza:

„Šurpu! Taisni ņurpu!”

„Malacis, Andris, — atnācis ar vējlukturi”, kundze sacīja.

Mēs bijām laivas vietai gandrīz gaŗām pabraukuši. Nu es strauji sagriezu uz krastu un pēc daŗiem aŗu vilcieniem laivas priekšgals ieņlūca smiltī. Reizā ar to es trūkos augšā no sava sēdekļa, jo to pārklāja ūdens.

Kalnieši

Stāsts

Ādolfs Erss

I.

Kalniešu saimnieks Apses Jānis, sapļāvis piekalnē kūtij āboliņa atālu, grāba to kopā un krāva ratos. Paskatījies, ka saule jau tuvu zilganai mežu un starp tiem lejā izkaisīto dzeltāno tīrumu pamalei, viņš steidzās, jo drīz gani dzīs mājā, tad kūtī silēm jābūt pilnām ar sulīgo ēsmu. Saimniece palika mājā laižot krāsni plāceni, šodien sestdienas vakars, un tagad jau gaidīs āboliņa vezumu, siles izslaucījusi.

No lejas tuvojās Grāvīšu Pēteris, ko pa gabalu varēja pazīt no garā auguma un platajiem soļiem. Viņam šonedēļ pasta nedēja — nāk no pagasta, būs jaunas ziņas. Kalniešu ciemā tāda kārtība, ka katra sēta savu nedēļu pārējām piegādā no pagasta pastu.

„Nu, Jāni, vari mest grābekli grāvī, tagad tavu āboliņu grābs citi saimnieki. Apcirps tevi kā jēru”, Pēteris runāja jau pa gabalu.

„Villa man vēl nav uzaugusi”, nosmējās Jānis.

„Cirps bez villas. Šeku, šīs dienas avīzē jau raksta, ka boļševiku saeima pieņēmusi zemes reformas likumu. Mums vecsaimniekiem griezīs nost un atstās tikai trīsdesmit hektaru, pārējā zeme jaunsaimniecībām. Jaunie valdnieki grib taisīt savus zemniekus, pārvērst gājējus un amatniekus saimniekos. Šis pats tavš gabals būs gluži parocīgs atgriešanai — labi iestrādāts tīrums un uz pašas robežas, griez tik nost un liec citam klāt.”

Apses Jānim grābeklis apstājās:

„Ak tad griezīs nost. Va' vellos!”

„Nost, un jau šinī rudenī”, Pēteris atspieda muguru pie vezuma, aizmirsis, ka jāatdod pasts, „mērīs un graizīs kā skrodeņi drēbi, trieciena tempā, turpat vienā mēnesī pārmērīšot visu Latviju, un jaunsaimniecības gatavas! Zemkopības ministrija jau mobilizē visus mērniekus un visus, kas tikai prot aprēķināt kvadrātmetrus un kaut ko uzšvīkāt uz papīra. Lasīsi avīzē pats.”

„Nestāsti jokus — vienā mēnesī. Vienā gadā, jā, tad varētu ticēt”, Jānis šaubījās, saņemdam pasniegto pastu — avīzes un vēstuli no brāļa Zemgalē, kur tas strādā kā laukstrādnieks.

„Biešu Ješka nupat teica, ka laika robežas viņiem neeksistierējot; ko citi darot gadiem, to boļševiki spējot gāzt vienā dienā.” Pēteris zobgalīgi vēla platus vārdus: „Kaut kādu tur Ferganas kanāli Āzijā divi simts kilometru garu esot izrakuši divās dienās.”

„Ak tad mums paliks trīsdesmit hektaru”, Jānis domīgs vilka vārdus, kas likās tikpat smagi kā dakšās ceļamie sēka klēpji.

„Bet labi, ka tā, Jāni”, Pēteris viņu mierināja, „varēja būt ļaunāk. Jaunsaimniekiem dos tikai trīspadsmit hektarus. Mēs jau vēl dzīvosim, bet ko darīs trīspadsmitnieki? Vienam zirgam par daudz, diviem par maz.”

„Nelaimīgs skaitlis — trīspadsmit, tur kaut kas nav kārtībā.” Jānis cēla dakšas. „Brīnums, ka nesadalīs visiem vienādi. Tas būtu komunistu vienlīdzības garā.”

„Negribot putināt ražotājus. Viņiem savā pusē jādabū bezzemnieki un arī saimnieki nav jānokaitina.”

„Kas citādi šo pusē būs? Pat tādi ne kā mūsu priekšnieks Biešu Jēcītis”, Jānis cēla dakšas.

„Jēcītis traks uz naudu un nevīžo strādāt, tādēļ gāja komitejā. Tagad lielās, ka pelnot gubernātoru algu.”

„Kā cita kā naudas dēļ šis tur savu degunu bāza — iet par izpildkomitejas priekšnieku!” Jānis apstājās, atspiedies dakšu kātā. „Kā saka, vai pašam savas maizes trūka. Būtu labāk apkopis māju. Tagad sieva rausies pušu ar darbiem, pats sēdēs pagastmājā.”

„Nekas, būs liels vīrs un laba iedzēršana. Saka, ka kooperatīvā drīz pārdošot arī alu un degvīnu”, Pēteris piepalīdzēja Jānim sakraut vezumu.

„Tas viņam būs kā radīts”, Jānis uzkašāja mazumu.

Baznīcā aiz kalna sāka zvanīt svētkaru.

„Klau, Jurītis pacēlis balsi”, tā teica Jānis par zvaniķi kurpnieku Sermuļu Juri.

„Drīz vairs savu čuguna mēli nekustinās.” Pēteris nosēcās, nolikdams vezumā pēdējo klēpi.

„Raksta jau, ka Krievijā bezdievju kustība esot vareni plaša. Baznīcās ierīkoti klubi dančiem.”

Vezums bija gatavs, un Pēteris aizsteidzās pār kalnu — arī viņam esot sestdienas vakars, vēl jāiznēsā pasts.

Apses Jānis iesprauda vezumā izkapti un grābekli un arī rāpās stāvajā kalnā. Ticis kalnā, brīdi atpūtināja zirgu un aizkūpināja papirosu. Skatīdamies pāri ielejai uz tāliem kaimiņu novadiem, kur vakara saulē spīgoja māju logi un ezeri, skatīdamies uz Kalniešu ciemu, kur kū-

pēja pieci dūmeņi izklaidus katrs savā ābeļdārzā, viņš nodomāja:

„Kas zin, cik māju te kūpēs nākošā rudenī. Trīsdesmit un trīspadsmit hektaru — va' vellos! Jau šoruden.” Steigšus brauca gar kviešu druvu, aiz kuņas viņa tēva pelēku laukakmeņu celtā kūts ar lubiņu jumtu aizsedza pus debess.

Kalniešu mājas atrodas Vidzemes augstienē, vienā no augstākiem kalniem. Kāds ģeografs saka, ka šī esot augstākā apdzīvotā vieta Sarmatijas līdzenumā. Zviedru vaku grāmatās un vēl baznīcas ruļļos Kalnieši pieminēti jau 16. gadu simtenī. Iespējams, ka jau no tā laika te dzīvo tās pašas piecas zemnieku ģimenes, kas tur saimnieko vēl šodien piecās atsevišķās sētās, saglabājušas katra savādas senču īpašības raksturā, valodā, sejas un acu izteiksmē, pat soļos, kustībās un gaitas ātrumā.

Kalniešu mājās no seniem laikiem katrai sētai ir savs atsevišķs nosaukums, kas cēlies no saimnieka ģimenes vārda: Apses, Grāviši, Pieteriši, Vītoli, Sveķi. Ļaudis te saukušies nevien vārdos, bet pielikuši arī sētas vārdu. Tagadējos saimniekus sauc: Apses Jānis, Grāvišu vai Grāvju Pēteris, Pieterišu Gusts, Vītolu Antons un Sveķu Jēkabs, iesaukts par Biešu Ješku un Jēcīti.

Apses ģimenes locekļi arvien bijuši sārtām sejām, neliela auguma, klusām balsīm, lēnīgsnēju soli, vārdos skopi, apdomīgi, pakūtri kaut ko pasākt. Praktiskā dzīvē viņiem bieži radušies lieliski nodomi, bet tos piepildīt parasti pietrūcis pacietības, straujuma un neatlaidības. Sabiedrībā viņi var būt mēmi, bet kad pasprūkmute, tad liekas, ka nekad nevarēs izrunāt visu uzkrāto. Vecmāmuļas viņiem bijušas lielas rakstu adītājas un audējas.

Varbūt no viņām mantota Apšu jaunāko paaudžu tieksme uz mākslām, sevišķi uz mūziku, katrs ģimenes loceklis vai nu dzied korī, vai spēlē kādu instrumentu.

Grāvīšu Grāvji, cik vien veci ļaudis atceras, arvienu bijuši liela auguma vīri tumšiem matiem, iegarenām sejām, taisniem deguniem, lieliem soļiem, platām delnām. Runājuši ar visu muti, kā saka plati un skaņi, ar galvas pieskaņu balsī. Viņu runā lietišķība slēpta zobgalībā. Lieli praktiķi: ja ko pasāk, to tad arī veic līdz galam. Šīs īpašības viņu saimniecību izcēlušas par labāko un modernāko ciemā. Ar tām tikuši pie turības, Grāvji turību pratuši arvienu vēl pieaudzēt.

Vītolu ģimene allaž bijusi ļaudīs kautrīga un no sabiedrības izvairīga, savrupa un neredzama. Pagasta sabiedriskā dzīvē viņas jaunatne nekad nav piedalījusies. Tēvs gan kādreiz bijis pagasta vecākais. Pabālām, apaļām sejām, piemīlīgu smaidu, kas acis savēl šauras, viņi šķietas slimīgi smalkjūtīgi. Darbībā viņiem kaut kas nevarīgs. Zemes platība, kas lielāka nekā kaimiņiem, viņiem tomēr ļauj būt starp turīgākiem. No viņiem iznācis visvairāk skoloto kalniešu.

Pieterīši, atrazdamies vistuvākos kaimiņos ar Vītoliem, kaut ko ieņēmušies no Vītolu kautrības un savrupības, kuŗu jaunākās paaudzes cenšas sevī apspiest. Šo tieksmi uz sabiedriskumu viņos ienesis iegātnis, kas te ieprecējies no attālāka pagasta, mūzikants un dziesmu mīlētājs. Sievas tēvs gan viņu diezin kā nemīlētājs šo „blēņu” dēļ, bet iegātnis krietni paplašinājis Pieterīšu laukus, līdzdams krūmus un uzplēzdams vecas noras. Viņa bērni, vairumā meitenes, liriķi un romantiķi, jaunībā mīlēja dzejas, gāja dziedāt vietējā biedrības korī, spēlēja tur teātri kopā ar Apsēm, aizrautīgi iemīlējās un drīz

izpēcējās bez aprēķina. Mājā palikušais vienīgais dēls arī bija sapņotājs un grāmatu lasītājs, bet maz rūpējās par meliorāciju un mašīnu iegādi, baidīdamies no riska.

Sveķi uz kaimiņiem arvien skatījušies mazliet no augšienes, tikodami dzīt par citiem platāku vagu, ne tikai Kalniešos, arī ārpusē. Viņi tirgojušies: mainījuši zīrgus, uzpirkuši lopus un veduši uz Rīgu gaļu, braukājuši pa lauku tirgiem ar paštaisītām desām. Cilvēki ar veikalniecisku garu, bet ar visvairāk nolaisto māju. Beidzot Sveķi savu māju pārdeva tuvam radniekam, arī Sveķim, kas, turēdams Rīgā traktieri, bija iekrājis naudu un iedomājies atgriezties pie zemes. Arī viņam iedzīmtas bija veikalnieka tieksmes — maz rūpestu par saimniecību, bet centība pēc vieglas peļņas ar ko sevišķu. Ienācis Kalniešos, viņš sāka ar biešu audzēšanu. Pusi lauku apsēja ar sarkanām bietēm, izrēķinājis, ka Rīgā tās pārdos un uzreiz atgūs mājā ielikto kapitālu. Bet Jēkabs nebija aprēķinājis, cik maksās biešu ravēšana un nošķūrēšana simts verstis tālajā Rīgā, un ar bietēm tikko nenobankrotēja. Šis pārgudrības dēļ viņš vairs netika vaļā no kaimiņu dotās palamas — Biešu Jēcītis. Pēc tam viņš ciešāk pievērsās zemei un bieži ar skumju prātu atcerējās vieglos Rīgas laikus.

Kalniešu piecas ģimenes arvienu dzīvojušas un dzīvo saticībā un draudzībā kā viena ģimene. Tikai Biešu Jēcītis no citiem nostāks, vai nu pārgudrāks, vai noslēpumains savu veikalu dēļ, vai tādēļ, ka tomēr ienācējs.

Kalnieši savā starpā nekad nav tiesājušies, ķildājušies, ne nīdušies, visas nebūšanas izlīdzinājuši ar labu. Pricājušies gan cits par cita priekiem, bēdājušies par bēdām, kopā dzēruši visas kalniešu kā-

zas un kristības, skumuši bērēs. Kāzas un kristības bieži gadījās, jo katrā Kalniešu sētā nebija mazāk kā pieci, seši, pat septiņi bērni.

Kalniešu mājas bija siltas ligzdas, kas pasaulē laida lielu pulku cilvēku. Viņu ģimenes pašas vien, bez algādziem, apstrādāja savu zemi un cits citu vilka augšup skolās un praktiskajā dzīvē. Visām Kalniešu atvasēm mājās nebija vietas. Tās pildīja Latvijas pilsētas un deva cilvēkus arī tālākai pasaulei. No viņiem nāca laukstrādnieki, fabriku strādnieki, jūrniece, tirgotāji, skolotāji, mākslinieki, ārsti, inženieri un Rīgas namu īpašnieki. Tas varēja notikt tādēļ, ka katrs Kalniešu saimnieks par savu svētāko uzdevumu turēja nostiprināt savā mājā spēcīgu ģimenes celmu — mantinieku, kas nodrošinātu savas ģimenes pastāvēšanu, lai vai cik atvašu no viņa paša aizgājis svešumā.

Ja pilsētās aizgājušie kalnieši vairs nedeva bagātīgu ataudzi, ierobežodamies ar diviem un trijiem bērniem, tad Kalniešu māju siltajās ligzdās auglība neizsīka. Tā Kalniešu ciltij bija lemts nekad neiznīkt; lai kā to tiecās iznīdēt pilsētas un kaņi, kas arvienu nikni gājuši pāri latviešu zemei.

Zeme ir mūžīga, un mūžīgi palikuši tās uzticīgie kopēji. Kalnieši palikuši neizsīkstošs dzīvības avots latviešu tautai. Kalniešos bērnu sasaukšanās, dziesmas un smieklis nekad nav rimušies.

II.

Cik reiz jau austrumu sirotāji nav pieteikuši iznīcību Kalniešu ciltij, iznīcību viņu senču tradīcijām, dziesmām un darbam, kalnieši arvienu bez apdomāšanās ķērušies pie ieročiem un pratuši atrast palīgus naidnieka satriekšanai.

Kad nu sarkanās armijas iebrukums atkal nāca ar draudiem iznīcināt pamatu zem kalniešu kājām, atraujot viņus un viņu pēcnācējus zemei, sagraujot ģimenes, arī šoreiz viņi jūta, ka līdz ar ģimenes ligzdu izpostīšanu gals pienāks viņu ciltij un tautai. Zemes iekārta, ko ieteica iebrucēji, bija tāda, kurā ciltīm un tautām jāiznīkst un jāsaplūst bezveida masā.

Kalniešos atkal iedegās nāvīgs naidis pret postītājiem un grāvējiem. Bet jau pašā sākumā iznāca tā, ka viņi palika bez ieročiem. Pat medību bises viņiem bija izviluši tādi pašu cilvēki kā Biešu Ješka, kas bija kļuvis sarkanā Ispolkoma priekšnieks. Grāvju Jānis gan savu aizsarga šauteni bija noglabājis, bet ko tu viens izkaņosi!

Iebrucēju graušanas plānu viltīgā izpildīšana laukos sākās ar zemes reformu. Sākumā tā zemniekiem nelikās briesmīga. Pat kalnieši neredzēja tajā slēptās briesmas. Viņi neuztraucās arī tad, kad mērnieki viņu zemes apcirpa — kam pa pieci, kam desmit hektaru un iedalīja vairākās jaunsaimniecībās. Jaunsaimniecību pieprasītājos taču atradās pašu kalniešu tuvi radi, pašu cilvēki no citiem pagastiem un pilsētām. Kalnieši viņiem labprāt novēlēja tapt saimniekiem, tikt pie savas ligzdas un neatkarīgas dzīves.

Dažam kalnietim iesāpējās gan sirds, ka jāšķīras no pierasta tūruma, no pļavas gabala, kauču pašu ļaužu pasaules gājēju labā, bet atklāti žēlumā neviens neatzinās. Jo vairāk pēc tam, kad pats Grāvīšu Pēteris pagastmājā sapulcē bija teicis tādu runu:

„Jūs, vecsaimnieki, jūs tautas dzīvā spēka glabātāji un krājēji. Jūs, kalniešu celmi, visas jūsu atvases nav varējušas palikt kalniešos. Ja tās būtu palikušas, tad nevienam vairs te nepietiktu maizes.

Mūsu brāļi un dēli aizgājuši pasaulē meklēt citu pajumtu. Dažam tur klājas labi, bet daudz ir tādu, kas maizes kumosu nopelna tikai ar lielām ciešanām un pazemojumu un kas šodien nezin, kā to nopelnīs rīt. Tur ir rokpeļņi, amatnieki, pat no ceļa noklīduši slaisti. Ja nu šie mūsu pašu cilvēki ir apņēmušies uz laiku laikiem pievērsties zemei un strādāt ar tādiem pašiem sviedriem vaigā kā mēs, celties ar sauli un gulties pusnaktī, savās rokās turēt arklus un sētuvi, kā turējuši viņu tēvu tēvi, un atteikties no pilsētas gludajām asfalta ietvēm par savu zemi un neatkarību no svešiem darba devējiem, — tad nu gan jums, kalniešu vecsaimnieki, nevajadzētu viņiem žēlot dažus hektarus. Lai jau viņi atgriežas mūsu mīļā Kalnienē, lai dzīvo, kā dzīvojam mēs. Zemes visiem pietiks. Ar to mēs vairosim savu pulku un savu spēku. Arī viņi būs zemnieki. Nebūsim sīkmaņi un sīkstulji.”

Kalnietieši runai aplaudēja. Daži pat apsoliņa savus jaunsaimniekus atbalstīt ar inventāru un pajumti, kamēr valdība viņiem sniegs aizdevumu. Tikai aktīvistu noslēpumaini smīnēja un turēja rokas klēpī.

Kad sākās zemes mērīšana un mērniekiem bija jāpiedalās izsludinātā sacensībā un jāstrādā dienām un naktīm, arī kalniešu saimnieki labprāt pildīja uzliktās darba klaušas pie mērniekiem. Viņi sāka ticēt, ka Latvijā lielnieki neatkārtos savas Krievijā izdarītās kļūdas, ka viņi sapratuši Latvijas īpatnējos lauksaimniecības apstākļus, ka latviešu tautas spēks ir zemnieks un zemnieks paliks.

Tā kalnietieši sprieda, noticējuši, ka Latvijā kolchozu nebūs. To vēl apstiprināja avīzēs rakstītais, ka par kolchoziem pat runāt esot aizliegts.

Zemes prasītāju saradās daudz. Visus pat nevarēja apmierināt. Starp viņiem bija arī Apses brālis, kas Zemgalē bija gājis par puisi, Vītolu saimnieka brāļa dēls, kas izkalpojis zaldātus, Pieterišu saimnieka māsa ar savu vīru, kas bija strādājis par drēbnieku, un vairāki attālāki kalnietiešu radi.

Apses brālis savu ģimeni atstāja Zemgalē, kamēr kaut kā ierīkosies jaunsaimniecībā, un pagaidām apmetās pie brāļa. Jānis viņu saņēma itin priecīgs, palīdzēja izcirst krūmus jaunsaimniecībā, kas pa daļai bija iedalīta no Vītolu zemes, pa daļai no kaimiņu ciema, deva zirgus un arklus uzart tīrumus, apsoliņa dot vienu govī.

Tāpat pret jaunsaimniekiem izturējās citi kalnietieši: centīgiem cilvēkiem esot jāpalīdz.

Kalnietiešu lauku nomalēs un atmatās radās dzīvība: arāji parādījās tur, kur tie nebija vēl redzēti, — vecās norās un izcirtumos. Tomēr bija arī iemērītie gabali, kuŗos neviens cilvēks nerādījās, bija tīrumi, kas it kā gaidīja savus agrākos arājus, bet nesagaidīja ne vecos, ne jaunus. Zemi saņēmuši gan, daudzi jaunsaimnieki to pat neapskatīja, it kā visu šo reformu turētu tikai par joku.

Centīgi neierašanās iemeslu sāka saprast tikai tad, kad pašiem vajadzēja rīkoties tālāk — domāt par ēku celšanu, inventāra iegādi, sēklas labību. Saplaka viņu lielā uzņēmība, dabūjot zināt, cik niecīgs būs valdības pabalsts visām šīm svarīgajām lietām. Par ēku celšanu nepavisam nevarēja domāt. Labi būtu, ja iegādātos sēklu un kādu zirdziņu.

Kādu vakaru, lasīdams avīzi, Apses Jānis pacēla acis uz brāli:

„Ko tas nozīmē? Valdības avīze jaunsaimniekiem ieteic mājas celt kopās ar

tādu aprēķinu, lai visiem būtu klāt klubs, pirts, skola un bērnu sile?"

„Trūkst tikai: „un lai būtu viegli pāriet uz kolchozu saimniecību“, brālis papildināja. „Tagad es redzu, ka visa šī zemes reforma ir tikai māžošanās un mānīšanās — to saka arī šis raksts. Viss, ko boļševiki pie mums tagad dara, ir tikai taktika, ar ko jāpanāk cilvēku ievilkšana viņu tīklā. Viņu patiesie mērķi tīti miglā, tos mēs vēl varam tikai minēt un jaust. Mēs ar Vītolu jaunsaimnieku šodien tā prātojam, ka būs jābrauc atpakaļ uz Zemgali. Kad nav nav kazai piena. Raksta, lūk tepat“, viņš atšķīra avīzi, „ka jau šīnī gadā Rīga kļūšot milzīgs rūpniecības centrs, kas nodarbināšot simtiem tūkstošu cilvēku. Varbūt arī mums lobsies Rīgā dabūt darbu. Cik saprotams no liecinieku avīžu aprakstiem, tad fabrikas strādniekam ir desmit reiz jaukāka dzīve nekā tādām saimnieķelim. Tur klubi, sarkanie stūrīši, pašdarbības mākslas pulciņi, sporta sekcijas. Ir tak jaukāks vakaros spēlēt teātri, pūst klarneti, sist kājbumbu un pastaigāties ar kādu biedrenīti pa bulvāri, nekā te pie petrolejas spuldzītes vīt striķus, ar ko tev varbūt drīz sasies rokas uz muguras.“

„Vai tik īss būtu jaunsaimnieka sapnis?“ Jānis pasmīnēja, „tu pats tā jūsmoji, ka gandrīz jau biji ar mieru iestāties aktivistos.“

„Tas bija greizs, nevis kreiss pagrieziens.“

Līdz pirmam sniegam lielā puse Kalniešu un apkārtējo jaunsaimnieku aizbrauca savās agrākās darba vietās vai uz Rīgu. Bija padzirduši, ka Rīga labi maksājot arī milicijas palīgdienesta locekļiem — astoņi rubļi dienā cieši un vēl papildinājumi par izpeļņām.

Vecsaimniekiem bija žēl, ka jaunie aiz-

brauc. Tas radīja bažas: kas te notiks? Vai nāks kolchozi?

III.

Pagāja Jaunsgads. Kalnieši sen vairs nedzirdēja svētvakara zvanus baznīcas tornī, jo svētdienas jaunajā būšanā bija noliktas sestdienās kopā ar žīdiem — tā vismaz izskatījās kalendārā. Zvaigznes diena nebija svinama, citādi Pieterīšu Gusts savas ceturtās atvasītes kristības būtu nolīcis šajā dienā, kad iekrita viņa kristāmās meitas vārda diena — Spulga. Kristības rīkoja dienu iepriekš — svētdienā.

Kristības — laikā, kad pieauga bezdievju kustība? Baznīcas bija nacionālizētas, un draudzes tās varēja lietot tikai par lielu īres naudu, it kā baznīca būtu teātra nams. Draudzes locekļi tomēr savā kasē maksāja cik vien spēja un dievvārdus noturēja, bet mācītāja mājā ierīkojās lauku celtniecības komiteja. Mācītājs dzīvoja pie kāda saimnieka kā vaļinieks.

Pieterīšu Gusts savas meitas kristībās mācītāju veda mājā.

Arī kalnieši pie baznīcas turējās ar visu krūti par spīti bezdievjiem. Baznīcas rituālā svinīgajiem dzīves brīžiem viņi atrada cilvēka būtībai kaut ko piederīgāku nekā civīlaktu nodaļas kancelejā. Godības ar baznīcu kalniešos no sentēviem arvienu turējušās kopā. No šīs tradīcijas atrunāt viņus nespētu pats dialektiskā materiālisma Cicerons.

Kristības Gusts bija sarīkojis kā kalnietim pienākas. Viesu vajadzēja būt pilnai mājai un galdam likt zem ēdieniem un dzērieniem. Piedarītas divas mucas mīksta un smaržīga alus, nokauts vērsēns un auns, baltmaizes klaipi gulēja grēdā pieliekamā uz galda.

Aicināti bija nevien raži un visi kalnieši, bet arī tālāki kaimiņi un pagasta administrācija ar priekšsēdētāju Biešu Jēcīti priekšgalā, ar aktīvistiem, kompartijas pilnvarnieku pienotavas vadītāju Ķīsi un komsorgu Piesi.

Pirms mācītāja atbraukšanas viesi dabūja pamatīgu brokasti, ko iebaudīja diezgan klusi, cits citu novērodami, nezinādami, ko tagad drīkst runāt, ko ne. Parunāja par laiku, par malkā braukšanu. Kad ieradās mācītājs, visi piecēlās un gaidīja ceremoniju, kuŗai pati saimiece apklāja galdu ar divām svecēm un vec-tēvu bībeli vidū.

Kristību ceremonijā visi, arī Biešu Jēcītis, aktīvisti un Piesis ar pilnu krūti dziedāja „Kristus jēriņš esmu es“, ko visi zināja no galvas. Mācītāja runa bija īsa un kodolīga par tematu „Esi uzticīgs līdz nāvei“ — palieci, kur stāvi, nāks laiks, kad iegūsi taisnības kroni un tiks atpestīts...

Komsorgs gan par runas saturu kaut ko iečukstēja ausī Jēcītim, bet tas tikai atmeta ar roku.

Mācītāju sēdināja pie kopīgā mielasta galda. Viņam iepretim sēdēja Biešu Jēcītis. Sarunas vēl neraisījās. Tikai mācītājs Jēcītim, kā bijušam baznīcas padomes loceklim, kas pats ir kristījis bērnus un apstāvējis liķus, atgādināja vecas lietas:

„Jēkab, kad tu biji draudzes padomē, tu pats ierosināji tādu lietu: vecai kapsētai jānojaucot sabrukušā akmens sēta un jāceļ jauna koka ar cementa stabiem. Stabi vēl tagad guļ gatavi pie kapličas. Vai tagad Ispolkoms neatļautu draudzei to izdarīt? Vecā mūŗa akmeņus varētu izlietot jaunās mācītāja kancelejas mājas pamatos. Tu jau zini, ka draudze kanceleju nolēmusi celt.“

„Zinu, zinu, biedr mācītāj, arī tos akmeņus varētu izlietot. Tikai — bet man jāzina, ko par to teiks partija Rīgā.“

„Jēkaup, Jēkaup“, iejaucās Grāvīšu Pēteris: „tev pašam nav tiesības ne vecu sētu nojaukt. Kas tu par priekšnieku!“

„Tāda ir instrukcija — katrs sabiedriska īpašums tagad pārgājis valsts īpašumā“, Jēkaups taisnojās.

„Ja tā“, mācītājs mierīgi noteica, „lai kapsētas sēta paliek vecā. Neapgrūtināsim partiju. Bet, Jēkaup, tu droši vien atceries vēl vienu lietu. Tu man solīji dāvināt baznīcai asi malkas. Toreiz, kad vēl biji padomē. Pagājušā pavasarī.“

„To varbūt varēs, tikai jānogaida zemkopības komisāra rīkojums par bijušiem saimnieku mežiem.“

„Jēkaup, Jēkaup...“ atkal iejaucās Grāvīšu Pēteris, bet sieva viņam ieknieba elkonī. Viņš aplusa.

Jēkabs mācītājam neapsolīja savu solījumu par malku pildīt.

Īsu brīdi vēl pasēdējis pie kafijas, mācītājs aizsteidzās: vēl jāapstāvē mironis.

Tad tik īsti pie mielasta galda sāka atraisīties valodas, kļūdamas ar katru mirkli brīvākas un trokšņainākas. Tās kritizēja šos laikus pašu komunistu varas vīru klātbūtnē gan par lielajām zemnieku nodevām, gan par zemes reformu. Beidzot arī Biešu Jēcītis un Piesis atkal jutās līdzīgi citiem kalniešiem un par komunistiem rājās.

„Ar zemes reformu savārīja gan zupu“, Jēcītis sūrojās. „Nāks pavasaris, redzēs, kas jaunsaimniecības apstrādās. Mūsu jaunsaimnieki gandrīz visi aizbēguši. Bet sējas plāna izpildījumu partija un valdība prasīs. Vai šie Rīgā zina, ko prasa, vai laukus ir redzējuši! koksagiza normas pat — tās noliktas tādas, ko neviens mūsu zemnieks nespēj pildīt.“

„Tādēļ tev, Jēkab, visi lauki apsēti ar koksagizu“, iedūra Apses Jānis. „Redzēsim, kā tu tiksi galā ar kopšanu, algādžus tak tu nedrīksti pieņemt — tad tu būtu strādnieku izsūcējs. Koksagiza dēļ par budzi vien tev atkal būs jāpaliek.“

„Jēkabs ravēs ar mašīnām“, teica Grāvīšu Pēteris, „un kāda tad plūdīs nauda! Krievijas kolchozos koksagiza audzētāji nezīnot, kur naudu likt.“

„Papراسi, vai tur vispāri naudu var kur likt“, iemeta kāda sieviete.

„Ka tik Jēkaupam neiziet tāpat kā ar bietēm“, Jānis norūca it kā sevī.

„Krievijā vispār turība augsta“, Jēkabs teica lietpratīgi.

„Vai zināt, kaimiņ“, atsaucās kalējs, „mums ar koksagizu ir pavisam labi. Mums viegli tikt vaļā no tā audzēšanas. Es uz svāriņiem izsvēru savas vecās kalošas un aprēķināju, ka no mūsu audzētā koksagiza Krievija kaučuka iegūs taisni tik daudz, cik mēs varam nodot katrs ar vienu vecu kalošu. Tādēļ nodosim vecās kalošas un neaudzēsīm koksagizu!“

„To mēs labprāt darītu!“ atsaucās vairākas balsis.

„Bet kur Jēkaups ņems tik daudz vecu kalošu? Viņam tak visi lauki koksagizā!“ dziļdomīgi vaicāja kalējs.

„Viņš konfiscēs!“ Pēteris zobgalīgi atbildēja.

Tādā garā sarunas vilnīja, apšaudot te vienu, te otru viesi. Pieterīšu māja dūca kā liels bišu strops. Runāja cits par citu gudrāk un dzēlīgāk. Par asumiem neapvainojās pat Biešu Jēcītis, jo viņš jau kalniešu mēles pazina. Par aktīvistu un komsorgu klātbūtni neviens nebēdāja; iesiluši tie paši apkampās ar vecsaimniekiem un dziedāja viņiem līdz aizliegtas patriotiskas dziesmas un tautas dziesmas. Visi jutās tā, it kā komunisti atras-

tos aiz Zilupes, vai centrālcietumā pie mopra spēka mielodamies studētu Marksu-Engelsu-Ļeņinu-Staļinu.

Kristības neko nebija zaudējušas no senāko laiku jautrības. Pēc pusnakts tās palika gan klusākas, iekrītot daudziem pagurušiem otrā istabā sagatavotās gultās, bet norūdīts alus dzērāju un neizsīkstošu runātāju pulciņš nepagura, un rītā atmodušies viesi to atrada turpat pie galda, kur vakarā atstāja ar alus krūzi priekšā. Tur sēdēja visi kalniešu saimnieki, arī Biešu Jēcītis.

Pēc bagātīga brokasta tālākie aizbrauca, bet tuvīnie vēl palika pusdienot un tikai pievakarē lēni un liki vilkās uz savām mājām, it kā visu laiku būtu nesuši smagu nastu.

Kad tuvojās marts un jaunsaimniekiem būtu laiks atgriezties pie savas zemes un laikus gādāt darba rīkus un sēklu, kalniešu apkārtnē neviens no tiem nerādījās.

Biešu Jēcītis pagastnamā jau staigāja ar dziļu rievu pierē: sējas plāns no Rīgas jau atsūtīts un būs arī jāizpilda. Pēc plāna jau jāsāk art, lai gan tīrumos vēl sniegs. Tomēr jāgatavojas, jāziņo, kā paredzēts plānu pildīt, bet cilvēku nav un laikam nebūs.

Jēcītis bēdājās, bet komsorgs Piesis braucēja savus gaŗos matus un sevī sprieda:

„Labi, labi! Viss notiek pēc plāna. Valdībai neatliks nekas cits kā organizēt kolchozus. Par to sūdzēties un kurnēt nevarēs pat vecsaimnieki, jo lieta skaidra — lūk, strādnieku nav, jaunsaimnieki paši atsakās no saimniecībām, jo nevēlas atšķirti viensaimniecībās strādāt. Atliek tikai rīkot kolchozus un ielikt tajos strādniekus kaut no Krievijas.“

IV.

Marta beigās Kalniešos lielu uztraukumu sacēla pagasta Ispolkoma priekšnieka Biešu Jēkaupa, divu miliču, divu kaut kādu apriņķa komitejas pārstāvju un zvaniņa Sermuļu Jurīša ierašanās Grāvīšu sētā.

Negaidītie ciemiņi Grāvīšu saimniekam paziņoja valdības vārdā, ka divās stundās viņam ar visu ģimeni jāizvācas no mājas. Mantas līdz ņemt varot tikvien, cik katrs var panest abās rokās. Māja ar dzīvo un nedzīvo inventāru, visa labība klētī, liekās drēbes skapjos — viss tiekot confiscēts un pārejot valsts īpašumā un rīcībā. Grāvīšu māja esot izraudzīta traktoru un mašīnu punkta ierīkošanai.

Pavēles deva sveši biedri, bet Biešu Jēkaups, juzdamies pret kaimiņu neērti, klusēja un noskatījās. Kad pie viņa griezās Pēteris:

„Vai tas var būt? Staļina konstitūcija, kur paliek Staļina konstitūcija par dzīvokļa neaizkaņamību? Kur lai es tik īsā laikā ar visu ģimeni palieku? Ļaujiet taču pāris dienas sagatavoties, dabūt citu pajumtu”. — Jēkaups tikai paplātīja rokas:

„Tāds partijas un valdības lēmums, tur nekā nevar darīt.”

Kad lēmums palika tik negrozāms un nežēlīgs, visi mājas ļaudis zaudēja vai prātu: ko nu darīt? Lieki stāstīt, kāds trieciens tas bija visai ģimenei: asaras, apjukums, neziņa ko ķert, ko grābt līdzņemšanai, kur palikt.

Saimnieku, kas stāvēja pie palodzes atspiedies un klusi kaut ko domāja, Jēkaups vēl mēģināja mierināt:

„Neskumsti, kaimiņ, drīz tāds pats liktenis būs visiem saimniekiem.”

„Budžiem un buržujiem”, iemeta starpā viens no apriņķa, sēdēdams pie galda un rakstīdams protokolu. Jēkaups turpināja:

„Mēnesi agrāk vai vēlāk — vienalga. Redzēsi, ka kolchozos būsīm laimīgāki nekā savās mājās. Kā tad, piemēram, es, pats atdevu savu zemi valstij, lai ierīko cūkaudzētavu. Mana sieva iecelta par cūku punkta priekšnieci. Zemi pievienos sovchozam. Mēs jau pārvaldām piecpadsmit cūkas. Tas daudz labāk, nekā plēsties ap zemi. Vajadzēja arī tev jau laikus domāt par nākotni un iepervēties, arī dabūtu kādu punktu. Ečē, tagad par mašīnpunkta priekšnieku iecelts Jurītis.”

Grāvis daudz neko no Jēkaupa runas nedzirdēja, viņam bija jāizšķirās, kur tagad vest ģimeni.

Kalnieši bija satīcīgi un draudzīgi, bet sargāja arī savu lepnības garu: kaimiņš pret kaimiņu nepazemojās un otru apgrūtināt uzskatīja par kaunu. Protams, ka katrs kaimiņš Grāvīšu Pēterim nelaimē palīdzētu, bet Pēteris pats to nevarēja pielaist: nevarēja jau zināt, kā varas vīri skatītos uz palīdzētāju. Vara pret viņu vērsusies varbūt tādēļ, ka viņš aizsargs.

Kilometri pieci, Ķirpu mājās, bija izprecēta Grāvīšu Pēterja vecākā meita pie saimnieka. Viņš nolēma iet turp.

Atbīdījis Biešu Jēcīti sāņus, viņš gāja un noņēma no sienas veco pulksteni un teica:

„Tas rādījis laiku manam tēvam un vectēvam, tas rādīs arī, kad man jāatgriežas Grāvīšos.”

„To nu gan jūs nesagaidīsiet”, teica rakstītājs.

Saviem lieliem un maziem Pēteris pateica, kas kuņam jāņem līdz, un tad, ar dievu nepateikuši, kā atnācēji neteica labdienu, cits ar veļas saini, cits ar apģērba gabaliem, ar traukiem un pārtikas maisiem, cik tik katrs varēja panest, pats Pēteris ar pulksteni padusē un suni pie

kājas — visi seši cilvēki izgāja no savas mājas un aizstiepās līdz Apsēm. Apse iejūdza savu zirgu, ko mantas aizvest līdz Ķirpjam. Vezumam līdz tecēja Grāvīšu suns.

Vezums bija ar pamatīgs. Tiklīdz Grāvīšos ieradās konfiscētāji, viss ciems jau zināja, kas un kā tur notiek, un kamēr Apses Jānis jūdza zirgu, Vitolu, Pieterīšu un Apšu saimnieces tos piekrāva ar savu klēšu labumiem vien; pašu Grāvīšu nešļavu tikko vairs varēja uzkraut.

Tā Pēterja Grāvja ģimene atstāja Kalniešus.

Grāvīšos par punkta priekšnieku bija iecelts kurpnieks zvaniķis Jurītis. Tam nu būs jāvada mašīnu stacija, kas uzaršot pazudušo un vēl palikušo jaunsaimnieku zemes, kas palīdzēšot arī vecsaimniekiem, kad paši tie netiek ar savu zemes platību galā.

Kad, aizvedis un nolicis mantas, Pēteris atbrauca zirgu atpakaļ, tad Apses Jānis viņam teica:

„Mums būs vajadzīgi ieroči. Tas nu ir skaidrs. Bet kur lai tos ņem? Mums ir tikai izkaptis, cirvji un sera bomji. Sarkaniem tanki. Atceries, kā bija deviņpadsmitajā gadā, kad sarkano armiju vajadzēja izdzīt no Latvijas. Mums nebija ieroču. Mēs kaucām kā suņi un plēsām ar nagiem zemi, gribēdami no tās izkast ieročus. Toreiz mēs kaut ko arī izkasām, bet ko izkasīsim tagad?“

„Paši esam vainīgi — ticējām Biešu Ješkam. Mums visa zeme varēja būt ieroču pilna“, Pēteris nokāra galvu. „Bet tici man, ka tā nepaliks.“

Kad Pēteris no zirga atdzišanas atgriezās Ķirpās, vectēva pulkstenis pie sienas uzklātās gultas kājgalī jau skatījās Pēterim pretim.

„Tās rādīs, kad pienācis laiks“, Pēteris

teica. Sarunā ar sievu par šīs dienas notikumu viņš vēl piebilda:

„Kam spēks, tam vara, tas ar mums rikojas kā patīk. Piesis pagastmājā šorīt lielījies, ka viņiem neko nenozīmējot visus latviešu zemniekus izsūtīt uz Sibīriju un tai vietā noņemt krievus un baškirus, kas padomju varai esot uzticīgi. Latviešu budžus Staļins saliekšot ragā.“

Drīz dienas kļuva siltākas. Grāvju Pēteris jau bija nolēmis palikt pie meitas vīra par kalpu.

Grāvīšos tikmēr rikojās mašīnpunkta pārzinis Sermuļu Jurītis un grāmatvede biedrene Pekas Līna, Pieša radniece no Rīgas. Pārzinim nebija ko pārvaldīt, inventārs klāt neradās, kas bija Pēterim, tas palika: divi zirgi, septiņas govīs, divas cūkas, kuņas Biešu Ješka jau bija aizrunājis savai cūku fermai, sešas aitas, kas jāsūta aitu fermai, vēl sīkie lauksaimniecības darba rīki un dažas mašīnas.

Palikušie kalnieši Grāvīm zināja stāstīt, kā biedri viņa mājās rikojušies iesturmēšanas dienā. Viņu pirmais darbs bijis nokaut aunu, sacept bliņas, sanest no pagraba augšā vīna pudeles, ko Pēteris katru rudeni piepildīja no sava dārza augļiem. Tad Biešu Ješka ar miličiem un pilsētniekiem dzīrojuši līdz otrās dienas rītam. Lopi kūti stāvējuši neslaukti, zirgi stallī nebaroti. Tikai rītā govju māviēni atmodinājuši dzīrotājus. Pekas Līna nepratusi govīs slaukt un lūgusies Gusta meitas nākt un izslaukt. Tās negājušas, tāpēc nosauktas par sabotētājām. Līna zvanijusi uz pagastu. Tad sekretārs govju slaukšanu sadalījis visiem Kalniešu meitiešiem klaušu veidā, piedraudot ar stingru sodu.

Sermulis nedēļas laikā jau divas reizes braucis uz Raunu pie savas augstākās

priekšniecības, lūgdamies, lai maksājot strādniekiem algas avansus, citādi strādnieku nedabūšot, un la! vēl gādājot darbarīkus un zirgus, jo punkts ar vairākiem jaunsaimniekiem jau noslēdzis apstrādāšanas līgumus. Ar Grāvja atstātiem zirgiem vien nekur tālu netikšot. Centrs visu ko solot, bet nekā nedodot.

Jurītis ar Rīgas preileni laikam nomiršot bada nāvē, staigājot gluži dzeltāns, nezinot, pie kāda darba ķerties, no zemes nekā nejēdzot. Kaut kādus slaistus saderējis par strādniekiem, tie šo šmaucot un slinkojot. Algās nesapņēmuši, arī tie sūdzoties, ka neesot ne ķumosa maizes, kaut gan klētī labības vai cik. Tā reģistrēta, un Jurītim neesot tiesības to malt maizei, jāglabājot sēklai.

„Ziepes, istas ziepes!“ Jurītis gvelžoties, vīlies jaunajā amatā.

Par strādnieku viņš saderējis pat pavieglo pagasta ermoņiku vīriņu Tenīti. Sākumā tas pats pieprasījis jaunsaimniecību, dabūjis arī; bet drīz vien atteicies, jo viņš zemes darbam neesot radīts. Tagad nu laikam būšot radīts.

V.

Jau vairāk dienas Grāvis staigāja sadudzis un nerunīgs. Viņš domāja par iemesliem, kuŗu dēļ taisni viņam uzlikts padzītā liktenis. Nevienam cilvēkam viņš nav nodarījis ļaunu, tikai Biešu Jēcīti drusku pazobojis, svešu mantu nav aizkāris, visus valdības rīkojumus izpildījis. Varētu būt vienīgi tas, ka viņš bijis vietējās aizsargu nodaļas priekšnieks. Bet tādi paši priekšnieki citos pagastos dzīvo mierīgi savās mājās.

„Ek, es nekā nebēdātu, kaut nebijusi ģimene! Ņemtu savu šauteni un apraicītu visus neliešus.“

Vēl viņam bija jādomā arī par māju: ka tik Jurītis ar Tenīti nenomērdē zirgus, ka nenobeidzas govīs. Ja tīrumi paliktu atmatā, tas nekās, zeme atpūstos.

Kādu vakaru viņš atcerējās savu bišu dravu, kas taču arī palika punktam. Tagad laiks paliek silts, bites būtu jābaro ar cukuru, citādi nobeigsies badā, rudenī pamazāk palika medus. Bija jānodod sarkanam palkavniekam, kas bija iemaldījies ar tanku nodaļu un prasīja medu. Drīz būs jāatveļ skrejas, drīz ziedēs pūpoli, — pirmais medus. Tomēr vēl jābaro, jābaro. Jāiet pašam, Jurītis par bitēm nekā nejēdz.

Dienā sagatavojis cukura devu, naktī Grāvīšu Pēteris gāja barot savas bites. Naktī tādēļ, ka negribēja satikt Jurīti un viņa biedreni grāmatvedi, kam sirds atļāvusi iesēsties gluži siltā svešā ligzdā.

Ar saldu krūzi rokā Pēteris gāja pa taisnāko ceļu, gar grāvmaļiem un pļavām, kamēr apstājās pie diviem kupliem ošiem, kuŗu zaros šūpojās smagi pavarīgs vējš. Zem ošiem Grāvīšu vecās mājas vieta, kur vasarā vēl saredzama aizaugušo pamatu vīle. Te Pēteris piedzimis. Nu jau gadu četrdesmit kopš māju nojauca. Arī toreizējais dārzs sen iznīcis, tikai atmiņā no tā tāda kā ēna ar resnām, likām ābelēm, kupli žuburainām un zarus noliekušām, it kā nogurušas tās gribētu atspiesties pie zemes. Gar pašu dārza žogu toreiz tecēja strauts, izcēlies kalnā aiz Sveķu rijas no avota, un aizlikumoja pa Grāvīšu pļavām, gar Pietērīšu tīrumiem uz novada zemāko novadu, kur to ezers saņēma savā klēpī, lai atdotu Gaujai.

Pēteris vēl labi atcerējās, kā te vecais tēvs kopa bites resnos bluķa stropos, kā tecēla te mūžīgi stāvēja zem oša, kā aiz istabas spāres karājās izkapti. Atcerējās,

kā veco māju nojauca, kad aiz rijas bija uzcelta jaunā.

Jauno māju cēla tēvs. Viņš arī pļāvās sāka rakt grāvjus; pēc tam strauts gar dārzu izsīka. Tagad tas pat pavasaļos tikko sūcas. Šodien vēl zem plāna ledutiņa.

Pēteris gāja tālāk uz rijas pusi gar tīrumu, kuŗā viņš dzinis pirmo vagu. Vec-tēvs ierādīja, kā jātur arkls. Kāda toreiz bija apziņa! Pirmā vaga viņu itin kā ie-veda pieaugušo kārtā. Kad vagas galā pacēla galvu, jutās veselu sprīdi lielāks.

Pie rijas Pēteris apstājās un ieraudzīja tikko cirstu un plēstu bērza malku blakus jaunam celmam, kas bija slapjš no savas sulas.

„Ak šie!... nelgas. Viņiem slinkums aiziet birztalā, jācērt mājas bērzs. Tas Jurīša un Tenīša nedarbs. Viņiem vajagot malkas. Pēriena... Nocirtuši labāko bērzu, kuŗā kārām šūpotnes.“

Pēteris apsēdās uz rijas sānos pamesta kukurūžu beržamā ruļļa. Tas vēl no vec-tēva laikiem, sen jau pamests un sienmalī aizmirsts. Tēvs sāka lietot atspeŗu ecēšas. Tēvs cēla jauno māju — no ķieģeļiem. Lūk, aiz rijas stūŗa redzams tās jumta gals.

Kur vien Pēteris skatījās, visur redzēja vectēva un tēva darbu. Senāk to nemaz nebija tā ielāgojis.

Tikai, lūk, aiz klēts tīrums, to nolīda un uzplēsa Pēteris pats. Kas izauga par rudziem! — par tiem nopirka pļaujammašīnu. Viņš pirmais Kalniešu ciemā iegādājās pļaujammašīnu, vēlāk sējammašīnu un mašīngrābekli. Tādēļ viņam nekad nevajadzēja algotu strādnieku, viegli tika galā viens pats ar bērnu pulku.

Pēteris skatījās un atcerējās, ka te visur lieti tēva un viņa paša ģimenes sviedri priekš nākošām paaudzēm. Zemnieku māja ir mūžīga, un arī viņa ģimenei jābūt

mūžīgai. Kalniešu mājas pastāv jau vairāk kā četri simti gadus, sargādamas zem saviem jumtiem ģimenes.

„Mans darbs ir mana dzīvība“, Pēteris prātoja, „visu kalniešu darbs ir viņu ģimeņu, viņu pēcteču dzīvība, no šīs zemes augošo pēcteču dzīvība. Šī zeme, šie tīrumi un ēkas pieder man, pieder Grāvju ģimenei, un nevar būt tāda likuma, kas to mums atņemt. Tāda likuma nebūs nekad! Ja var atņemt zemi, tad atņemt var arī dzīvību. Ir gan tāda taisnība: kas otram atņem darba augļus, tam jātop sodītam. Tur manā mājā tagad guļ viņi.“

Pēteris cēlās un gāja uz istabas pusi. Dūre savilkās, bet viņš pagriezās uz klēti, kur starp ogulājiem varēja redzēt bišu stropus. Pievējā un saules pusē tur viņi stāvēja astoņi rindā, kā astoņas dzīvības pilnas mājas. Cik salda medus tās devušas Grāvju ģimenei un visam ciemam!

Saldo krūzi ar bišu barību viņš nesa uzmanīgi, it kā tā varētu izlīt. Droši nostādījis krūzi uz vēl sasalušās zemes, Pēteris noliecās pie pirmā stropa un pielika ausi jumtam. Klusums. Nometās ceļos un piespiedās sienai — arī klusums. Pieklauzināja ar delnas kauliņiem — neatbildēja. Lai kā bites gulētu, uz sava saimnieka klauzinājumu viņas katru reizi atbildējušas, bet tagad klusē.

„Būs beigtas“, Pēteris bažīgi noteica un pacēla jumtiņu. Pabāzis roku zem siltuma maisa, nejuta nekāda siltuma. Pacēla vienu rāmi un redzēja, ka visas bites nobirušas lejā. Izcilāja rāmi pēc rāmja, medus vairs nekur nebija. Tā tad bites nomirušas badā.

Tāpat saimnieks apskatīja pārējos septiņus stropus.

„Par vēlu. Visas pagalam.“ Pēterim uz-nāca tādas žēlabas, it kā būtu nomiris vi-

ņa bērns. Pacēlis vairs nevajadzīgo krūzi, viņš pukojās:

„Tādi saimniekotāji! Tiem nosprāgs arī visas govīs.”

Pēterim gribējās apraudzīt arī kūti — varbūt tur tāda pati nāve. Tikko viņš apstājās pie kūts, — iekšā iebubinājās abi zirgi, viņi saimnieku pazina. Tas Pēteri iepriecināja. Staļļa durvis nebija aizslēgta. Pēteris gāja iekšā. Noglaudīja kaklu bērnam, noglaudīja pieri melnim. Juta, ka arī meļņa mīksta, siltais purns pieskaņas viņa vaigam, it kā atbildot glāstam ar glāstu.

„Ak tu manu bērni”, saimnieks nopūtās: „E, vajadzētu kāpt tev mugurā un projām, viņi tevi nomaitās. Mugurā un tālu prom un tad ar šauteni! Bet... Lai. Vēl pagaidīsim, tad.”

Abi zirgi bija paša Pētera audzēti un labi pazina cukura garšu. Bēra purns jau skāra saldo krūzi. Tās saturu Pēteris salēja silē un, pametis arī sienu, gāja apraudzīt govīs. Iededzis sērkociņu, viņš saskaitīja, ka divu galvu trūkst.

„Pēc pusgada nebūs nevienas.”

Saskaitīja aitas. Arī tās vairs nebija visas. Paskatījās cūku aizgaldā — tukša.

„Nu jā, tās jau pie Biešu Ješkas. Cūku fermā. Fermā — cik skanīgi.”

Pažvadinājis rokās sērkociņu kārbiņu, viņš nodomāja:

„Nemt un pielikt uguni — salmu te diezgan. Labi degtu. Tas viss taču man! Kādēļ lai atdodu citiem? Ja manu taisnību saminuši kājām, kādēļ lai viņiem par to vēl samaksāju? Un ar savu mūža darbu!”

Pirksti viņam meklēja kārbiņā — izvilkt sērkociņu, bet prāts vēl uzvarēja iekvēli. Tad jau vispirms dzīvojamo māju, tur guļ — viņi. Un vēl taču viss nav galā, vēl jāizdara viena lieta. Klēts priekšā zem palodas paslēpta viņa šautene, to nevar atstāt te, kādreiz noderēs. Kad viss pagalam, tad šautene vēl ir ceļā.

Aizvēris visas kūts durvis, Pēteris gāja uz klēti, līdznesdams tukšo krūzi. Te klēts padurvē viņš atvilka dēli un izņēma maisā ietītu šauteni. Pasitis to zem mēteļa, ar krūzi rokā viņš gāja projām. Kad atradās pie rijas, mājas durvīs Jurītis iesaucās:

„Kas tur?” tad apklusā.

„Tavs sods!” Pēteris atsaucās un iegāja birzī, šauteni spiezdams cieši pie sāniem.

Bija jau pāri pusnaktij, kad viņš atgriezās Ķirpās. Šauteni viņš atkal bija nolīcis drošā vietā.

„Bites beigtas”, izģērbdamies viņš sacīja sievai, kas viņu gaidīdama nevarējusi aizmigt.

„Un visas!”

„Visas. Nav arī vērsēna un Zīmaļas, nav dažu aitu.”

„Zīmaļas! Labākās govīs, sugas govīs! Tā aizies postā viss mūsu darbs.”

Iešņukstējās bērns. Laukā ierējās suns.

Ķirpu māja drīz ieģrima miegā. Arī Pēteris, noguris no liela gājiena, aizmīga. Diena ar bēdām ieģrima cilvēka zemāzīņā, viņam nekā vairs nevajadzēja, nebija žēluma, ne nauda. Rīts viņu atkal vedīs cīņā par kalniešu dzīvību un taisnību.

(Turpinājums sekos.)

Dzīvības loks

Kas beidzas gan? Vai viss nav tikai sākums?
Aiz augļa sēkla nāk, tad stāds un koks
un atkal auglis. Pļaujas pilnais vākums
ir pamats jaunai sējai, ciešais loks,

kas noslēdzas ar katru gadu kārtu
un pārjaunojas dziļš un tīrs un svēts
kā sakraments. Tu redzi ziedu sārtu
un zīni: tas ir daudzu izauklēts —

ne viena gada vien un vienas audzes.
Un sejs, ko skaidrots cilvēks skaistu nes,
nav viena laikmeta un vienas draudzes,
un vienas cilts, un vienas paaudzes,

bet visu mūžu, visu smalko domu
un visas plaukšanas, kas sākās tad,
kad izplēta Dievs pirmo zvaigžņu jomu,
un nepārstājās veidoties nekad —

un kļuva tas, ko tagad redzam priekšā, —
un viņa vaibsti teic mums daili to,
kur lielā dzīves pilnestība iekšā
ar pāraugšanas dziņu mūžīgo.

Jānis Medenis

Dūjas

Cik bij viņas dienas krāšņas, dienas svētas,
Teic uz pleca tavu skūpstu saldās rētas,
Teic man krūtīs, drebu pilnas,
Aņņemtas nārību paēnas zilnas.

Snaudā putni. Ceļ kā spārnus manas dūjas.
Klausies jele, dzirdi viņu kaislās ūjas!
Nīkst aiz grūtu slāpju smeldzes,
Pašas tik līmenas remdīgas veldzes.

Glauž tām kaklus krēslā siltas ēnu rokas;
Spoža stara mirkli trauktas, atkal plokas
Sevī rimtas, vientulīgas —
Dienvīdū gaistošas jaunavu līgas.

Nošalc niedres. Aizkaļ plecu smilgas skara, —
Spēji sāpe asins rētas vaļā dara!
Mulsā slēpjas maigās dūjas, —
Atskan pār ūdeni mežaiņa ūjas.

Labais ķēniņš

Pasaka

Kārlis Skalbe

Kādā spožā un rāmā vasaras dienā ūdenszirneklis Pērļudiegs ar savām gaŗām smalkām kājiņām, it kā deļodams, mirdzošiem zelta burtiem kaut ko rakstīja Svētezera ūdenī. No katra burta caur spožo trauslo līmeni šāvās gaŗi bikli stari, modinādami dzelmi. Mirdzošiem bariem sanāca mazas zivtiņas kā gaŗas zelta auziņas, apstājās un lasīja ūdenszirnekļa stāstu. Tad viņas sajuka priecīgā deļā un pāršalca pār līmeni kā dzīvs sudraba vēdeklis. Bet burtainie vilniši zibēdami gāja pār ezeru un stāstīja par labo ķēniņu.

Reiz agrā vasarā, kad zivis patlaban laimīgi nārstoja Svētezera niedrās, likšņā plati ieplētušies stāvēja plecīgi vīri un sāka nolaist ezera ūdeni, kuŗš murdēdams gāzās pa dziļo atvērto grāvi un lieļiem spožiem mutuļiem aizvilnīja pa zaļo pļavu, noliecot stiebrus un zāļi. Vīru stiprās resnās kājas bij apautas gaŗos ūdenszābakos, kuŗi atstāja uz spožā līmeņa netīrus, smirdošus trāna plankumus. Zivju jūtīgās nāsis jau manīja, ka ezerā ieradušies sveši viesi. Tie bija tuvo apkārtnes māju zemnieki. Kārē pēc zemes viņi bij sarunājušies nolaist ezeru, lai iegūtu sev kādu pļavas gabalu, lai tas būtu vai delnas lielumā.

Pa nakti ūdens strauji kritās. Ašķi, kuŗi glabāja jauno zivju saimes, jau bija sausumā.

Pie stiebriem saulē saņuva zeltainas līņu oliņas.

Zivis izbailēs metās uz dzelmi. Tur vis-

dziļākā dobumā zem melnas siekstas gulēja krusttēvs Sams un grozīja savas varēnās ūsas. Vairāk no viņu uztrauktām kustībām nekā no viņu valodas krusttēvs noprata, kas noticis.

„Kāpēc tad jūs neprotestējāt?” krusttēvs sita ar asti.

„Es jau iemiedzu galvu dūņās un visu rītu laidu burbuļus gaisā, bet neviens nedzirdēja”, līnis teica.

„Es devu tādu blīkšķi, ka visa likšņa nolīgojās, bet nekā!...”, līdaka sacīja.

Zivis sabāza galvas kopā un gudroja ko darīt. Nosprieda sūdzēties ķēniņam. Lietas vešanu nodeva vēzim. Tas zinot galma paradumus. Viņš vislabāk pratīšot klanīties un, atsprākļi ejot, godbijīgi atkāpties. Vēzis arī bij vienīgais, kas varēja elpot zemes gaisu.

Nezin, kā viņš bija ceļojis, vai rāpies kājām, vai dzeltenēs ierāvies, bij braucis kāda vēžotāja skalu grozā un laikā paspējis izbēgt, bet vienā rītā viņš stāvēja ķēniņa priekšā ar šķērē paceltu zivju sūdzību.

„Au, čau, jau” — vēzis runāja. Bet viņa valoda bij tik aizsmakusi un neskaidra, ka ķēniņš skatījās apkārt un vaicāja: „Vai te ir kāds? Vai kāds ko teica? Ā, tu tas esi, vēzīti?” — viņš bij pamanījis to kā dūņu picīņu uz zāles spoguļgrīdas.

Ķēniņš smaidīdams noliecās pie tā un no viņa šķēres paņēma lūgumrakstu.

Lasīdams ķēniņš piegāja pie atvērta loga. No augstām vecām liepām pils pagalmā kā zelta putni pacēļās un uzlidoja ķēniņa labās domas.

„Kāda rijība!” tas iesaucās.

„Au, čau, vai zivīm, kungs?” vēzis sa-
trūcies jautāja.

„Nē, tiem zemniekiem! Nu, ko viņi
iegūst, izpostīdami skaistās zivju mīt-
nes?..”

„Au, čau, mēs jau tāpat beidzot nonā-
kam uz kungu galda. Tik ļaujiet mums dzī-
vot un vairost savu cilti!” — vēzis runāja.

„Lai tad tā notiek. Zivīm ūdens, zem-
niekiem zeme!” ķēniņš nosacīja. „Visiem
zem saules ir vietas diezgan.”

Viņš lika zemniekiem parakstīt līgumu
ar zivīm, ka neaizkarta paliek viņu dzī-
ves telpa ezera robežās. Un zemnieki
parakstījās ar saviem cietiem pirkstiem,

un vēzis ar savām šķērēm pavilka žubu-
rainu krustu.

Bet ķēniņš apstiprinādams pielika savu
zīmogu. Grāvis tika aizbērts, ūdens atkal
cēlās un piepildīja ezeru. Tā notika ze-
mē, kur valdīja labais ķēniņš.

Patvarības vietā stājās tiesības, un —
au, čau, jau — vēzis to paziņoja zivju
draudzei ezerā.

Tas ir vecs stāsts. Ķēniņš ir miris. Bet
viņa labās domas vēl dzīvo un sargā
katru dzīvu dvasu. Tās tikai ir pacēlušās
augstāk pār pilsētu. Bet agros saulainos
rītos var redzēt mirdzu, ko tās met no
saviem spārnu galiem uz torņiem un
koku galotnēm.

Lex's Schlos's

Stefan's George

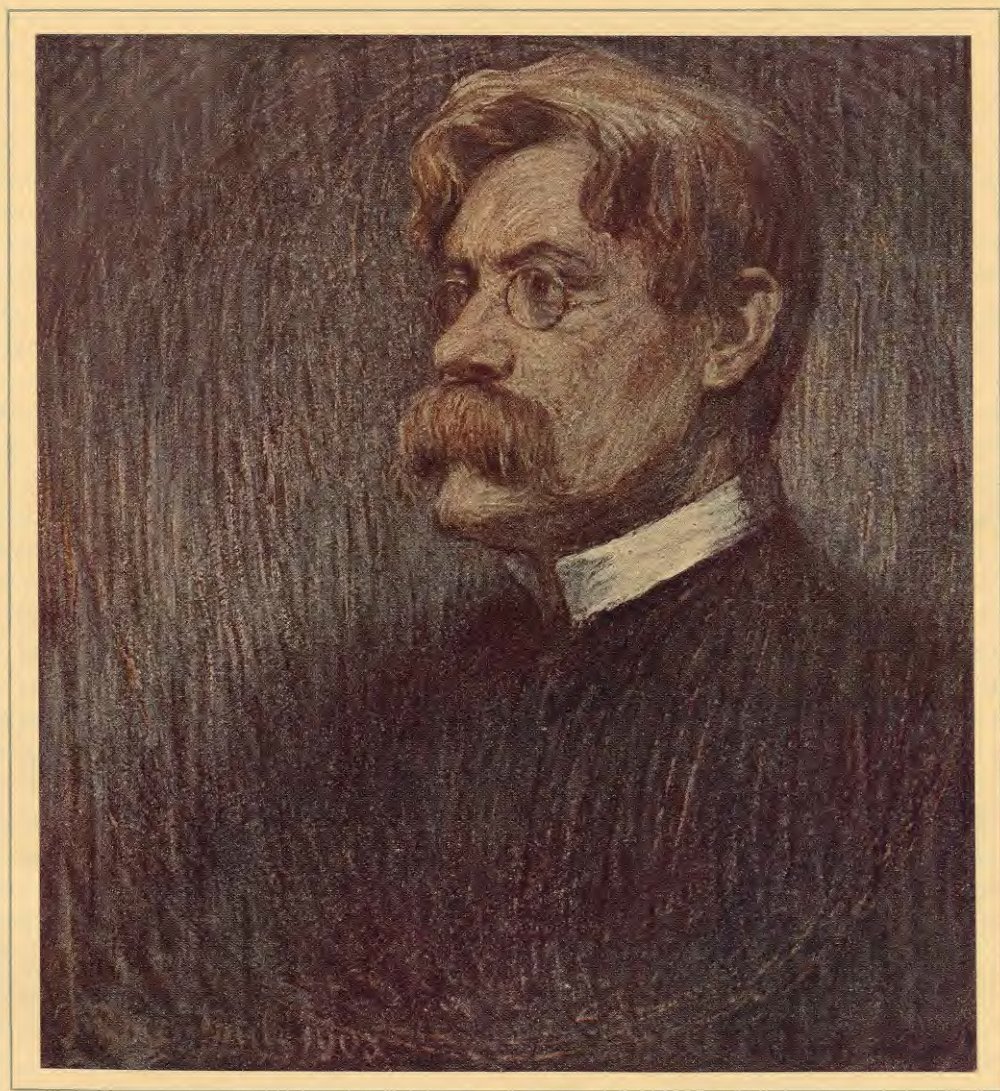
Jūs, kas to jutāt — jūs, kas klaidā klidāt,
Ko sevī slēdzis, no kā bēdzis tas,
Jūs pārsteidza šī vēsts kā cirtiens ass,
Un raudādami jūs pie malas lidāt.

Jūs, kas kā akli — jūs, kas viņa gaismā
Jau redzējāt, ka mirdz kur mīlas stars,
Nu sauc jūs kopā lielais svētvakars,
Lai skaidrais vilnis nes jums veldzi kaismā:

Kur skaidrāku ko dzejas jūrā just
Kā to, kas augstumos tur starot tiecās
Un tumšos dziļumos līdz galam liecās,
Līdz beidzot tam nu krastā jāapklust! —

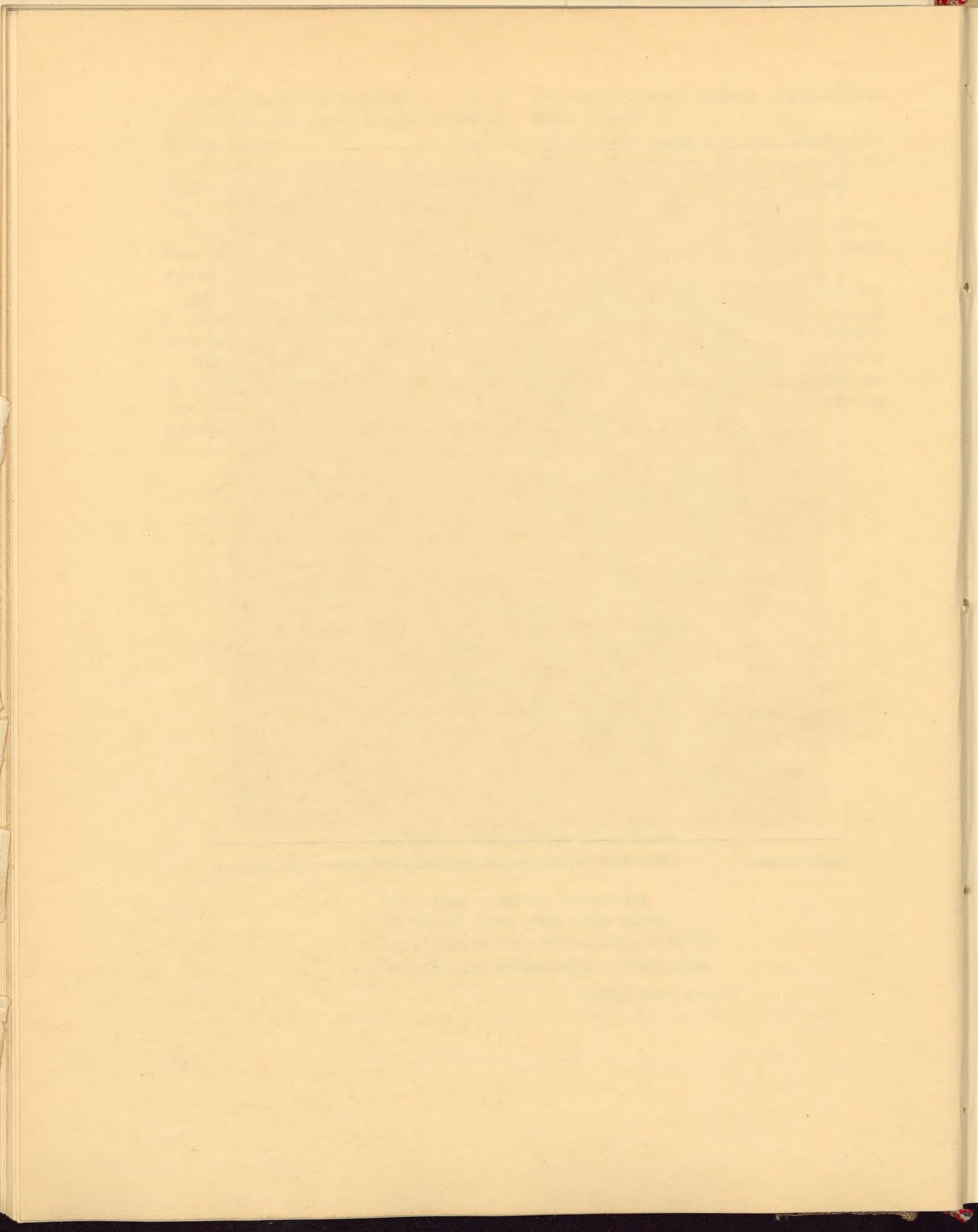
Tu esi gājis — liels un svētsvinīgs,
Vēl stiprāk sāpēs mūsu sirdis saistot.
Deg sārtām svitrām debess, blāzmai kaistot,
Tavs gars kur mūžam miera mirdzā tviks.

Tulkojis Kārlis Krūza.



Janis Rozentāls

Rūdolfa Blaumaņa ģimelne (Vēsturiskā muzeja īpašums)



Vilkaču mantiniece

Romāns

Ilona Leimane

I.

Ists zemnieks nav daudzvārdīgs. Viņš runā īsi un zīmīgi. Nedaudz vārdos tas izsaka savas vajadzības, dažos teikumos atstāsta kādu priecīgu vai bēdīgu notikumu. Viņa stāsts ir aprauts un skops, bet viņa valodā dzirkst pirmatnējs svai-gums un spēks, un tā līdzinās sulīgās krāsās droši tvertai gleznai.

„Viņi iegāja labā vietā“, saka zemnieks un ar to jau ir daudz ko pateicis, jo pēkšņi tev acīs ieģuļas zemes gabals ar iestrādātiem laukiem, zālainām pļavām un nelielu mežu. Lapu koku un ābeļu vidū parādās varbūt drusku zemē iegrimusi, bet gluži veselu jumtu dzīvojamā māja. Tā nav jauna, bet nav arī tik veca, lai ienācējam jau pirmajā ziemā būtu jāķeras pie baļķu vešanas un steidzīgi jāgudro par labākas mītnes celšanu.

Pagalma vidū redzama aka. Vindas galā šūpojas glums, nosūņojis, apgrauztām malām spainis. Grauzuma zīmes tur atstājuši zirgi, kuņus ceļavīri, nakti garām braukdami, šad tad pie akas dzirdījuši. Šī māja atrodas ceļa malā un tamdēļ jo vairāk tā izpelnījusies labas vietas slavu. Akā ieplūst avota ūdens. Tas ir vēss un skaidrs un garšīgāks nekā citur.

Turpat tālāk gluži pa rokai atrodas pārējās saimniecības ēkas. Kūtij un stallim jumts gan tāds kā izplūkāts. Vietvietām salmu segums pavisam plāns un caurspīdīgs un izskatās pēc gaisā saslietām redelēm. Bet tas nekas: pēc pirmā kūluma to var nosegt ar biezu salmu kārtu.

Klēts un ratnīca, kas abas zem viena

jumta, ir visjaunākās ēkas saimniecībā. Dēļu tiltiņš klētspriekšā vēl spoži balts un nenostaigāts. Divi milzīgi dzirnakmeņi no vectēvu laikiem saritinājušies turpat zemē kā divi aizmiguši zalkši. Blakus ratnīcas durvis plaši atveramas, un tur var iebraukt zirgu ar visu pajūgu.

Glīta ir jaunā zediņu sēta, kas visgarām noaugusi ar kokrozītēm un kā resna stīpa satur cieši kopā visas ēkas un pagalmu. Aiz tās, labu gabaliņu nostāk, tīruma malā stāv rija. Tā ir veca un palikusi tur no tiem laikiem, kad vēl tanī dzīvojuši cilvēki un tūlīt pēc pirmā miega dauzījuši spriguļus. Tagad piederam durvis izgāzušās, klons izbīzījis. Un tomēr tā ir laba vieta. Tur droši var iesākt dzīvi ar izredzēm kādreiz tikt uz augšu.

Tādas vietas Dandzenieku ezergalā vecvecos laikos neesot bijis. Šis pagasta stūris, kaut arī atrazdamies ūdens malā, bijis kokiem un krūmiem aizaudzis kakts, kur cilvēki baidījušies apmesties. Pašā ezermalā divas vietas gan savā laikā esot tikušas iemērītas, bet gribētāju tām neatradies. Zemes gabals ar mežu un ciņainu pļavu nav nekāds kārdinošs darba lauks. Tas prasa daudz spēka un sīkstuma. Cilvēki vispirms meklē kaut ko labāku.

No vienas puses vecas egles un priedes kā augsta sēta apņēmušas Silezeru. Krēslainajās pazarēs, savijušās gredzenos, augušas papardes. Pa brūklenāju zaļumu, kas pelēkajās sūnās stāipījies dzīvs un smags, skraidījušas stirnas. Sīkas un

robainas ēnas kritušas gar koku stumbriem un vilkušās pa zemi kā izbadējušās irbes. Biezoknī ieklīdušiem lūku plēsājiem tās dienas laikā nīrbējušas gar acīm tāpat kā maldugunis, kuņas pusnaktī bārstījis vadātājs, mulsinādams vientuļus gājējus. Kāda sieva, iedama vīzēm lūkus plēst, esot tur tikusi tā nobiedēta, ka, pašai nemanot, bailēs iemukusi dūksnājā un sapinusies dzērvju kājās un puplakšos. Viņa savā prātā iedomājusies, ka pats purva velns to sagūstījis. Vēlāk gan, kad atsvabinājusies no stiepekļiem, tā visu sapratusi, bet savu skaidro valodu neesot nekad vairs atguvusi.

Pats Silezers mežainajā apvidū toreiz spīdējis kā liela un noslēpumaina acs. Milzīgs akmens gulējis ezerā, izslējis augstu virs ūdens savu pelēko kūkumu.

Otrpus ezera pacēlies akmeņiem aplīpis kalns. Ap akmeņiem locījusies ciesa, ziedējušas peļulēcas. Vietumis šūpojies pa šmaugam bērziņam un izstīdzējušai priedei.

Lejā klājusies kadiķu puduriem pieaugusi ciņaina pļava. Tur saulē gozējušās čūskas un lodājušas ķirzakas. Tā ir bijusi viena no tām vietām, kas kādreiz tikusi ezermalā iemērīta. Otra vieta bijusi pats kalns ar visu lēzeno nogāzi.

Ziemu, kad dziļi sniegi kārtu kārtām noseguši zemi un kokus, Dandzenieku ezergals izskatījies kā smagiem kupeņiem pievelts, bieziem, spožiem tikliem aizausts stūris, kuŗā iemetusies un nocietinājusies pati bargā ziemas sirds. Piesnigušās un apledojušās egļu galotnes lepni turējušās gaisā kā vecu vīru sirmās bārdas. Stingi un akli bez kāda ceļa, bez jebkādas iemītas takas meža vidū gulējuši sniegainie klajumi. Tikai iesalušas zvēru pēdas bijušas redzamas kā gludā vietā asi ieskrāpētas zīmes, kas liecinā-

jušas par dzīvības pastāvēšanu sniegiem aizbirušajā ezermalā.

Bet tad kādā dienā tur uzradušies cilvēki. Un lūk, par šiem cilvēkiem neviens nevarējis sacīt: viņi iegāja labā vietā. Kas tā par vietu, to Dandzeniekos zināja katrs, nezināmi viņiem bija tikai svešie ienācēji. Runāja, ka tie savu laimi jau esot visur izmeklējušies un, nevarēdami citur nekur to atrast, dusmu un īgnuma pilni izraudzījušies par spīti sev un citiem vissliktākās vietas pasaulē. Bet ka tie tomēr nav nekādi nieka vīri, tas viņiem bija skaidrs.

Kalnā viena ģimene, lejā otra. Uzņemties iekopt akmeņainu kalnu vai arī striegoni var tikai tāds, kam netrūkst izturības un sīkstuma, bet vēl jo vairāk ticības sava paša spēkiem.

Daži pagasta ļaudis vēl zināja stāstīt, ka abi šie vīri esot divi no četriem brāļiem, kas kādā muižā bijuši krietni strādnieki. Lai paglābtos no zaldātiem, lieltungskungu brāļiem devis padomu diviem no tiem nosaukties citā uzvārdā. Tā divi brāļi kļuvuši par Sveķiem, un divi palikuši vecajā Āboliņu uzvārdā.

Par šo labo padomu kungs tad esot viņiem uzdevis iekopt aizaugušo Silezera stūri. Iznācis tā, ka kalnā uzkāpis Āboliņš, bet lejā palicis Sveķis.

Vai tas tā, vai citādi, to neviens īsti nezināja. Zināja tikai to, ka viņi abi tur ieradušies vienā pavasarī un viņu pirmās darba dienas pagājušas, katram savā zemes gabalā ūdens dzīslu meklējot.

Lejas saimniekam to laimējies atrast pirmajam. Un tas, lūk, neesot bijis labi, jo cilvēks, kas staigājis pa kalna augšu, ņēmis viņam to ļaunā. Patiesībā gan ūdens dzīslu neesot atradis pats lejas saimnieks, bet viņa sieva. Viņai esot bijušas tādas spējas. Kārkla vicu aiz di-

viem kāsišiem rokā turēdama, tā apstai-
gājusi pļavu un meklējusi akai vietu.
Šķērsojot ūdens dzīslu, vicas gals liecies
uz zemi. Tā bijusi zīme, ka apakšā ūdens.

Savu palīdzību tā piedāvājusi arī kai-
miņam, bet kalna saimnieks, kas necietis
sieviešu iejaukšanos vīru lietās, lejas
saimnieces palīdzību strupi noraidījis un
turpmāk to uzlūkojis ar zināmu neuzti-
cību. Pēc viņa saprašanas bijis, ka sievas
māka esot velna gudrība.

Un tā noticis, ka lejieši savā daļā aku
izrakuši pirmie.

Ūdens dzīslu meklēdams, kalna saim-
nieks palicis ar visiem darbiem iepakaļ.
Kad beidzot arī kalnā parādījusies aka,
neviens no lejas to vairs nevarējis sare-
dzēt, jo visa kalna apakša kūpējusi mel-
nos dūmos: lejas saimnieks dedzinājis
kadiķus un ar kūlu apaugušos ciņus.

Kalnā akmeņu uzlasīšana vēl nemaz
nebija sākta.

Atkal lejas saimnieks bija ar darbiem
soli priekšā. Tā tas gājis dienu no dienas,
mēnesi pēc mēneša. Solis, par kuŗu lejas
saimnieks vienreiz bija ticis uz priekšu,
kļuvis arvienu gaŗāks un pēdīgi kalna
kaimiņam vairs nebijis panākams.

Arī ar mājas celšanu lejieši bijuši mu-
dīgāki. Piedarbs vidū, rija vienā, plašs
kambaris otrā galā. Kambaris bijis tik
liels, ka tanī varējuši sadzīvot visi mā-
jas ļaudis.

Kalna mājās kambaris padevies ma-
zāks. Tur dzīvošanai bijuši jāpieņem klāt
arī rija un piedarbs, jo, saimei drīzi pie-
augot, kambaris kļuvis par šauru.

Cilvēki tais laikos labprāt dzīvojuši uz
vietas. Pēc padarītiem darbiem rudenī tie
palikuši arī ziemu tai pašā pajumtē, gai-
dīdami atkal pavasari un savu laiku.

Ar mājām tad arī esot sākusies tā sav-
starpējā kaimiņu berzēšanās, kas pama-

zām kļuvusi asāka un beidzot iededzinā-
jusi viņu sirdīs tik sīvu naidu, ka tas pār-
audzis tālu pāri abu kaimiņu galvām.

Kalna zirgs dabū vīveles. Kas vainīgs?
Protams, visu vainu uzkrauj lejas saim-
niecei, jo tai piemīt tādas nelabas spējas.
Viņa zirgu nobūrusi, tāpat kā to kārkla
vicu, kas viņas rokās, akas vietu meklē-
jot, locījusies kā dzīva būte un pievedusi
tieši klāt pie pašas ūdens dzīslas.

Lejas saimnieces cūkai atskrien desmit
sivēnu. Tie visi ir sprigani un ēdelīgi, un
visi grib augt.

Arī kalnā uzrodas sivēni. Bet tur no
trīspadsmiņiem paliek pāri tikai septiņi.
Trīs jau kā vārguļi atskrējuši un drīz no-
beidzas; divus cūka noguļ, bet viens ēz-
dams aizrijas un arī beigts.

Kalnā liekas savādi, ka leajā viss labāki
iedodas. Tur dzīve var iet uz augšu, jo
lopiem neuzbrūk tādas nelaimes kā kalnā.
Bet kalna ļaudis ir ticīgi cilvēki. Viņi nav
vainīgi savās likstās. Katru svētdienas
rītu tie sapulcējas kambarī uz pātariem.
Leajā pātarus neskaita, bet dzīve tur vei-
dojas pilnāka un gludāka.

Kalna ļaudis ieņēmuši galvā, ka tādi
pārlicīgi labumi nāk no velna. Viņi ir
un grib palikt ticīgi cilvēki. Tas, ka viņi
nevar turēt puīšu pļaviņu, nedz piesolīt
gājējiem pusotras kārtas, nav viņu vaina.
Viss viņu kalns taču bijis mežā un krū-
mos — īsta vilku mīņa.

Kalna saimniece iesprauž bābiņā skalu
un vērpj. Viņai nav tauku sveču, kā tai
tur leajā, kas baro un dzirda velnu. Vai
aitu tauki no gaisa list? Tos dabū tikai
lejas saimniece, kas pa naktīm skrien
vilkača ādā, jērus kozdama.

Kalna saimniece gan pati savām acīm
nav nekādus lejas saimnieces ļaunos dar-
bus redzējusi un savā sirdī arī nemaz ne-
grib tik smagas un grēcīgas domas nest,

bet kaut kur kādai nebūšanai tomēr ir jābūt, un to viņa ne no viena neslēpj.

Slava, lai būtu kāda būdama, izplatās ātri. Kā šautra bezdelīga tā pārskrien pāri pagastam, izložņā visas pajumtes un iečivina tur kalna saimnieces aizdomas.

Tomēr tādu spēku kā lejietai, kalna saimniece nav nevienai citai sievai redzējusi: tā sanes velēnas, sakrauj vienā cēlienā vairāk nekā piecdesmit šķūtu-mus, izdedzina tos un nokaisa papuvi ar pelniem no viena gala līdz otram. Un kas tad tādā zemē nepadosies? Sēj ko gribi, miežus vai linus, viss aug. Bet kalna saimniece tik smagus vīriešu darbus nespēj lauzt. Viņa mierīgi staigā no gala pakulām austos brunčos, kamēr lejieta izauž lina velkos tīra lina. Un kas tai par cietu sirdi: iebāž bērnam lupatu mutē, lai gul un ēd, bet pati skrien apkārt pļavu ziedu sēklas lasīdama — pie mājām esot puķu dārziņš vajadzīgs.

Kalnietei tādas blēņas un ērmošanās nenāk ne prātā. Viņai ir paprāvs bērnu pulciņš, kas tai zied apkārt kā puķu dārzs.

Kas gan pagastā nezināja to lielo naidu, kas no Dievlodziņu kalna kopš neatminamiem laikiem kā nokaitēts iesms vērsās pret Vilkačiem. Dievlodziņu bērni bija ar mātes pienu to iezīduši un ieņēmuši savās sirdīs kā vienu no visstiprākajiem senču tikumiem. Un kā gan ne. Dievlodziņos no laika gala bija dzīvojuši krietni un priekšzīmīgi ļaudis. Starp vīriem nemin neviena, kam būtu bijusi dzērāja vai klaidoņa slava. Arī viņu sievas bijušas tiklas un strādīgas. Cik tālu vien veci ļaudis atceras, neviena ragana nebija no šīm mājām cēlusies, nedz arī tur ieprecēta. Paaudze aiz paaudzes bija tur čakli strādājušas, sev līdzīgus pēc-

nācējus radījušas un lēnprātīgā pieticībā pēc darba cēliena mūžīgai atpūtai ļāvušās. Isti Dieva cilvēki. Stāstīja, ka tad arī no šiem tikumīgajiem ļaudīm kalna mājas dabūjušas savu nosaukumu — Dievlodziņi.

Bet kas būtu Dievlodziņi, ja kalna nogāzē kā pekles midzenis nebūtu iepļēti šies Vilkači. Šis nosaukums vien jau izsacīja visu.

Katrai mājai bija sava slava, un tā bija nodibinājusies jau tanīs laikos, kad ļaudis domāja, ka viss notiek pēc Dieva vai velna prāta. Tā bija gājusi līdzī abu māju turpmākajām paaudzēm, izplatījusies tālu un izveidojusi zināmu ieskatu par abām kaimiņu mājām. Lai tas būtu kas būdams, viss, kas bija noticies Dievlodziņos, bija noticis pēc Dieva prāta. Vilkačos saimniekojis un dzīves iekārtu nosacījis velns. Velna kalpībā atradušās arī Vilkaču sievas.

Par ļaunu dēvētā cilvēku suga, kas bija ieperinājusies Vilkačos, ja arī tieši negāja plašumā, tomēr sevi uzturēja un pastāvēja. Viņu sēkla bija sīksta, un tā dīga un auga taisni tik, cik bija vajadzīgs, lai neiznīktu un Dievlodziņu sirdis pastāvīgi turētu modras. Visu, kas parādījās vai tika atzīts Vilkačos, Dievlodziņi atvairīja kā lielu grēku un ļaunumu.

Abas šīs mājas visos laikos bija stāvējušas viena otrai pretim kā divas dažādas pasaules ar pilnīgi pretēju iekārtu. Kuŗa no tām bijusi tā labākā vai ļaunākā, neviens nav varējis un nevar pasacīt, bet skaidrs gan tas, ka Vilkaču slava aizgājusi tālāk un pierādījusies spēcīgāka jau pašā saknē. Kamēr Dievlodziņos svarīgāko darīšanu noteicēji bijuši vīri, Vilkačos pēdējo vārdu vienmēr sacījušas sievas.

Vai tā bijusi šī ačgārnā parādība, vai

kas cits, bet Vilkačus slavenus bija pataisījušas viņu saimnieces. Tās neesot kaunējušās ķerties pat pie vīriešu darbiem. Tās arušas zemi, braukušas mežā un dažreiz aiz lielas vaļas uzkārušas kaklā sētuvī un paveikušas visatbildīgāko vīriešu darbu — sēšanu. Bet kur tad nu vēl raganošana, buršana un vilkačos skriešana. Pēc ļaužu nostāstiem šī nodarbošanās bijusi viņu īstais amats. Kādai no Vilkaču saimniecēm, kas saukta par Melno Lavīzi, vajadzējis tikai iziet cauri kaimiņu ganāmpulkam, kad kāda govys jau tai pašā vakarā saslimusi vai arī norāvusi pienu. Arī aitas tā svešā kūtī pratusi veikli apcirpt, kā jau no vilkaču gājuma. Vēmekļus atstājusi sētsvidū jaunām burvestībām. Un ne jau ar godu tāda manta, kāda Vilkačiem, bija tik viegli saraušama. Vai Dievlodziņi nestrādāja, vai Vārdavnieki gulēja? Skriedami no rīta līdz vakaram, pie tādas turības viņi tomēr nebija tikuši.

Bet ka zelts neatsveļ tikumu, to vislabāk zināja Dievlodziņi. Dievlodziņu sievas dzemdēja vīriem kuplu skaitu bērnu. Tie nāca pasaulē gan pa vienam, gan pa diviem kopā. Tur bija dēli, tur bija meitas — juku jukām, kā jau daba to bija nolikusi.

Vilkaču saimnieces bērnu dzemdēšanā bijušas laiskas. Tām par vienu bērnu vairāk nekad neesot uzradies. Un pats galvenais — jaunā atvase vienmēr bijusi meita. Tā tas turpinājies vairākas paaudzes no vietas. Tas ne bez iemesla. Burves nevarējušas nomirt, ja tās kādam tā paša dzimuma asinsradniekam neatdevušas savu buršanas mākslu. Lūk, aiz šā iemesla Vilkačos raganu sēkla neesot tik ātri iznīkusī. Dabūt tādās pilnās mājās no kāda tālāka ārpagasta iegātni nebijis nemaz grūti. Bet ne jau godīgs puisis

būtu bijis ņēmējs un ar tādu sievu ko varējis. Preču mātes par labu samaksu vienmēr sameklējušas kādu diedelnieku. Vīrs paliek vīrs.

Vakaros, kad Dievlodziņu saimniece, piekususi no bērnu zīdīšanas un citiem mājas darbiem, tēva reizi noskaidrījusi, devusies pie miera gurda un smaga blakus savam vīram, Vilkaču saimniece, pārmetusi divēli pār pleciem, naskiem soļiem steigusies uz ezeru. Tur uz lielā akmens, kas jau toreiz bijis iesaukts par Raganu pirti, tā berzusies un ezera ūdenī mazgājusies bez kādas bijāšanās un bailēm. Dievlodziņu ļaudīm tanīs laikos bijis stingri nosacīts, ka neviens, izejot naktī ārā, nedrīkst skatīties uz to pusi, kur ezerā gulējis akmens.

Vienreiz tomēr kāds Dievlodziņu algādzis esot ūzmetis kailajai raganai sievietes izskatā savas acis un turpat uz vietas arī palicis. Viņam piesitūšies krītamā kaite, kas ilgus gadus derējusi par biedinājumu citiem.

Tomēr vislielākā nelaime Dievlodziņiem bijusi tā, ka viņiem neparko neie-devušās sarkano spalvu govys. Sarkanmataini tur padevušies tikai sievietes. Sarkanajām govīm bijis daudz treknāks piens nekā melnraibajām, bet tās nesprāgušas un atnesušās vienīgi Vilkačos.

Par tādu nobūrumu Dievlodziņi Vilkačus nīduši vēl vairāk nekā spradžus savā tīrumā, un viņu ļaunās aizdomas putējušas kā pelavas pāri pagastam. Tā tas gājis dienu no dienas, gadu no gada. Cilvēki dzimuši, miruši un atkal dzimuši, tikai Dievlodziņos vēl nebija piedzimis tāds bērns, kas savām skaidrajām acīm būtu varējis lūkoties uz Vilkaču pusi.

Pēdējā Vilkaču saimniece Ilze bija sa-lauzusi burvju gredzenu un dzemdējusi

dēlu. Tas bija bijis liels notikums, bet ne tik liels, lai vecās un slavenās cilts pēctece visu aizmirstu un cilvēkiem piedotu. Viņai nebija nekāda vajadzība ar tiem satīties un sanākt kopā, jo Vilkačos bija un turējās visa kā vairāk nekā citur.

Pa gaŗajiem gadiem Vilkačos bija iekopies liels dārzs. Ilze kopa dārzu un audzināja savu dēlu. Bet arī kāda cita māka tai vēl bija. Tā prata novārdot visādas vainas.

Pie Ilzes brauca gan no tuvienes, gan tālienes pēc rozēs, čūsku un vīveļu vārdiem. Viņai tikai vajadzēja rozēs vietu pirkstiem aptaustīt un izsacīt: „Kristus staigāja virs zemes un virs ūdens ar trim rozēm rokā. Viena pazuda, otra sadega, trešā kā sēkla sapuvīs.“ Tūlīt slimnieks juties it kā atvieglots.

Tāda kā viņa bijušas pagastā arī vēl citas vecenes un tamdēļ viņai nebijis nekāds kauns no savām zināšanām un varēšanas. Runāja pat, ka tā zagli protot ar vārdiem piesiet, un ja vien laikā uzmetot tam savas acis, zaglis paliekot uz vietas tik ilgi kā kroplis stāvam, kamēr neesot visus zemes akmeņus, visas zvaigznes, kas pie debesīm, visas lietus lāsītes un pilītes, visu sniega snigšanu un visas laipiņas izskaitījis. Bet to neviens nebija redzējis un neko vairāk par to nezināja pastāstīt.

Ilze nomira, neredzējusi savu dēlu apprecamies. Mārcis plašajā pasaulē palika gluži viens kā koks.

Pēc bērēm pārlūkojot mātes pūra lādi, Vilkaču jaunais saimnieks tur atrada vairākas grāmatiņas, pierakstītas un pievilktas neizprotamiem vārdiem un zīmēm. Viņš tās izšķirstīja, pārlasīja, bet nekā nesaprata. Viena no tām bija īsta grāmata ar izbālējušu ierakstu uz plānā vāka. Tik tikko viņš tur varēja salasīt 1797. Ar lie-

lu rūpību un mīlestību Vilkaču saimnieks salocīja savas ģimenes papīrus un lieliem neveikliem burtiem ar zīmuli uzrakstīja — „Nākamajiem Vilkaču mantiniekiem“ un gadu — „1886“.

Bet pēdējās Vilkaču saimnieces Ilzes dēls Mārcis nomira vecpuišī, kamēr Dievlodziņos rīkojās vēl tās pašas vecās cilts turpinājums, kas ar mātes pienu bija iezīdis un sirdī ieņēmis naidu pret Vilkačiem kā vienu no savu senču visstiprākajiem tikumiem.

II.

Vēsts par Vilkaču saimnieka nāvi Dievlodziņus aizsniedza tai pašā rītā. Tur ļaudis šo ziņu saņēma vienaldzīgām seļām kā kādu parastu notikumu. Bet ja arī kādu šī nāve būtu saviļņojusi, tad tas nekad nebūtu uzdrošinājies par to kaut ko ieminēties. Tādas lietas Dievlodziņos drīkst pārdomāt tikai katrs pie sevis. Un tas arī tā tiek darīts.

Pārnācis no pļavas un neatradis galdā azaida, saimnieks, uz muguras sakrustotām rokām, lēni aiziet līdz sērmūkšai klētsgalā un apstājas. Vai viņš raugās vecajā kokā, vai savā sirdī, neviens nevar pasacīt. Viņš tur stāv labu laiku un atgriežas gar dārza malu atpakaļ tālām, domīgām acīm. Saimniece istabas priekšā patlaban beržas. Ieraugot vīru, tai izkrīt vīkšķis no rokām un spodri noberztiē ķipji aizveļas pa smiltīm. Viņu skati zīmīgi satiekas, it kā viens otram sacīdami: tā nu tas ir noticis; tur nav vairs neviena no tiem.

Viņiem gandrīz vajadzētu sākt runāt, bet viņi nepasaka viens otram nekā. Saimniece apmulsusi paceļ no zemes smilšainos traukus un, ar lakatiņa stūri slaucīdama savus nosvīdušos vaigus, stei-

dzas pakaļ vīram, kas jau pārkāpis istabas sliekšni.

Uz galda lielā kublā kūp putraimu putra. Turpat blakus kaudzītē sasviestas koka karotes. Saime jau salasījusies, un nu vajadzētu tikai sēsties klāt, bet neviens to nedara, jo visiem liekas, ka arī pats saimnieks vilcinās.

Tad kaktā klusu kāds iečukstas: „Pātari.“ „Pātari“, nošalc otrreiz pāri visai istabai.

Tā kā pātarus Dievlodziņos notur tikai svētdienas rītos vai arī dažreiz svinīgos gadījumos, tad šoreiz visi saprot, ka pātari tiek noturēti pēdējā Vilkaču saimnieka nāves dēļ.

Ļaudis stāv klusi un mierīgi un bīstas ievilkt pat elpu. Tikai tais starpās, kad logā spēji iesitas kāds dundurs un izbiēdētie mušu bari sīkdami pārlaižas uz oturu logu, tie sakustas un ievēl gaisu, it kā slēpdamies aiz mušu sīcieniem.

Dievlodziņš pieiet pie galda, aizmet krustu un sāk: „Zaķis mežā, akmens upē...“

Visi saskatās. Tā viņš nekad vēl nav runājis. Bet nekā nesaprotama tur nav. Šādi vārdi var zīmēties tikai uz tādu, kas beidzot nokļuvis savā vietā, tāpat kā zaķis mežā, kā akmens upē.

Dievlodziņš runādams nobrauka ar roku vairākas reizes savu cieta iesirmo bārdu, pārlaiž stingru skatu pār savu rindā sastājušos ģimeni un, biedinādams visus no ļaunā gara ieņemšanas, ātrāk nekā citām reizēm nobeidz pātarus.

Tad viņš pirmais paņem karoti un sāk strēbt jau diezgan atdzisušo putru. Tūlīt aiz viņējās putras kublā iegrimst arī pārrējās karotes. Balti noberztie karošu kāti aši kustas no bļodas uz muti un atkal atpakaļ. Vīriešu karotēs, kas taisītas no bērza, iesmeļas vairāk. Tās iegrimst dziļi

pilnajā kublā, jo ir smagākas par plānajām liepu koka karotēm, ar kuņām strēbj sievas un bērni. Pāris kabatas nažu, ko uzliek galdā pats Dievlodziņš un viņa vecākais dēls Andrejs, pa maltītes laiku staigā no rokas rokā. Pie naža tolaik nebijis tik viegli tikt, un kam to laimējies iegūt, tas šo rīku nēsājis arvien sev klāt.

Pa to laiku, kamēr lielie, sagriezuši savus skatus uz iekšu, klusēdami ēd, Kārlēns, Dievlodziņu pastarītis, pielipis ar abām acīm pie asajiem rīkiem, griež un taisa savās domās stabuli pakaļ stabulei. Viņš grib vienreiz atlecināt tādu stabuli, no kuņas skaņām viss viņu kalns notrīcētu un ezera ūdens sakustētos. Viņš grib parādīt lejas cilvēkiem, ka arī Dievlodziņos var notikt kaut kas tāds, kas cienīgs ievērības. Bet tad viņš attopas, ka nupat dzirdējis runājam par Vilkaču saimnieka nāvi.

„Kas nu būs“, viņš domā, „vai arī tagad viņš nedrīkstēs aizskriet tālāk par akmens kupicu un ieskatīties caur krūmiem Vilkaču pagalmā?“ Bet to vislabāk zina viņa tēvs.

Mazais Dievlodziņu Kārlēns ir pilnīgi atsities mātē. Viņā iedzimusi mātes ziņkāriba un drosme.

„Tēt, vai tagad Vilkači stāvēs pavisam tukši?“ kā zvārgulīši bijīgajā klusumā ieskanas Kārlēna vārdi.

Šis jautājums visus it kā sastindzina.

Dievlodziņš tūliņ neatbild un tikai sausi nokāsējas.

„Tā nav laba zīme“, domā Alekša Mīle, kas pēc gadiem visvecākā un vislabāk zina saimnieka dabu. Gribēdama kaut ko it kā par labu vērst, viņa sāk berzt savas vīzēs ieautās kājas gar klonu. „Nositenams puika“, tā pukojas, bīdamās to dusmu viesuli, kas citreiz nācis pār visiem, ja kāds aplamis tikai ar vienu

vārdu pieminējis Vilkačus. Tas jau tā no laika gala, un par to nevienam nav ko galvu lauzīt.

„Plekšķis tāds, puika“, viņa dusmīgi noskatās uz Kārlēnu un tad uzmet līdzcietīgu aci saimniecei, kuŗa, rokas skote-

lē satinusi, pazemīgi sēž un gaida, kas notiks.

— Vai tukši, vai pilni, nav mūsu daļa, — stingri un spēcīgi notrīc Dievlodziņa balss. — Bet tālāk par kupicu uz to pusi ne soļa, to es jums saku!

(Turpinājums sekos.)

Jānis Veselis

Pretmetu vijas

Laime nebija laba, nelaime pasteidzās gūt,
Kopā plūst Dievs un daba, nemieru dvēseles jūt.

Sarkani kvēlo mūži, dzeltenas lapas pūš vējš,
Melnajās naktīs grūši pelēkas ūdenes dvēš.

Jūrmalas smiltis tāli bālgani smilgāji līkst,
Niedrāju sirmie vāli bailīgi viesuļos švīkst.

Gājputnu virknes lido, mīlēto dzimteni sveic,
Daiļaju meiču vidū priecīgu zinību teic.

Latvju dzīvība gaismā kalnos un lejās vēl dzied,
Liktens dunoņa plaismā laikmetu trauksmainu vied.

Kalnos bij barga ziema, debesīs — pavasars jauks,
Laime pārnāk no ciema, spožumā iekvēlo lauks.

Lielais spītnieks

Ēriks Adamsons

Filipa IV valdīšanas laikā uz lielceļa, kas savieno Aranchuesas dārzus ar Madridi, kādā jaukā dienā apstājās dona Garsijas Fernandesas Manrikes konde de Ozorio ēzelis Pantofilando, kas nesa uz savas muguras abus dona kalpus — Ruīsu ar Diēgo — un divus vīna maisus. Pazīdami tikpat labi visas Kastīlijas ēzeļu kā sava kunga ēzeliša raksturu, kalpi visupirms mierīgi bez pārsteidzīgiem uzmušinājumiem pagaidīja un ļāva dzīvniekam pašam apdomāties un nākt pie slēdziena, ka jādodas tālāk. Pie tam ceļa mērķis — dona Garsijas mītne — jau bija pat sirmgalvja acīm saredzams, un to ēzelis, kā nastu nesējs dzīvnieks, sajūt vēl labāk nekā cilvēks.

Pagāja vairāki mirkli, kuŗos arkebūzes lode būtu varējusi itin viegli četras vai piecas reizes aizskriet no lielceļa līdz dona Garsijas mītnei un atkal atskriet atpakaļ; pagāja krietns laika sprīdis, kuŗā pat vēzis būtu aizrāpojis līdz turienei, bet ēzelis Pantofilando vēl nekustējās. Un kaut arī tas neaizņēma ar savu nesamo pārāk daudz vietas, tomēr, apstādamiem tieši lielceļa vidū, manāmi traucēja satiksmi, īpaši braucējiem un jājējiem. Viņu nesaudzīgiem vārdiem pamācīts, tad nu Ruīss pāris reiz ar papēžiem iespēra pa ēzeļa gurniem, bet Diēgo pa pavēderi, un kad tas nelīdzēja, spērienus ar kāpinātu sparu atkārtoja. Tomēr Pantofilando nekustējās.

Abi kalpi vaidēdami nokāpa no ēzeļa. — Kāds kauns donam Garsijam Fernandesam Manrikem konde de Ozorio! — ie-

saucās Ruīss, — viņa kalpiem būs jāiet kājām! —

— Kāds kauns, kāds kauns mums, godīgu vecāku vienīgajiem dēliem! — iesaucās arī Diēgo, — mums būs jāiet kājām! —

Un Ruīss ar Diēgo mēģināja Pantofilando gan pastumt, gan pavilkt; rāva tā gaŗās zaķa ausis, plēsa pie nāsīm un atkal spēra pa vārīgākām vietām pavēderē, bet veltīgi. Ēzelītis Pantofilando atgādināja babiloniešu kapa pieminekli, kam pamati ierakti sen un dziļi zemē.

— Diēgo, — tad teica Ruīss, — ej un ziņo mūsu kungam, kāda liksta mūs piemeklējusi. Mēs taču nevaram ēzeli pārnest mājās vai nosist un tā maitu pamest vilkiem un kraukļiem par barību. —

— Pareizi, — piekrita Diēgo, — es došos pie dona Garsijas, mūsu žēlīgā kunga. —

Bet kamēr Diēgo nesteigdamies devās izpildīt šo lēmumu, ēzelis Pantofilando aizsprostoja ceļu vairākām dižciltīgu kavālieŗu un lieltirgotāju karietēm, kas devās uz Madridi, un čigānu karavānai, kas ar mācītiem plēsīgiem zvēriem soļoja tieši pretējā virzienā. Vidū iejaucās vēl atsevišķi jātnieki — amatnieki, dominikāņu mūki, arkebūzieši — un kājnieki — vēršu gani, studenti, laupītāji, ubagi — kas radīja tādu jucekli kā elles pievārtē pirms raganu sabata, un to vēl pavairoja nezin kur radušies svētās Ermandadas kvadriļeri, nepārtraukti kliegdami:

— Karaļa un taisnības vārdā, kas te notiek? —

Visnepacietīgāki kļuva angļu un holandiešu tirgotāji, jo viņiem nekas pasaulē tā nerūpēja kā veikalu darījumi, un laupītāji, kuriem bija jāpārsteidz iepriekš nolemtās vietās bagāti ceļinieki. Bet arī dižciltīgie kavalieři, baidīdamies nokavēt greznās izpriecas, arvien vairāk sapīka, līdz pār lielceļu un tā tropu saulē nokaitēto, tuksnesīgo, retām olīvu birztaļām un daudziem brūniem pakalniem klāto apkārtni tālu aizskanēja ēzelītim Pantofilando veltītas, izmeklētu, pārsteidzošu, apmulsinošu, vircotu un krāsainu, asprātīgu un gaŗu kastiliešu, angļu, holandiešu, italiešu lamu vārdu virknes, kas pārvērtās īstā vārdu sacīkstē, jo klātesošie ar katru brīdi dedzīgāk centās viens otru izdomā pārspēt un satriekt, lai remdinātu savu nepacietību un dusmas.

Tikai skaistā Zoraīda, maurietes un čigānu zvēru dīdītāja meita, labskanīgi smējās, šķelmīgi samirkšķinādams ar donu Alonso Alvaresu de Tores i Villaroelu, kas gaŗlaikojās savā ērtajā kariatē, seju, lai tā neapputētu un saulē neiedegtu, aizsedzis ar vieglu melna zīda masku. Kavalieŗa acis tīksmi kaitinādama, Zoraīda spēra dažus cēlus bolēro soļus un tā parādīja savu smuidro, ēģiptiešu brūnos, zaļos un sarkanos audumos ievīto augumu. Bet visskaistāki bija viņas melnie, sārtu kamēliju izrotātie mati pretstatā gaišpelēkām, lielām acīm brūnajā sejā.

Pēkšņi, kad krāšņo lamu vārdu birums, svētās Ermandadas kvadriŗeru hellebardu dūrienu vētra un čigānu puiku, vēršu ganu un ubagu akmeņu krusa pār vēl arvien nekustīgo un pret visu vienaldzīgo ēzeli Pantofilando sasniedza augstāko pakāpi, uz sava zirga Boldovinoza, bal-tām platās cepures strausa spalvām, zaļā samta uzmetņa un aproču un jājamzāba-

ku atloku mežģinēm plīvojot, atauļoja pats dons Garsija Fernandess Manrike konde de Ozorio, bet viņa kalps Diēgo, turēdamies pie kunga kāpšļa, veikli skrēja līdzī. Bargs un lepns viņš iejāja nesavaldīgā bara vidū un tik iespaidīgi pacēla tauromachijā vingrināto roku, ka acumirkļī āplusa tā grezni, kā nabadzīgi ģērbtie ļaudis.

— Ārzemnieku kungi! Kastilieši! Atjēdzieties! — viņš iesaucās, — vai jūs neredzat, ka tas ir ēzelis, kas nevar ne aizsargāties, ne atbildēt?! Tad es viņu aizsargāšu, es atbildēšu viņa vietā, jo viņš ir mans, dona Garsijas Fernandesas Manrikes konde de Ozorio ēzelis Pantofilando. —

— Mans cēlais kungs, — atbildēja kāds dižciltīgs franču ceļinieks, — jūsu ēzelītis, piedodiet manus pārdrošos vārdus, mazliet traucē satiksmi uz lielceļa un laupa mums dārgo laiku. —

— Jā, jā, jā, mums jāsteidzas, — cits pēc cita sāka kļaiģāt ne tikai angļu un holandiešu tirgotāji, bet pat kastilieši, kā braucēji, tā jāģēji, — mums jāsteidzas! —

Donu Garsiju pārņēma lepnas dusmas. — Bīstieties zaimot to Kungu, — viņš ļoti nopietni, viegli drebošā balsī iesāka un pēc īsa, bet cildena klusuma pārpilna briŗa vēlreiz atkāŗtoja, — bīstieties zaimot to Kungu, runāģot par steigu, jūs ārzemnieku kungi, jo nāve panāk tikpat viegli medību vanagu kā vēzi.

Bet viņa lepnās dusmas daudzģart pieauga, kad viņš uzrunāja savus kastiliešus.

— Kauns jums, kastilieši, — viņš sacīja, — ja jūs vēl nezināt, ka laika mums diezģan tikģab piedzimšanai, kā nomiršanai — galvenās rūpes, kā to patģkamāk pavadģt. —

Un tad vēl pieģilda:

— Nest godam savu vārdu, tas mūsu vienīgais pienākums. —

Un dons Garsija Fernandess Manrike konde de Ozorio, kam piederēja ne vairāk, ne mazāk kā ģerbonis, pajumte, zirgs Boldovinozs, ēzelis Pantofilando, kalpi Ruīss un Diēgo, tiešām, arvien prata godam nest savu skaisto, seno un gaŗo vārdu.

— Seņoram taisnība, — godbijīgi sacukstējās kastiliešu kvadriļeri, mūki, studenti, amatnieki, gani, laupītāji, no kaunējušies par sevis necienīgo steigu.

— Kastiliešu lielkungam taisnība, — piekrita pat nepacietīgākie angļu un holandiešu tirgotāji, taču vairākas balsis te un tur iesaucās:

— Bet ēzelis tomēr jādabū no ceļā nost! —

— Jādabū gan, — piekrita dons Garsija, — tikai ne varmācības ceļā. —

— Seņor, es zinu, kādā ceļā, — ieminējās kāds Toskānas tirgotājs, kas bija ievērojis lepnā idalgo kožu saestās strausa spalvas un izbalējušās samta drēbes, un žigli izbēra trīs soļu atstatumā no ēzeļa Pantofilando mutē skaistu zeltainu auzu grēdu. Dzīvniece lielās, spožās acis gan kavējās pie tās, bet pats viņš tomēr nepakustējās.

Dons Garsija ar apslēptu nicināšanu paskatījās Toskānas tirgotājā un tad sāka pārliecināt savu ēzeli:

— Pantofilando, tu neesi ne zebas un nīlzirga, ne bruņurupuča un jūras cūkas krustojums, kā tevi te ļaudis neauglīgā nepacietībā un dūsmās dēvēja, tu, uz kuŗa ciltsbrāļa reiz iejāja mūžīgā pilsētā, ļaudīm gavilējot un palmu zariem plīvojot, pats Godības Ķēniņš. Bet tu neesi arī Buridana ēzelis, tas ēzelis, kas nomira badā starp divām siena kaudzēm, nevarēdams izšķirties, no kuŗas kaudzes ēst. Tu esi Pantofilando, dona Garsijas Fer-

nandesa Manrikes konde de Ozorio ēzelis — gudrs, čakls, spītīgs — spītīgs līdz galam. Bet nu pietiek! Es tev došu rozi, izsūc tās sulu, un, varbūt, tu līdzīgi Apuleja zelta ēzelim pārvērties kādā krietnā cilvēkā. Un nebūsi vairs spītīgs nevietā. —

Kamēr dons Garsija tā un tamlīdzīgi pārliecināja savu ēzeli, dons Alonso Alvares de Torres i Villaroels priecājās, ka ceļā pēkšņi gadījies tāds neparedzēts šķērslis, kas gan licis viņam mazliet nokavēt satikšanos ar donnu Leonelu, bet toties devis izdevību ieraudzīt skaisto Zoraīdu. El caballero — pāris sulaiņu atbalstīts — pavisam viņam bija 500 sulaiņu — izkāpa no savas karietes un pēc franču modes viegli ceļgalos palocījās Zoraīdai, kas apjukusi skatījās greznajā lielkungā. Viņš bija tērpies tumšbrūnā brokāta, klātā sešās rindās ar sudraba un zelta mežģinēm. Tērpa apmalas bija apšūtas gaišzilu taftu, uz kuŗa pogu vietā zaigoja dārgakmeņi. Zilas un sarkanas zīda lentas, saspraustas smagiem Malagas rubīniem, plīvoja pie augstās cepures un apkakles mežģinēm. Ap kaklu viņam vēl atradās zelta ķēde ar karaļa Filipa III ģimetni medaljona dimantu ielokā, kājās gaŗas sarkana zīda zeķes un zemas, sudraba rozetēm izrotātas kurpes.

El caballero smaidīdams parādīja ar vienu pirkstu, ko virs sasmaržotā cimda greznoja gredzens ar kādu Indijas akmeni, uz sarkano lentu, kas atradās pie viņa cepures, un teica:

— Šī lenta nozīmē — „iemīlējies”. —

— Bet ko nozīmē šī, seņor? — nosarkdama uzdrošinājās jautāt Zoraīda un rādīja uz zilo lentu, kas atradās pie kavaliera kakla.

— „Slepkava”, kavalieris paskaidroja un pēc tam iedāvināja Zoraīdai oranža

ziedam līdzīgu veneciešu kabatas laka-
tiņu, ko dodžu pilsētas pārstāvis Paolo di
Sera viņam bija pārdevis par divsimts
dukātiem; tad, sulaiņu atbalstīts, atkal
iekāpa karietē, neskatījās vairs Zoraīdā,
bet domāja par donnu Leonelu, šo Anda-
lūzijas zelta rozi, ar kuŗu drīz viņu, Kastil-
lijas lauvu, vajadzēja savienot jaukajam
Himenejam.

Pa to laiku dons Garsija vēl arvien
turpināja pārliecināt savu ēzeli Pantofi-
lando, kas tomēr ne sprīdi neizkustējās
no vietas. Klātesošie klusēdami neizprat-
nē uzlūkoja viens otru.

— Jūsu zēlastība, — beidzot donu Gar-
siju nedroši uzrunāja kāds Salamankas
ūniversitātes students, kaldiešu un ara-
miešu valodas māceklis, pateikdams to,
ko pārējie domāja, — man šķiet, ka visu
Persijas burvju, indiešu braminu un eti-
opu gaišreģu gudrības nepārliecinātu
jūsu brīnišķīgo ēzeli turpināt ceļu vai pa-
iet sāņus. —

Bet te no Aranchuesas puses uz lielceļa
izauga saules apzeltīts putekļu mākonis,
kas ātri tuvojās, taču vēl ātrāk tam pa
priekšu skrēja kazu gani, izbailēs klieg-
dami:

— Karalis jā! Karalis jā! Karalis
jā! —

Apjukušā drūzma ap spītīgo ēzeli
nepaspēja ne drusku sakārtoties, ne ceļu
atbrīvot, kad jau pieauļoja tīrasiņu zirgos
it kā spārnotos, lielos putnos pati — la
elegancia — un strauji apstājās, visap-
kārt izplatīdama stipri iesvaidīto tērpu
un cimdu smaržas.

Patiešām, pats karalis Filips IV ar ka-
ralieni Izabellu galma lielkungu pavadī-
bā atgriezās no medībām Aranchuesas
dārzos.

Jau kā Asturijas principi agrā jaunībā
Filipu IV bija samaitājis Francisko Go-

mess de Sandovals, Lermas hercogs, ar
nepārtrauktām krāšņām izpriecām, un tā
karalis tām atdevās visu mūžu, maz no-
darbodamies ar valsts lietām, jo viņam
netrūka Jaunās Pasaules zelta. Lombar-
dija un Anglija viņam apgādāja tērpus,
Holande audeklus, Florence zīdu, Vācija
apavus, Milāna dzelzi, Francija vasku,
Venecija, Nirnberga, Ņelne, Mainca vēl
arī grāmatas — viņam netrūka šīs pasau-
les labumu. Viņš bija labs mākslas —
īpaši glezniecības un teātra sapratējs,
mīkstsirdīgs, pagļēvs un mazliet skumīgs,
kā visi spāņu karaļi, ar retu, smailu, gai-
šu bārdiņu un uz augšu saziestām, plā-
nām ūsām.

Viņš bija tērpies zaļa samta medību
kamzolī un sarkanā zīda kreklā ar zelta
mežģinēm. Viņa kaklu kā spoži balts
dzirnakmens apskāva stīva, balta ap-
kakle. Arī tukli izpolstēto piedurkņu ap-
roces izrotāja zelta mežģines. Pogu vietā
spulgoja lieli dimanti. Lēnā vējā plīvoja
viņa visai augstās cepures kuplās, bal-
tiem ziedu ķekariem līdzīgās strausa
spalvas, par kuŗām vien varētu nopirkt
vairākus rūpīgi iekoptus vīna kalnus.
Viņa mīksto Kordovas ādas jājamzābaku
platos atlokus greznoja sarkana atlasa
rozetes un lentas. Zābakiem bija augsti
sarkani papēži un tīra sudraba pieši.

Daiļā un piemīlīgā karaliene Burboņu
Izabella bija tērpta desmit stīvos groz-
veida, zelta cauraustos dažādu krāsu
samta un brokāta svārkos, kas atradās
viens uz otra, bet ar tādiem izgriezu-
miem, lai katrs no tiem drusku nāktu re-
dzams. Uz šiem audumiem bija uzšūtas
3200 pērles un 300 dimanti, un ar visām
Venecijas un Briseles mežģinēm, kas tos
izrotāja, varēja aplāt lielceļu no Aran-
chuesas skaistajiem dārzjiem līdz kara-
liskajai pilsētai Madrīdei. Cieti krokotā,

baltā un apaļā apkakle bija tik plata, ka karalienes karošu kātus vajadzēja pagarināt, lai karotes spētu sasniegt muti. Un tomēr it kā dievu lolota amazone viņa varēja noturēties trauslajā, allaž satrauktajā zirgā, un allaž satrauktais, trauslais zirgs varēja noturēt to.

Blakus karalienei jāja Filipa IV padomdevējs Gaspars de Gusmans, hercogs un grāfs de Olivares, ciets, modrs un gudrs, par kuŗu gan ārzemju galmos runāja, ka viņš savam valdniekam vairāk karaļvalstis pazaudējis, nekā visi viņa priekšgājēji ieguvuši. Viņš, līdzīgi Filipam II, vislabprātāk tērpās melnā zīdā, kas bija skopi rotāts baltām mežģinēm un sarkana atlasa cepures, kakla, plecu un kāju lentām.

Starp smagos melnos, violetos un zaļos audumos tērtiem pavadoņiem vēl bija redzams resnais galma pundurs dons Antonio el Inglēzs, karaļa historiografs — Meksikas iekāpošanas aprakstītājs — Antonio de Solis un jaunais un skaistais, bagātais un teiksmainais grāfs de Villamediana, kas reiz kādā turnīrā savu kamzoli viscauri licis zeltkalim aplāt ar rēāliem un ģerbonī ierakstījis dēvīzi: Mis amores son reales. Viņam patika smalkais Holandes audekls un arābu zelta dzīpariem caurausti audumi. Grāfam piederēja 600 ļoti lieli un 900 mazāki sudraba šķīvjī.

Karaliene Izabella un grāfs de Villamediana vēl neviena, pat ļauno galma punduru nepamanīti Aranchuesas dārzos dažubrīd ilgāk kā parasts saskatījās, jo karaliene par spīti Habsburgu dinastijas bargajām etiķetēm spāņu galmā vēl arvien nebija zaudējusi savu jaunību, skaistumu un dzīves prieku.

Visapkārt greznajiem jātniekiem lēkāja un rēja lieli, gaŗi un izstīdzējuši medī-

bu suņi, dārgakmeņiem un iniciāļiem izgreznotām sidraba un zelta saitēm.

Kad karaliskie medinieki ar pavadoņiem noņēma vieglās putekļu un saules maskas, atklājās tagad gan smaidīgas, bet parasti drūmas un lepnas un bālas sejas, jo bālums, ko veicināja kā vien mācēdami, toreiz bija lielā cieņā dižciltīgo vidū.

Dons Garsija Fernandess Manrike konde de Ozorio viegli nolēca no sava Boldovinoza, pameta pavadas kalpu Ruīsa un Diēgo rokās, tad ar lielu atvēzienu noņēma milzīgo cepuri un devās pie karaļa, tā priekšā plaši un krāšņi atvainodamies par ceļa aizsprostošanu un tikpat plaši un krāšņi visos sīkumos izskaidrodams atgadījumu ar spītīgo ēzeli un nobeidzams savu skaisto runu šādiem vārdiem:

— Spītīgs līdz galam. Tāds ir mans sešus gadus vecais ēzelis Pantofilando. Un tādi brīžam mēs visi esam. —

Pie šiem vārdiem karālis paskatījās hercogā un grāfā Olivaresā.

Tad dons Garsija lūdza karaļa augstirdīgo padomu šai lietā.

Filips IV, tāpat kā karaliene ar galma lielkungiem, kas pēc visai sekmīgām un jautrām medībām bija sevišķi labā omā, klausījās ar lielu uzmanību, smiedamies brīnījās par tādu neredzētu ēzeļa spītību un jautāja, vai tad patiešām neviens cilvēks nezina līdzekļa, kā to uzveikt.

Karaļa priekšā, dziļi pēc veneciešu modes paklanīdamies, vispirms iznāca kāds laupītājs — bandoleros.

— Karaliskā augstība, esmu pazīstamais laupītājs Brokaburno no Sjerras Morenas aizām, — viņš padevīgi, bet reizē ar zināmu pašapziņu sacīja, — ļaujiet man pastrādāt kādu brīdi pie šī dzīvnieka ar manu vēršu dzīslu pleni, un lai tad es neesmu īsts kastīlietis un slavenais

karalisko lielceļu laupītājs, ja šis ēzelis neiedziedāsies kā Kanarijas putniņš! —

Karalis atļāva, bet tiklīdz laupītājs bija sācis savu neglīto eksekūciju, pēc dona Garsijas pamatotā lūguma par rupju un veltīgu ēzeļa ādas maitāšanu apkaunoto laupītāju Brokaburno padzina no savām acīm.

Gribēdami izpelnīties karaļa atzinību un, varbūt, pat balvu, klātesošie amatnieki nāca ar visdīvainākajiem priekšlikumiem. — Karaliskā augstība, ēzelim jāiepuš acīs piķa lāpas dūmi, — teica kāds Segovijas vilnas kārsējs.

— Karaliskā augstība, ēzelim jāietaurē ausī ar medību ragu, — teica kāds Kordova adatu kalējs.

Bet visdīvaināko priekšlikumu, kas sacēla lielu jautrību, izsacīja kāds Seviļas cūkgaļas sālītājs:

— Karaliskā augstība, ar smaku, ar briesmīgi nelabu smaku jāpiespiež ēzelis kustēties. —

Visus šos smieklīgos priekšlikumus, protams, noraidīja.

Tad tā sacīja čigāns zvēru dīdītājs, Zoraīdas tēvs:

— Karaliskā augstība, čigāni mēdz ēzeļiem un mūļiem, lai tie ātrāk skrietu, ausis ieliet dzīvsudrabu. —

Šo priekšlikumu izmēģināja, bet bez panākumiem. Pantofilando nepakustējās.

Tad kāds svētās Ermandadas kvadrillers iesaucās:

— Karaliskā augstība, zem ēzeļa jāiekurina lēna uguns! —

— Jāieduļ adata visvārīgākā vietā, — piebalsoja kāds dominikānis, daudzu autodafē dalībnieks.

Iekurināja nelielu sārta, un drīz ēzeļa vēderam jau viegli apsvila spalva, bet ēzelis pat ausis nepaskurināja; tad iedūra adatu visvārīgākajā vietā, bet nesekmīgi, tā ka karaliene, izlikdamās it kā ņemtu

līdzdalību Pantofilando spītības uzveikšanā, bažījās, vai tikai ļaunuma apsēstais dzīvnieks vairs esot dzīvs. Bet ēzelis neapšaubāmi bija dzīvs un vesels, kā to noskaidroja karaļa historiografs, mācītais vīrs Antonio de Solis, kas latīņu valodā piebilda:

— Man šķiet, ka bailes ir stiprākas par sāpēm. —

Un tad kastīliešu valodā:

— Vajag spītīgo ēzeli sabaidīt, tad viņš sakustēsies. —

Šādu priekšlikumu ar lielu prieku atbalstīja arī pats Pantofilando īpašnieks dons Garsija, kam nepavisam nepatika viņa vienīgā ēzeļa, nastu un kalpu nesēja, maitāšana.

Lai ēzeli sabiedētu, čigāns zvēru dīdītājs vadāja gar pašu spītnieka purnu gan milzīgus Mazāzijas lāčus, kas slējās pakākājās un stiepa savas ķetnas pretī garausainajam četrkājim, gan baismīgus Afrikas lauvas, kas tā rēca, ka drebēja lielceļa akmeņi ar visu apkārtni un jātnieku zirgi izbailēs sprauslāja. Bet ēzelītis Pantofilando ir tad vēl nepakustējās.

— Vientulība ir stiprāka par bailēm, — teica latīņu valodā Antonio de Solis, un tādēļ kādu brīdi ēzelis tika atstāts viens lielceļa vidū. Bet arī šī viltība neuzveica viņa spītību.

Kad nu visi atkal sapulcējās ap to, Brokaburno, Sjerras Morenas laupītājs, vēlreiz sacīja:

— Karaliskā augstība, apvainotos noziedzniekus mūsu zemē mēdz pakārt pie vienas rokas vai kājas tuvu zemei cilpā, tā sauktā garučā, un turēt tik ilgi, kamēr tas atzīstas. Cits nekas neatliek, kā arī šo ēzeli tādā pašā veidā pakārt. Viņu, garuču pielietojot, varētu pakārt aiz priekšējās labās un pakaļējās kreisās kājas, vai aiz ausīm un astes. —

— Es negribu ēzeli nobeigt, — tam pretojās karalis un piedāvāja pašam Brokaburno šādu „garuču“.

Vēlāk apkārtējie zemnieki un gani stāstīja, ka, lai spītīgo ēzeli sabiedētu un izkustinātu no vietas, šauts viņam pašā deguna galā ar varenu bronzas miezeri, tā kā biszāļu dūmos viņa pelēkā spalva apkvēpusi gluži melna, bet citādi viņš tikai viegli sagrīlojies; stāstīja arī, ka karaļa mācītais vīrs Antonio de Solis līdz ar dominikāņiem un Salamankas studentiem burvības vārdiem atsaukuši pār ēzeli smilšu vētru un lietus gāzes, ziemeļpola salu un sniegpuņus, bet tomēr tas nepakustējies.

Patiesībā ēzeļa spītības nesekmīgā uzveikšana nobeidzās šādi.

Kad karalis Filips IV, donam Garsijam par apmierinājumu, bija teicis:

— Es negribu ēzeli nobeigt, — historiografs Antonio de Solis latīņu valodā piebilda:

— Karaliskā augstība, šo ēzeli neiekustinās ne Cēzara vīrišķība, ne Nerona nežēlība, ne Ulisa viltība, ne Achilleja varonība, ne Katona apdomība, ne Eneja dievbijība, ne Trajana augstsirdība, ne Platona gudrība. —

— Pareizi, — tad sacīja Filips IV, — ēzelis mūs ir uzvarējis. —

Hercogs un grāfs Olivaress sausi un jauni iesmējās, jo klusībā domāja:

„Ēzelis tevi ir uzvarējis, Filip IV, kā visi tevi uzvar.“

— Ēzelis mūs ir uzvarējis, — vēlreiz atkātoja Filips IV un pavēlēja: — Ja viņš pats neiet, tad nesīsim to uz mājām! —

Tas bija neredzēts Kastilijas ēzeļa triumfs.

Ēzelim Pantofilando zem pavēderes izbāza divus baļķus — vienu pie priekš-

jām, otru pie pakaļkājām. Pirmo baļķi — viens labā, otrs kreisā pusē — pacēla Ruīss un Diēgo, otro laupītājs Brokaburno un kāds svētās Ermandadas kvadrīlers, kuŗi šai gājienā rāmi soļoja blakus.

Tā kā pa visu šo ēzeļa spītības nesekmīgās uzveikšanas laiku ļaužu skaits uz lielceļa bija desmitkārtšojies un bez tam vēsts, ka ēzelis uzvarējis pašu karali, ātri izplatījās plašā apkārtnē, nav brīnums, ka tautas bija vairāk nekā Filipa IV kronēšanas svētkos.

Sākās dīvainākais gājiens, kāds jebkad redzēts lepnajā Kastilijas karaļvalstī.

Papriekšu, neganti riedami, lēkāja dažādu sugu apkārtklejotāji suņi, kuŗiem, vēl negantāk klaigādami, sekoja ne mazāk čigānu puiku. Tad jāja, ceļu pašķirdami, pilsoņu un zemnieku brālības svētās Ermandadas kvadrīleri, spožiem Toledas ieročiem apbruņoti, aiz viņiem karalis Filips IV ar karalieni un galma lielkungiem, ielenkti izstīdzējušiem medību suņiem. Tālāk lepmi jāja uz sava Boldovinoza triumfatora īpašnieks dons Garsija Fernandess Manrike konde de Ozorio, kas slepus priedzējās par sava ēzeļa uzvaru un triumfu, un kaut gan donam Garsijam bija tikai viens tērps, viņš allaž prata tā pārgērbties, ka pat kalpi Ruīss un Diēgo domāja, ka viņu kungam ir vismaz desmit tērpu. Protams, aiz dona Garsijas tika nests pats triumfators — ēzelis Pantofilando. Ļaudis vēl ilgi pēc tam runāja, ka ēzelis esot gardi smējies, bet īstenībā viņš ar vislielāko vienaldzību, kāda vien pasaulē iespējama, ļāva sevi nest uz mājām. Abus viņa maisus, kārodami tos iztukšot, stiepa Salamankas studenti. Aiz studentiem jāja uz mūļiem dominikāņi savos platajos mēteļos. Aiz viņiem brauca kavaliera dona Alonsa

Alvaresa de Torres i Villaroela kariete līdz ar gaŗu rindu dažādu sveŗzemju diŗciltīgo un lieltirgotāju karietēm. Aiz tām nāca ģigāns zvēru dīdītājs savā melnajā apmetnī, zilajā bezpiedurkņu kamzolī un sarkanajās biksēs, pie kam tēraudkaltā siksnā zibēja mauru zobens. Viņam blakus uz mūļa jāja skaistā Zoraīda, laimīga cilādama dārgo venecieŗu kabatas lakaŗiņu un dziedādama kādu vecu kastilieŗu romanci:

Dons Ēnikess ir aprakts nu,
 pie senċiem Dievs to sauc,
 Bet jaunais grāfs uz Indiju
 pēc zelta smiltīm brauc —
 Dons Manuēls man patīkas,
 tam līdzī domas trauc — —

Ģigāniem pa pēdām sekoja mācītie plē-sīgie zvēri, brīŗam nelabi ierēkdamies; beidzot gāŗienu noslēdza nepārredzams amatnieku, zemnieku, ganu, dievlūdŗeŗu, laupītāju un ubagu pulks, kas nemītīgi vaimanāja:

— Ēzelis mūs ir uzvarējis! Ēzelis mūs ir uzvarējis! Pats tumsības erceņģelis mīt šai ēzeli! Ēzelis uzvarējis cilvēku! Ēzelis uzvarējis, ēzelis uzvarējis! —

Tā ēzelīti Pantofilando triumfa gāŗienā aiznesa līdz dona Garsijas mājai, ienesa vēl iekšā un nolika kūŗī pie tukšās siles, kur jau vienureiz minētais Toskānas tirgotājs iebēra auzas, un visi klāŗbūdamie steidzās pārmeŗt krustu.

— Tas nav ēzelis, bet, varbūt, noburŗts pagāņu ķeizars Alifanfarons de la Trapobans, — pasmiedamies sacīja beigu vārdā karalis Filips IV un tad uzsauca saviem pavadoņiem: — Un nu steigŗus uz Buen Retīro! —

Par Buen Retīro saucās karaļa izprie-cas pils Madrides pievāŗtē, kur valdnieks rīkoja teāŗa izrādes paŗa slavenā dzej-

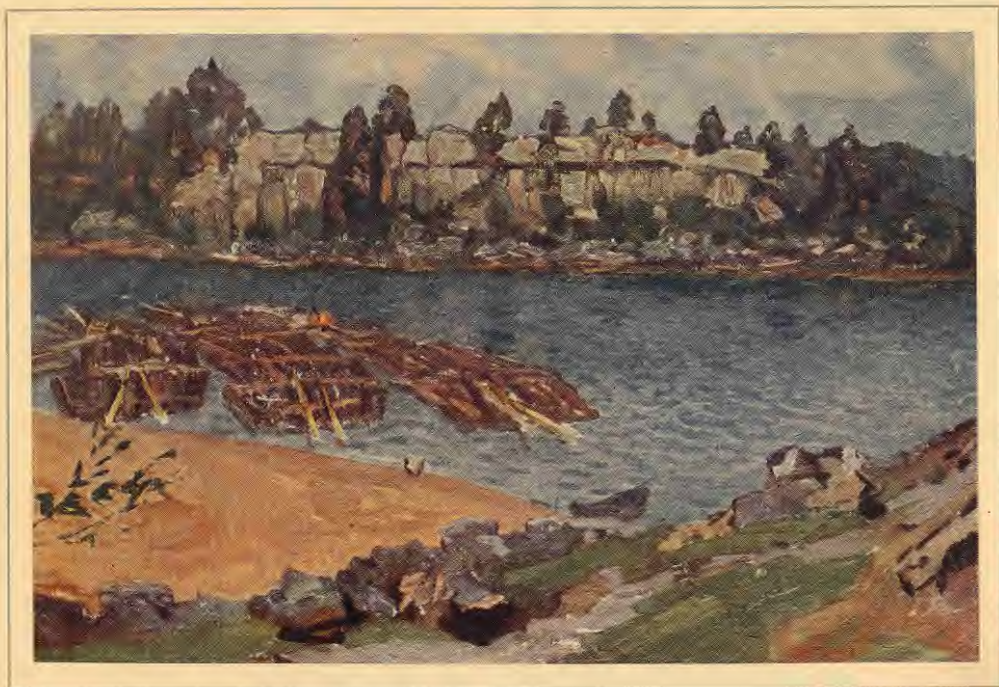
nieka Kalderona de la Barkas vadībā, jo teāŗtris blakus medībām bija Filipa IV otrā kaislība.

Karaliene Izabella, aiz kuŗas jāja grāfs de Villamediana, uzmanījās, lai viņŗ ne-redzētu tās kājas, jo, kas bija redzējis Spānijas karalienes kājas, tas vairs ne-drīkstēja dzīvot un skatīties saulē. Viņas svārki tādēļ arī bija ļoti gaŗi, un jau kā mazu meiteni Burboņu galma lielkundzes viņu mācīja mīt uz svārku malām nepa-krīŗot. Viņa, jāŗot blakus karaliskajam vī-ram, sajuta aiz muguras grāfa de Villa-mediana skatienu uz saviem rieta uguns spoŗumā sakarsētiem plecīem, uz kuŗiem nokarājās tumŗi spīdīgo un pērlēm caur-vīto matu mīkstās cirtas un, tāpat kā jau-nais grāfs, atcerējās Aranchuesas dāŗzu ēnainās augļu koku alejas un vāŗtu, eju, ŗaujamo lūku un torņu veidos apcīŗptos kokus un krūmus un abi domāja par ne-lielām iespēŗjamībām vienam tuvoties ot-ram ŗī vakara teāŗa izrādē.

Karalis Filips IV ar karalieni un galma lielkungiem aizjāja uz Buen Retīro pili, diŗciltīgie kavalieŗi, lieltirgotāji, kvadri-ļeri, amatnieki, mūki, studenti, ģigāni, laupītāji aizbrauca, aizjāja un aizgāja gan uz Madridi, gan Aranchuesu, zemnieki un gani izklīda pa savām mītnēm, dons Gar-sija pēc grūtās dienas pārbaudījumiem devās ar kalpiem uz dusu, un pār Kastī-liju satumsa silta nakts.

Sarkans mēness apŗulgoja tālos pa-kalnus, zaļganos ūdeņus un mirdzoŗās lauru, citronu un oranŗu koku lapas, smarŗoja oleandru un mirŗu ziedi, un vis-notaļ valdīja liels gavēŗa klusums.

Un pēkŗŗi ŗajā cildenajā klusumā, ŗajā siltās nakts mierā kā sarūsējusi musketieŗu trauksmes taure vairāķ reiŗu spalģi iebŗcās ēzelītis Pantofilando, kas bija mundri izgājis no kūŗs pagalmā un tad



Aleksandrs Strāls

Plosti (Valsts mākslas muzeja īpašums)



uz ielas, jo nu, kad neviens to nevēlējās, sajuta lielu patiku mēnesnīcā doties ceļā.

Vienā mirklī no mājām un būdiņām izskrēja zemnieki, vēršu un kazu gani, svētceļotāji un ubagi, tad arī Ruīss ar Diēgo un pats dons Garsija Fernandess Manrike konde de Ozorio, līdz sirds dziļumiem sašutis par sava dzīvnieka rīcību, un paķē-

ruši, kas gadījies pie rokas, briesmīgās dusmās uzklupa ēzelim Pantofilando, neaptveřamā ātrumā saplosīja viņu sīkos gabaliņos un tos aiznesa sev līdzī kā dārgas relikvijas.

Tā gāja bojā lielais spītnieks, bet spītība, diemžēl, vēl joprojām sastopama pasaulē.

Rainer's Maria Rilke

Rudens diena

Kungs, laiks ir klāt. Pie cita darba ej:
Uz saules stundepiem klāj ēnas savas
Un laid uz pļavas, lai tur vēji dej.

Pūt augļiem vaigā rudens sārtumu,
Div' dieniņas tos saulītē vēl sildi,
Lai briedumu tie gūst, un pildi
Vīnķekarus ar pēd'jo saldumu.

Kam pajumtes nu trūkst, tas netiks vairs pie tās.
Kas tagad viens, tam ilgi jābūt vienam:
Viņš lasīs, vēstuļos un caurām dienām
Šurp-turpu klīdīs tukšās alejās
Bez miera, tā kā lapas, ko redz gařām skrienam.

Tulkojis Plūdonis

Elks Tongū

No krājuma „Skudru Meistars un viņa mācekļi”

Mirdza Bendrupe

Reiz notika, ka līdz Skudru Meistara ausīm nonāca sašutuma pilnas ļaunžu valodas par to, ka kāda jaunavīga meža biezokņos dziļi paslēptā sādžā tās vietas cilvēku prāti esot aptumšojušies tā, ka tie sev pagatavojuši pārlietu nejauku dievekli no koka, oglēm, māla un līdzīgas neapgarotas un netīras vielas un sākuši to dievekli pielūgt, tā priekšā kvēpināt un tādā veidā piekopt peļamu un nešķīstu elkadievību.

Un daudzi ļaudis, kas Skudru Meistaru apmeklēja, sūdzējās viņam par to un nemaz nelika viņu mierā, tā ka viņš visu beidzot kļuva domīgs un posās, lai ietu un šo lietu pārbaudītu.

„Mēs tevi pavadīsim”, piesolījās daži jaunekļi, „jo tu, ak godājamais tēvs, esi jau krietni gados, un kas gan zina, cik īsti lielu tie apstulbotie sev to dievekli iztaisījuši. Kad nu tas elks būs jāapgāž un jāsatric, kā klājas, tavām rokām var pietrūkt spēka un tev arī nepieklātos darīt tādu darbu. Bet kad nu mēs tur būsim ar tevi, tev vajadzēs tikai acis pamirkšķināt un mēs, tavam mājienam paklausīgi, iznīcināsim jebkuŗa lieluma elku tiem apmātajiem ļaudīm par pamācību. Tāds darbs piederas mūsu jaunajām un spēcīgajām rokām, un mūsu sirdis priecāsies tev pakalpot.”

Bet Skudru Meistars atbildēja:

„Nē, es iešu viens pats.”

Un dažas ēdamas saknes un skaidru ūdeni ķirbja pudelē sev līdzī nēmis, Skudru Meistars devās mežā un apņēmīgi soļoja caur biezokņiem.

Tas bij varens mežs, caur kuŗu viņš nu gāja, no putna skrējiena aplūkots tas vēlās kā kādas jūras augstu sacelti un tumši zaļi viļņi no to kalnu nogāzēm, kur Skudru Meistars mita, līdz kādai citai kalnu virknei tās zemes iekšienē. Kādā vietā, vairāk austrumos, mežam cauri plūda diezgan plata, bet nemierīga upe, un pa to savās vieglajās laivās reizēm īrās pa straumi vai pret straumi pārgalvīgi ļaudis, kas pa šo ūdensceļu pārvaļda savas preces un kam ienesīgas tirgošanās augļi rūpēja vairāk nekā pašu dzīvības drošība. Tāpat atradās arī citi pādroši ļaudis, gan mednieki, gan retu puķu un tauriņu meklētāji, gan vienkārši dēkaiņi ar nemierīgām asinīm, kas devās īsākos vai garākos sirojumos lielajā mežā. Bet vairums cilvēku gan labprāt gāja ar līkumu tam mežam apkārt, it īpaši tie, kas gribēja vēl ilgus un patīkamus gadus dzīvot savu tuvinieku vidū, piedzīvot krietnu vecumu un mierīgi nomirt savās gultās.

Taču Skudru Meistars, protams, nebajļojās, un viņam nebija arī iemesla baiļoties, jo viņš zināja, ka tam nevar draudēt nekādas briesmas no kādas dzīvas radības un kauču tā arī būtu odze vai skarpis, tīģeris vai hiēna, kas, purnu pret mēnesi paceldama, gaudo smacīgajās dienvidu naktīs. Viņš, kas bij pārvarējis sevī ikvienas dusmas un ikvienu vēlēšanos kādam ļaunu darīt, kas tīšu prātu neatņēma dzīvību nevienai radībai, nedz ēda no citu nogalinātu dzīvnieku miesām — viņš varēja patiesi mierīgs staigāt pa

tiem biezokņiem, no kuņiem vakaros atspīdēja platās plēsoņu acis kā baiga, izaļgana mēnesnīca un atskanēja izsalukušu zvēru īgnā ņurdēšana, spēcīgu žokļu sacīšanās, spalgi baiļu brēcieni un pazema, kā no visai tukša vēdera dziļumiem nākdama ierūkšanās, kāda katram citam cilvēkam dzītu izbailu tirpas pa kauliem.

Viens, pilnīgi viens, svētais vīrs soļoja dienu pie saules un naktīs pie mēness gaismas pār līgana, kaut bieza sūnu auta klātiem mukulājiem, kas bija tik bīstami, ka šķita, tie tikko iespētu nest kāda cilvēka ēnu, kur nu vēl pašu cilvēku, pa patumsām, drēgnu izgarojumu piesātinātām meža pļavām, kur, raibu kukaiņu aplipusi, trekna zāle auga vecajam vīram līdz padusēm; gar melna, sarecējuša ūdens pildītām līkšņām, caur biezokņiem, kur tam bija ik brīdi jāizstiepj roka, lai atstumtu kaut no sejas ziedu ķekariem, dzeloņiem un augļiem jo smagi apkrautos zarus. Reīzu reizēm vientulīgajam gājējam šķita, ka gan savā ceļa labajā, gan kreisajā pusē tas pamana žigli pavīdam un bez trokšņa aizslīdam kādu samtpēdaiņu zvēru, un reiz tas savā priekšā itin skaidri ieraudzīja attupušos lāsainu leopardu. Tas zvērs bij paēdis un atraugojās, un kad cilvēks bij no tā vairs tikai akmens sviediena atstatumā, lāsainais rīma slinki izstaiņājās un iebrida krūmos.

Uz zemes vietām zvilnēja daudzi gausai trūdēšanai lemti, savu mūžu nodzīvojušu koku stumbēni, un tie visnotaļ bija aplipuši mējām un iedzeltenām orchidejām. Bet vēl citās vietās asi smaržīgām pākstīm pildīti staipekņu augi bija sapinušies starp koku augumiem kā kāds tikls, un Skudru Meistaram vajadzēja mērot ik soli ar gudru izmaņu, ja tas negribēja saplosīt mitro un mirdzošo staipekņu tīklu vai tapt tanī sagūstīts.

Jau trīs reizes saule bija lēkusi un rietējusi pār augsto koku galotnēm, bet svētais vīrs vēl bija ceļā, jo jāiet bija palēnām un uzmanīgi. Bet naktī no trešās uz ceturto ceļojuma dienu viņš, liela koka pakājē gulēdams, redzēja sapni. Šai sapnī viņš skatīja to elku, kuņa pielūdzējus pārbaudīt tas gāja, un šis elks, neglīts no vaiga un rupji darināts, atdarīja savu varēn plato koka muti un sacīja skumīgā balsī:

„Mans vārds ir Tongū. Labais vīrs, kālab tu nāc mani vajāt? Es nevaldu slikti savus ļaudis.“

Uzmodies un šo sapni iedomādams, vecais vīrs ilgi grozījās savās sūnu cisās starp koka saknēm un pārdomāja šī sapņa nozīmi, bet vēl tā viņam neatklājās.

Nākamajā dienā viņš bija sasniedzis kādu sādžu lielās upes krastā, ne to sādžu, kas bija viņa ceļa mērķis, bet kādu tuvāku, tak viņš iegriezās arī šai tuvākajā sādžā, jo atcerējās, ka tanī mājokāds pats uz savu roku tur ieradies baptistu sludinātājs un misionārs, kuņu viņš pazina jau dažus gadus. Nu Skudru Meistaram gribējās apraudzīt, kā tas tiek galā ar cietajām tās sādžas pagānu sirdīm. Sev par lielu nesaprašanu un brīnīšanos, svētais vīrs atrada būdu, kuņā misionārs mitinājās, pagalam neapkoptu un tā zālēs ieaugušu, ka tas vis nevarēja liecināt, ka misionāru viņa miteklī apmeklētu daudz priecīgu un čaklu klausītāju. Jo ja tas būtu tā, tad gan maurs ap to vietu būtu daudzu kāju nomīdīts un rūpīgas rokas būtu arī noplūkušas tās daudzās nīknās nezāles, kas nule pārpilnībā zaļoja pat pie būdas sliekšņa.

To visu redzēdams, Skudru Meistars jau sāka baiļoties, ka misionārs slims vai aizgājis, šo vietu pamezdams debesu gā-

dībai, bet kad viņš pie būdas durvīm izstiepa roku un klaudzināja, no iekšpuses it spirta tam atsaucās misionāra balss un aicināja ieiet. Durvis atdarījis, Skudru Meistars redzēja būdas saimnieku sēdam niedru pītenī pie mazā loga un rokā tam bija koka zars, ar kuŗu tas atgaiņāja mušas no saviem locekļiem.

„Ahā, tas esi tu“, sauca misionārs, Meistaru durvīs ieraudzīdams un to pazīdams, „ienāc, ienāc, telpas te, kā pats redzi, ir vairāk nekā vajadzīgs, jo man jau te nav vairs neviena, kas mani gribētu uzklausīties un uz kā es varētu jele savu sašutumu izgāzt. Sēdi tur tai krēslā man iepretī.“

Un Meistars apsēdās kur norādīts un vaicāja:

„Kā tad tas ir noticis, ka tu savā sirdī esi sakrājis to lielo sašutumu?“

„Ak“, sūrojās misionārs, „to gan ir viegli prasīt, bet atbildēt visai nepatīkami. Patiesība ir tā, ka dzīvodams starp tādiem grēka gabaliem no ļaudīm, kā šie, pie kuŗiem esmu nokļuvis savas augstsirdības dzīts, pat īstens eņģelis zaudētu savas pacietības mēru un iedegtos bardzībā. Šīs nolādētās un debesu aizmirstās vietas ļaudis ir tik stulbi un ģekīgi savā prātā, ka tiem nerūp pat manu balsi dzirdēt. Pirmajās dienās gan tie vēl pie manis nāca, aušīgas ziņkārības kūdīti, bet paveries, kas notiek nu? Tie darbojas savos tīrumos un piekopj meža vai savu būdu pavēnī savus pagāniskos mīlestības priekus, tie kust kā ūdenszāles savā pasaulīgajā kustēšanā, dzemdina bērņus un apraud savus mirušos, bet vai jele viens no tiem pievērs man dzirdīgu ausi, kad es tiem stāstu par Dievu un viņu melnās dvēseles pestīšanu? Neviens, es tev saku, es varu tos labināt saviem visuskaistākajiem vārdiem vai lamāt tos, kamēr mēle

nogurst, tie smejas par to visu un man savas plikās muguras uzgriezdami aizskrej mudīgi vien kā treknu cūku bars rušināties savu dārzu netīrumos un dzīt savas mīlestības nelietības!“

„Tā, tā. Un Dievu tie neiedomā nemaz?“

„Vai es gan zinu, ko tie iedomā savos tumšajos pakaušos, bet viena lieta skaidra — viņu mazuļi dzimst un mirst nekristīti, tā neglābjami ieiedami šķīstīšanas ugunīs, viņu sirdzēji nesaņem manu svētību, jo es netieku pie tiem aicināts, bet gan kāds pūšlotājs, kas dažādām zālēm un saknēm dziedina viņu miesu, par dvēseli ir zinis nelikdamies. Arī savas laulības tie noslēdz bez manis, ap krūmu dancodami un mielodamies ar augļiem, bet kas gan tās tad par laulībām? Es tev saku, viss šis bars dzīvo dievvārdu nesvētītā miesīgā nešķīstībā, vai man viegli to redzēt? No tā visa tu vari spriest, cik maz tie ieņēmuši savās sirdīs to Dievu, par kuŗu es tiem sludinu.“

„Vai tie arī melo, zog un kaujas savā starpā?“

„Na, tā tik vēl trūka! Ai nē, tie sadzīvo itin mīlīgi, bet ko tas līdz? Tiem trūkst slāpju pēc garīgas barības, es tev saku. Tu jau redzi, ka es esmu viens pamests šai būdā, kur odi grauž manu miesu un kur neviens nenāk savu sirdi pacilāt manus vārdus klausīdamies. Aiz errastībām par to visu es varu te vai nobeigties, tā tās lietas ir.“

Tad Skudru Meistars pasmējās un sacīja:

„Rimsim par to runāt, jo par šīm lietām mūsu domas nebūs vienādas.“

„Tas ir labi“, teica misionārs, „ka tu ar mani negribi strīdēties par lietām, kuŗas es gan saprotu par tevi labāk. Neņem man to ļaunā, bet tā nu ir, jo es esmu

kristīgais, bet kādam Dievam kalpo tu, to es pat nezinu. Vai tu man to nepateiksi beidzot?"

Bet tūdaļ viņš aizbāza savas ausis ar ikšķiem un sauca:

„Nesaki labāk nekā, neatbildi nekā, es bistos dzirdēt tavas ķecerības.“

Tad, pirkstus no ausīm atņemdams un Skudru Meistaru redzēdams klusu ciešam, misionārs tam vaicāja, kurp viņš patlaban ejot un kā tas noticis, ka tik vecs vīrs nācis to tālo ceļu no savas kalnu alas līdz šai vietai?

„Es eju uz kādu vietu, lai turienes ļaudis pārbaudītu“, atbildēja viņam Skudru Meistars, „man ir ticis daudz stāstīts, ka tie ļaudis esot sev kādu sliktu elku uztaisījuši un...“

„Zinu, zinu“, atdzīvodamies sauca misionārs, „tas jau ir noticis tai tālākajā sādžā šā meža dziļumos, tur notiekot pagalam piedauzīgas un tumšas lietas. Vismaz šai vienā ziņā tu esi slavējams, ka esi apņēmies iet un tam trakumam darīt galu. Ak, būtu es tavā vietā, es gan ziņātu, kā tos tur pārmācīt! Uguni klāt tam nešķīstajam dieveklim, lai tie stulbie redz, ka tas ir tik mālu un mēslu kaudze, nevis tas, ko tie iedomājas —“ Un iztēlodamies, cik vareni būtu to elku saplosīt un sadedzināt, misionārs tā iedegās, ka uzlēca kājās un skraidīja pa istabu šurpu turpu, savas sausās lūpas ar mēles galu aplaizīdams, kamēr Skudru Meistars domīgs sēdēja savā krēslā. Bet pēc kāda laiciņa viņš cēlās, lai ietu tālāk, un tad misionārs tam teica:

„Zini ko, tās labās lietas dēļ, kas paveicama tava ceļa galā, es gribu iet tev līdz.“

Un viņa vaigi kvēloja no dedzības, jo viņš bija apnicis savu vientulību un alka darbošanās.

Tad viņi atstāja būdu abi kopā un gāja gar sādžinieku laukiem, kuŗos daudzi ļaudis kustēja kā rosīgas bites savos daudzajos mazajos ikdienas darbos. Tos aplūkodams Skudru Meistars atrada šos ļaudis bezrūpīgus un nevainīgus kā bērnus un tikpat priecīgus un milīgus visās viņu izdarībās, un savā sirdī viņš nodomāja, ka nekāds ļaunums pie tiem ļaudīm nav ieraugāms, un ja nu tie pelna elles liesmas vai šķīstīšanas uguni, tad gan nav vairs taisnības šinī dzīvē nedz pie Dieva debesīs. Bet misionārs sacīja:

„Redzi vien to palaidnieku baru, viņu miesas ļum no taukiem un viņu gars ir slinks un izlaidīgs bez mēra.“

Kad Skudru Meistars un viņa pavadoņi bij jau mežā labu gabalu iegājuši, tiem atkal tuvojās nakts, un misionārs izjuta nepatiku biezokņa zvērus iedomādam un sacīja, ka visdrošāk būtu nakti pavadīt kāda koka zaros, kā viņš arī darīja, kamēr Skudru Meistars gulēja uz zemes starp tā paša koka saknēm. Bet tā gulēdams viņš atkal redzēja sapnī Tongū, to koka elku, un tas viņam otru reizi visai bēdīgs un žēlā balsī sacīja:

„Ko tu nāc mani vajāt, cienījamais sirmgalvi? Es, Tongū, tāpat kā tu esmu ierocis dzīvē Dieva rokā un viņa pazemīgais kalpiņš.“

Uzmodies un šo sapni pārlikdams, Skudru Meistars tomēr arī šoreiz nesa-prata, kāpēc īsti tāds sapnis viņam uzplijies.

Otrā dienā pret pusdienas laiku abi ceļa gājēji iegāja sādžā, kas bij viņu ceļa mērķis, un tās sādžas ļaudis ieraudzīdams misionārs jau nokāsējās, lai tad ar jo diktū balsi uzsāktu tos ļaudis rāt, bet Skudru Meistars viņu apsauca un teica:

„Ciet klusu, ka tu šos ļaudis pirms laika neiebaidi. Visupirms uzkavēsimies šeit

kādu laiku un raudzīsim, kā tās lietas ir."

Tā apsaukts un tādu padomu prātīgu atrazdams misionārs pacietās un neteica nekā, kauču tas viņam nenācās viegli.

Pēc īsa laiciņa daudzi sādžas ļaudis sapulcējās ap abiem atnācējiem, un te nu misionārs redzēja, ka viņš būtu bāries par neko un par velti, jo tie ļaudis runāja kādā tās malas iedzimto izloksnē un citas valodas nesaprata, bet viņu valoda savukārt bija sveša misionāram, un arī Skudru Meistars runāja tai izloksnē tikai nedaudz, taču tā likās gana, lai saprastu, kas tam tiek sacīts un lai savukārt tie ļaudis sajēgtu, ko viņš no tiem grib.

Tās sādžas ļaudis vēl nevalkāja drēbju tā lielā tāluma dēļ, kas tos šķīra no pārējās, jau apgērbtās pasaules, kā arī visai lielā siltuma dēļ, kāds valdīja tai vietā. Tik dažam uz saviem darbiem lepnam medniekam redzēja kādu ādas strēmeli pār kamiesi pārsviestu un vīriem ap gurniem bij apsietas dažas zāles saujas, kamēr sievietēm un bērniem viēģes lapas vietu pildīja plānas sudraba vai kaula plāksnes, it veiklas rokas darinātas sirds, trijstūra vai citā šiem līdzīgā veidā, bet ap gurniem tās tapa tievu sudraba važiņu saturētas. Visi tie ļaudis mazuliet nedroši, bet laipni apsveica savus viesus un pēc tās vietas viesmīlības paražām tiem tika ierādīta zaru būda atpūtai un atnesti dažī augļi un ūdens, ar ko sirdi spirdzināt.

Kad nu atnācēji bija būdā jau labu brīdi kavējušies un Skudru Meistars ar sādžiniekiem izmainījis dažus vārdus par tā gada augļu ražu un citām šai līdzīgām lietām, viņš tiem sacīja:

"Tagad mēs abi labprāt paliktu vieni un kādu brīdi atdusētos, jo ceļš bij tāls un mūsu kājas ir nogurušas."

Tad vīri atkāpās un gāja projām un

arī ziņkārīgās sievas tiem līdz. Bet kad tās gāja projām un sudraba ķēdes sanēja ap viņu brūnajiem gurniem, misionārs saviebās un sacīja Skudru Meistaram:

"Jau apgērbtas sievas miesa top vīram par kārdinājumu, bet šīs, pagalam plikās, ir tīrā piedauzība godīgai acij un nešķīstība prātam."

Skudru Meistars smējās un atbildēja:

"Es nedomāju tā."

Pēc tam viņi abi atpūtās, un drīz jau tuvojās vakars. Novakarā Skudru Meistars piecēlās, redzēja savu ceļa biedru jo cieti iemigušu un nepamodināja to, jo viņš gribēja viens sādžā pastaigāties un tos ļaudis novērot. Un viņš izgāja ārā un drusku brīnījās, jo sādža visnotaļ bij pavisam tukša. Laiciņu viņš staigāja pa taku starp zaru slietņiem, kādos tie ļaudis pavadīja savas mūža dienas, un dažos tādos slietņos ielūkodamies neatrada arī tanīs neviena pieauguša cilvēka, nedz palielāka bērna, vienīgi dažī iemiguši zīdaiņi dusēja lēzenos zaru un niedru šūpuļos un dziļi elpoja savā miegā. Kādu brīdi Skudru Meistars domāja par to, kur gan palikuši visi sādžas iedzīvotāji, bet tad izdzirda pavisam tālu, klusu un dobru dunoņu un tādaļ zināja, ka tā dun gongs, kuņam dažu tās zemes vietu ļaudis liek skanēt savos svētkos un sanāksmēs. Un ja nu tā un visi tie ļaudis bija kaut kur saviem svētkiem sapulcējušies, tad ļoti iespējams, ka turpat, kur dunēja gongs, vajadzēja atrasties Tongū, tam elkam.

"Būtu labi", Meistars tad nodomāja, "ja es varētu visas tās lietas novērot, pats nepamanīts palikdams, lai šos ļaudis nesabaidītu un tie nesāktu man melot, savu elku manām acīm paslēpdami un teikdami, ka tāda nemaz nav. Man nu patiesi rūp zināt, kādas lietas īsti notiek tur, kur skan tas gongs un atrodas šo ļaužu elks."

Un tā nodomājis, viņš it uzmanīgi sāka soļot uz to pusi, no kuŗas nāca paklusā gonga dunēšana, un šī gaita to veda mežā, labu gabalu projām no sādžas. Bet gonga dunoņa pamazām pieņēmās spēkā, un drīz tā nebija vairs dunoņa, bet vara dimdēšana, un arī cilvēku balsis tapa dzirdamas un tās sauca korī dažus vārdus, bet ko īsteni, to Skudru Meistars vēl nesaprata. Un šīm daudzajām skaņām pretī iedams viņš nonāca pie kāda laukuma, ap kuŗu visapkārt dobji un mierīgi šalca mežs un pār kuŗu nule izlija novākara debesu mirdzums un klusi sasaukdamies lidinājās daži spilgtas spalvas putni.

Bet tai brīdī, kad Skudru Meistars apstājās aiz pasesna koka stumbra un plaukstu acīm pārlikdams raudzījās uz ļaužu pārpildīto laukumu, norima gonga skaņas, norima ļaužu iesaucieni un iestājās klusuma brīdis, jo dziļāks pēc iepriekšējā trokšņa. Šim klusumam turpinioties ļaudis un arī bērni nometās pie zemes un nu, pār viņu visu galvām paceldamies, Skudru Meistara skatienam atklājās elku dieva tēls, kas stāvēja tās pļavas vidū. Un tēls bija ļoti skaidri saredzams debesu gaismā. Tas bija gaužam neglīts un nemākulīgi kokā grebts tēls, divas ogles tam pildīja acu vietu un viņa mute stiepās no vienas auss līdz otrai ausij. Pie tam matu vietā tam uz galvas bija saistīti zāles vīstokļi un nesamērīgi gaŗās rokas no tieviem koka zariem nokarājās gar abiem stūŗainā ķermeņa sāniem. Bet ap neglīto elku ziedēja daudzas gaiši un tumši zilās un ļoti maigas šķēpu līlijas, un debesis izlēja pār viņa koka vaigu un kamiešiem gan iezaļu, gan rožainu, gan tīram sudrabam līdzīgu krāsu, jo tā bija saules rieta stunda, un šai stundā debesīm piemīt daudz krāsu.

Tad ļaudis pacēla uz savu elku mīlestības pilnas acis un atkal paklusām sauca visi kopā dažus vārdus, tik šoreiz tos gonga skaņas vairs nepavadīja. Tāpēc Skudru Meistars saprata ļaužu vārdus, un tie bija šādi:

„Labais un maigais Tongū, kas tu esi mūsu lielākais labdaris, nepamet mūs nekad, kā tēvs savus bērnus nepamet, un dari tā, lai tie, kas nāk mums tevi atņemt, top savās sirdīs mīksti un neiespēj darīt to, ko tie iepriekš nolēmuši.“

Tad Skudru Meistars iegāja laukumā un teica:

„Miers ar jums, mani bērni, ko gan jūs šeitān darāt?“

Un daži ļaudis izbijās no viņa balss skaņas, bet citi, tie drošākie, atbildēja itin priecīgi:

„Tu redzi, tēvs, mēs pielūdzam savu dievu.“

Acis pacēlis, Skudru Meistars uzlūkoja Tongū un domīgs prasīja viņiem:

„Vai šis jūsu dievs ir arī labs dievs?“

„Tik labs, ka labāka mums nevajag.“

„Un vai jūs domājat, ka šis dievs, kas jūsu rokas no koka un māla taisīts, arī redz savām ogles acīm un dzird, ko jūs tam sūdzaties un lūdzat?“

„Ak jā, tēvs“, atbildēja ļaudis, „jā gan, jo gars ir iegājis tai kokā, un viņš redz un dzird un arī brīnumus dara, mums palīdzēdams, kad to jo sirsnīgi lūdzamies.“

„Ak tā“, teica Skudru Meistars, bet tad no ļaužu vidus kāds sauca:

„Jūs ļaudis, kāpēc gan mums šeit jāstāsta par mūsu Tongū labajiem darbiem, kur mēs tos varam šim vīram parādīt. Tā tad, kādu brīnumu tu gribi redzēt, tēvs?“

To dzirdēdams, Skudru Meistars tapa gandrīz apmulsināts, bet pēc tam viņš teica:

„Lai viņš dziedina kādu slimu.“

Tad ļaudis smējās un sacīja, ka tāda lieta tiešām esot iespējama, lūk, šeit viņu vidū esot kāds vīrs ar sakaltušu kāju, vai tas Skudru Meistaram liekoties pietiekami slimš? Un Skudru Meistars aplūkoja to vīru un atrada, ka viņa labā kāja patiesi ir kā bez dzīvības un miesa uz tās sažuvusi, tā ka tur bij tikai kauls, āda un dažas dzīslas, kas to visu kopā saturēja. Un staigāt vīrs nevarēja, kā staigā citi ļaudis, viņš lēca no vienas vietas uz otru ar kāda spieķa palīdzību, ko tas bij atspiedis sev pret labās rokas padusi. Bet vaicāts, vai jau sen kopš tā kāja tāda, vīrs atbildēja:

„Sen gan, jauns es biju reiz iemidzis pusdienas saulē ar neapsegtu galvu, un kad es pamodos, asinis tecēja man no deguna un es biju gandrīz beigts. Tad atkopos pamazām, bet šis loceklis man neklausā kopš tā brīža un pamazām ir sakaltis, kādu tu to vari redzēt.“

„Labi, lai šī vīra kāja top dziedināta“, sacīja Skudru Meistars. Un itin kā priekā, ka viņš neprasa vairāk, visi tur sapulcējušies ļaudis, lieli un mazi, nometās pie zemes Tongū priekšā un diktās balsis uzsāka lūgšanu. Tie lūdza Tongū uzklaut viņus un parādīt svešiniekam, kādi lieli spēki piemīt viņam, labajam dievam. Tā viņi lūdza, un tas tizlais vīrs arī lūdza, un viņu lūgšanās bij dedzīga un tik kaislīga, ka drīz tie vairs neredzēja un nedzirdēja nekā no tā, kas ap viņiem notiek. Un viņu vaigos Skudru Meistars lasīja vispilnīgāko ticību savai lietai. Viņš uzskatīja arī Tongū, to elku un ieraudzīja kādu rožainu putnu nolaižamies un ierīkojamies naktsdusai uz elka koka galvas saritinātajos zāles vīstokļos. Bet kamēr viņš uzmanīgi to putnu aplūkoja, atskanēja sauciens:

„Skaties, tēvs, viņš iet!“

Un, pavēries, Skudru Meistars tiešām ieraudzīja, ka vīrs ar sauso kāju nometa savu spieķi un sāka staigāt, un viņa seja laistījās no prieka, kamēr ļaudis sāka saukt pateicības vārdus Tongū, koka elkam.

Tad, aizkustināts savā sirdī, Skudru Meistars teica:

„Tas ir no tiesas labi, mīlie ļaudis, ko es te redzēju, un tā pa pilnam pietika, lai rādītu man, ka gars patiesi ir iegājis tai kokā un ka jūsu dievs ir teicams dievs. Bet nu man ir lūgums, lai jūs ejat un atstājat mani šeit, jo es gribu pabūt viens un arī lūgties šinī stipro lūgšanu vietā.“

Tad ļaudis uzklautāja viņu vēlēšanos un viens pēc otra attālinājās, bet Skudru Meistars atsēdās uz zemes pie Tongū kājām un raudzījās savā priekšā klusu ciezdams. Un kad visi ļaudis bija jau tālu, vecais vīrs pacēla acis uz koka elku, aplūkoja to, un elka vaigs tam likās tagad ļoti maigs un skumīgs starp daudzajām zilajām puķēm, kas ap to auga, starp lieļiem, tumšiem taureņiem, kas to aplidoja, un ar to rožaino putnu uz galvas, kas mierīgi un ar labpatiku atpūtās viņa zāles matu cekulā.

Un Skudru Meistaram šķita, ka Tongū atdara savu lielo koka muti kā tanīs sapņos, ko viņš iepriekš bij sapņojis, un saka grūtsirdīgi un lēni:

„Tu Dieva vīrs, es tev jau tiku divas reizes teicis, ka es, Tongū, arī esmu dzīvā Dieva pazemīgs kalps un ka velti tu mani vajātu.“

„Ak jā, mans Tongū“, nopietni sacīja Skudru Meistars, „es to nu redzu gan, ka ja man kāda aklība jānorāj, tad tā ir nevis šo ļaužu, bet manis paša aklība, jo es biju aizmirsis, ka nav nekā, ko dzīvais Dievs neiespētu padarīt par ieroci savās

rokās, kā arī nav nekā tikniecīga, kam Viņš liegtu Viņa godību paust. Tālab paliec vesels, Tongū, un rūpējies krietni par tiem ļaudīm, kas tev uzticējušies."

"To es darīšu", sacīja Tongū un piebilda vientiesīgi: „Kaut arī es esmu tikai mazs un netīrs koka dieviņš, man liekas, tie dievi, kas ir daudzkārt lielāki un spožāki par mani, reiz neaizliegs arī man ieiēt un mitināties kādā viņu mūžīgo kristalla debesu stūrī, bet kā tu par to domā?"

"Jā gan", atbildēja Skudru Meistars, palocīja galvu un smaidīja.

Tad Tongū ogleš acīs atspīdēja rieta saules spožums, kas varēja būt arīdzan liela prieka spožums, un viņa koka mute bij atkal aizdarījusies klusu ciešanai.

Pēc tam Meistars nogāja atpakaļ uz sādžu un atrada tur priekšā daudzū laužu vidū arī misionāru, savu ceļa biedru, un jau pa gabalu tas sauca viņam pretī:

"Kur ir tas elks, iesim un satrieksim to pīšļos, lai šāda riebīga netīrība vairs neapgāna zemes vaigu un lai arī es reiz tieku pie miera un pie gandarījuma, ka esmu paveicis ko krietnu."

Bet Skudru Meistars atbildēja:

"Nekādu elku es neesmu redzējis, mīļais draugs, tālab iesim nu vien mierīgi projām un netraucēsim vairs šos ļaudis viņu dzīvošanā."

Tādus vārdus misionārs noklausījās ar lielu neuzticību, un varēja notikt, ka viņš nemaz nebūtu sekojis Skudru Meistaram un būtu devies viens elku meklēt un to iznīcināt. Taču viņš bija viens un redzēja ap sevi visai daudz to nesaprotamā mēlē plāpājošo pagānu, tā ka, brīdi pārlicis, tas tomēr gāja Skudru Meistaram nopakaļš.

Bet kad viņi bija jau aiz sādžas vārtiem izgājuši un atradās atkal uz meža takas,

tad misionārs tomēr nenocietās un prasīja:

"Skudru Meistar, saki taču man patiesību, kā tur īsti bija ar to elku būšanu un kāpēc tu mani aizturēji un visu laiku apsauci manās taisnīgajās dusmās?"

Tad Skudru Meistars sacīja klusi un itin kā brīnīdamies:

"Ceļa biedr, viena lieta manī allaž saceļ lielus brīnumus, un proti: kālab bez gala lēnprātīgajam Jēzum, Marijas dēlam, ir tik daudz visai neiecietīgu un pārlietu dusmīgu kalpu?"

"Es tevi nesaprotu", teica misionārs un tiepās tālāk, lai taču viņam tiekot sacīts, kur tas elks atrodoties un kālab visai tai nekrietnībai jāpaliek nesodītai.

Un kad viņš tā joprojām tielējās un nenorīma, Skudru Meistars apstājās uz takas un sacīja, ap sevi rādīdams:

"Raugies, cik daudzas mazas rasas lāses redzamas uz šīm zālēm un lapām, un ikvienā, arī tai sīkāajā no tām visām, debesis atspīd tāpat, kā tās atspīd platajās upēs un pašā jūrā. Vai tu saprati mani?"

"Nē", teica misionārs, un gabalu viņi tad atkal gāja klusēdami. Pēc tam Skudru Meistars, kas tai brīdī iedzēra ūdeni no savas ķirbja pudeles, vēlreiz apgriezās pret savu pavadoni, uzlūkoja to smaidīdams un teica:

"Ūdens, kas šai krūzē manās rokās, tas visu zemju un visu krāsu ļaudis spirdzina vienādi un visi vienādi to dzeļ, bet ikviens dod tam citu vārdu savas zemes valodā. Vai nu tu saprati mani?"

"Ak nē", teica misionārs, bet tapa domīgs, jo īstenībā viņš nu sāka aptvert, kas īsteni Skudru Meistaram prātā. Taču jau drīz viņš sevī noskaitās par to, ka Skudru Meistars viņu tā pamācīja. Un jo biežāk viņš pie tam uzlūkoja veco vīru,

kas ar smaidu mutes kaktos gāja viņam
pa priekšu, jo drūmāks tas sevī kļuva.
Tāpēc drīz bija tā, ka platacainie putni,
kas bezbailīgi palika tupam zaros, kad

tiem secen pagāja Skudru Meistars, iz-
biedēti pacēlās gaisos un aizbēga spārnus
kuldami, kad tiem tuvojās Skudru Meis-
tara satumsušais pavadonis.

Vilis Cedriņš

Draudzes skola

Aiz baznīcas, pie četriem ceļiem celta,
Kā putna lizda vīta lapotnē,
Lūk, skola māj zem liepu ziedu zelta.

Stārks, laimnesis, stāv jumta galotnē,
Un vakarblāzma rožaina un salda
Viz stikla verandā un karnīzē.

Zem liepas, pavēnī pie akmens galda
Pār grāmatu līkst vecais skolmeistars.
Ap viņu vēji virpuļo bez valda:

Pie svārkiem ziedus, pienēppūkas kar,
Ar sidrabainām sprogām rota naigi
Un grāmatlapas liegām trīsām skar.

Pār viņa galvu, vainagojot zaigi,
Kā liesmas sīki mākonīši nirst
Un zied kā rozes atvasarā maigi,

Kas puduļos ap solu sēri birst.
Tad sirmgalvis, zem domu svara placis,
Veļ grāmatu un saulrietam, kas mirst,

Ceļ lūgdams preti savas gurdās acis.

Ludis Bērziņš

Dziesma

Reiz jūnijam un jūlijam
Es dziesmu skandināju,
Kad jauns ar jauniem savvaļām
Pa ziedu pļavām gāju.

Tad augusts mani mācīja,
Kā pļauj un kūļus saista;
Bet izkopts dziesma tīrumā
Ir man bij dziesma skaista.

Nu durvis vārsta rudens vēls,
Ar ziema, šķiet, ir tuva;
Zūd miglā jauno sapņu tēls,
Snauž dziļā miegā druva.

Kur dziesmu rast, kas priekā kaist?
Ir ceļš: ej, smel no sevis!
Ne mūžu mūžos nevar gaist,
Ko mūžā Dievs tev devis.

Par Rūdolfu Blaumanī

Atmiņu zīmējums

Arturs Bērziņš

Astājies no Dr. P. Zālīša vadītiem laikrakstiem, Blaumanis uz vairāk gadiem pameta Rīgu. Pēterpilī tā paša 1901. gada beigās sāka iznākt Rāviņa izdotās „Pēterburgas Avīzes”, kur Blaumanis strādāja redakcijā un bija viens no avīzes idejiskiem vadītājiem. Rīgā dzejnieks bija manāms reti — vai nu braucot no Pēterpils uz Ērgļiem vasaras atpūtā, vai ierodoties savu lugu pirmizrādēs. Jauniem rakstniekiem un literātiem satiksme ar dzejnieku bija vienīgi rakstiska, izņemot, protams, tos, kas dzīvoja Pēterpilī. Blaumaņa parādīšanās Rīgā tad allaž bija gaidīta un sirsnīgi apsveikta nevien rakstnieku, bet arī skatuves mākslinieku aprindās, kur viņam netrūka tuvu draugu.

Mana pazīšanās ar dižo tautas rakstnieku attiecas uz viņa pēdējiem četriem dzīves gadiem. Blaumanis tad bija jau savas mākslinieka slavas augstumos. Viņš bija atzīts un visur cildināts rakstnieks. Viņam atvērās visas durvis, un visiem viņš bija mīļš viesis. Blaumaņa domas par latviešu mākslu un kultūru uzmanīgi uzklausīja; viņa spriedumi bija autoritātīvi un neapstrīdami visās aprindās. Blaumanis piederēja jau visai tautai, viņš bija tautas rakstnieks vārda īstākā nozīmē. Par savu jaunradītāju darbu viņš nu saņēma pelnītu atziņu. Blaumanim visi tuvojās ar cieņu un mīlestību.

Ar dzejnieku pirmo reizi tikos 1904. gada vasarā. Pēc vasaras sapulcēm ar A. Austriņu un A. Salumu bijām no Pie-

balgas iebraukuši Rīgā. Tai pašā laikā no Ērgļiem Rīgā bija ieradies Blaumanis, Kārlis Skalbe un Kokneses zaļumnieki — J. Akuraters un K. Krūza, kas dzīvoja irētā vasarnīcā Atradzē. No mums trim ar Blaumanī bija pazīstams vienīgi A. Austriņš; viņš bija jau ciemojies arī Ērgļos. Gājām pavadīt Austriņu un Skalbi, kas taisījās braukt uz Koknesi. Ar to pašu vilcienu prom brauca arī Blaumanis, Akuraters un Krūza. Man dziļi atmiņā iespiedusies vēlas vasaras saulainas pēcpusdienas ainava. Uz „Dinaburgas” stacijas otrās klases kāpnēm stāvēja rakstnieku pulciņš, bet viņu vidū paslaika auguma kungs, ģērbies pelēkā angļu mētelī, mīkstu melnu platmali galvā, zelta brillēm uz acīm. Viņš vēlīgi smaidīja un jautri tērzēja ar saviem sarunu biedriem. Rokā viņam bija neliels tumšsarkanu rožu saišķis, ko atvadām bija atnesusi Lizete Erdmane, tagadējā K. Skalbes kundze. Šis impozantais aristokratiskā izskata kungs bija Rūdolfis Blaumanis. Laikam viņš vēl ko gaidīja. Tad jautrais čalojošais rakstnieku pulciņš pazuda stacijas durvīs. Blaumanis steidzās uz Ērgļiem. Viņam vairs nelika miera jau sen sado mātā luga „Ugunī”, kurā tvirtos latviskos skatuves tēlos un plašā apkārtnes nostatījumā rakstnieks gribēja parādīt sava „purva bridēja” liktenīgo mīlas traģēdiju. Gaidīja pasāktā „Genoveva”, kur versmainā, neatlaidīgā Golo personā, kā dzīslās tek jauktas vācu un mauru asinis, traģiskā konfliktā nonāk cilvēka pienāku-

ma un tikumības jēdziens ar kaisli. Tāpat uz priekšu bija jāvirza sadomātā zemnieku traģēdija „Bada kalnā” (otrs lugas nosaukums „Sausā vasara”), kuŗā risinātos 1868. g. sausās vasaras satriecošie notikumi. Brakjiem ar saviem plienainiem, salktušiem izdegušiem tīrumiem bija jābūt traģēdijas centram. Blaumanis, kā viņš pats tad mēdza piebilst, bija nu nodomājis piegriezties problēmu lugām un psiholoģiski dziļām likteņdrāmām. Vajadzēja sākties jaunam laikmetam viņa radīšanas procesā. „Indrāni”, kas tikko ar labiem panākumiem bija izrādīti Rīgas Latviešu teātrī J. Dubura režijā, bija krāšņs vainags rakstnieka zemnieku dzīves objektīviem tēlojumiem. „Ugunī” zemnieku mājas vietā jau izvirzās muiža, turpretim „Genoveva” kā likteņdrāma pilnīgi atrodas jau ārpus nacionālā ietvara. Blaumanis steidzās strādāt. Divu ar pus mēneša laikā bija pabeigta „Ugunī”, kas ir mūsu reālās drāmas meistardarbs. Vārsmas rodas klāt arī pantu lugai „Genovevai”, kas tomēr palika nepabeigta, jo vēlāk diendienas darbs prasīja pārlietu daudz enerģijas. Vēl 1907. g. rudenī Blaumanis taisījās puzust uz dažiem mēnešiem, lai klusībā savāktu spēkus, koncentrētos un pagūtu nobeigt abus pēdējos traģēdijas cēlienus.

Blaumanis smaidīja un kvēloja darba gribā. Viņš steidzās uz Brakjiem, kur meklēja radīšanas klusumu.

Kādu laiciņu pēc tam Rīgas Latviešu biedrības zālē notiek Kārļa Skalbes vakars. Dzejnieks Skalbe toreiz bija grūti saslimis. Asa sadursme viņam laikam bija iznākusi arī ar krievu tautskolu inspektoru. Vieta bija jāatstāj. Dziedniecībai nebija nekādu līdzekļu. Stāvoklis neizsakāmi grūts. R. Blaumanis savam draugam ir izpalīdzīgs. Viņš brauc uz Rīgu, palīdz

vakaru sarīkot. Vakarā piedalās labākie latviešu mākslinieki; Blaumanis uzstājas kā deklamētājs. Zālē publikas pārpilnība. Panākumi lieli. Bet tad jauno dzejnieku grib redzēt plašā auditorija. K. Skalbe kautrējas. Blaumanis atgiedas pirmais, viņš Skalbi gandrīz vai rausus uzrauj uz skatuves. Blaumaņa sejā atplaiksnās prieks. Mākslinieks atkal uzvarējis. Tāds suminājums, kādu saņēma abi dzejnieki, Rīgā nebija vēl piedzīvots.

Pēc koncerta biedrības nama bufetē bija klāts gaŗš galds. Kopā visi Blaumaņa un Skalbes draugi — rakstnieki un mākslinieki. Blaumanis namatēvs. Viņš katram pateic siltu vārdu, uzmodina, pārmet, ja to kāds bija pelnījis. Caur smieklieškan Blaumaņa līksmā platā ērgleniešu izruna. Blaumanis prata apmīlot un uzbrukt. Bet nemaz neņēma ļaunā, ja kāda attapības bulta ķēra arī viņu pašu.

Blaumaņa gādība par draugiem bija ļoti aizgrābjoša. Viņš par tiem rūpējās kā par saviem mīļiem tuviniekiem — gan sniegdams atbalstu, gan dodams visādus padomus, ārstnieciskos neizslēdzot. Viņa ienākumi bija diezgan šauri. Pat pēdējos gados, kad viņš vadīja „Latvijas” literāro nodaļu, dzejnieks mēnešalgas saņēma tikai 60 rubļu. Citu literāro blakusieņēmumu, izņemot lugu honorārus, Blaumanim nebija. Viņa mūžā iznāca tikai viena stāstu grāmata, bet dzejoļi kopā ar A. Niedru. Vajadzību bija daudz. Nauda jāsūta uz Brakjiem, uz ārzemēm, jāpalīdz tuviniekiem. Blaumanis nekad neaizliedzās, ja vien bija iespējams palīdzēt. Nopietnas vajadzības gadījumā, kad pašam rokas bija tukšas, gāja aizņemties pie saviem bagātiem draugiem. Aizdodams naudu, viņš platām acīm paskatījās pār savu brillu zeltu un stingri noteica:

„Bet tad nu atdod ar!”

1906. gada beigās pirmo reizi izrādīja J. Jaunsudrabiņa lugu „Traģēdija”. Jaunsudrabiņš no gleznotāja pēkšņi bija kļuvis par rakstnieku. „Traģēdija” bija viņa pirmais lielākais literārais darbs. Lugas pirmizrāde notika „Uļejas” zālē (vēlāk lugu izrādīja arī Rīgas Latviešu teātris). Izrādītāji — jauna meklētāji aktieři, kas negribēja samierināties ar naturāliem tēlošanas paņēmieniem. „Traģēdija” nu viņiem bija īsti pa prātam: tur bija meklētāja protests pret sabiedrības šaursirdību, nenovīdību, mantkārību. Lugu gatavoja ar lielu skaudrumu. Emīlis Dārziņš īsai dziesmiņai „Nav jūra bez dziļuma” sakomponēja mistisku mūziku, kas pēc lugas izrādes kļuva visu iemīlots motīvs. Par lugu ieinteresējusies bija arī jauna meklētāja publika. Izrādē bija visa rakstnieku un mākslinieku saime, galvenokārt gan jaunie mākslinieki, jo Jaunsudrabiņa varonis Jānis protestēja arī viņu vārdā. Ieradies bija arī R. Blaumanis un J. Rozentāls; viņi sēdēja savrup, sevī ierakusies, saduguši un drūmi kā mākoņi. Viņiem, kā likās, izrāde ne visai gāja pie sirds, jo tur nebija stipru raksturu, kādus meklēja ir Blaumanis, ir Rozentāls. Liriskā luga ar asi tvertiem kontrastiem, kaut gan ar nenoliedzamu vienpusību nostādījumā, mums, turpretim, ļoti patika. Varēja just, ka nupat sāksies plūksnās „jaunajiem” ar „vecajiem”. Un tā arī bija. Kad tikko bija iesākusies „viesīgā sadzīve”, tā rāšanās gāja vaļā. Mazajās skatuves blakustelpās uz ciņu bija sapulcējušies spalvas un otas brāļi. Cik atceros, uzbrukumu iesāka Janis Rozentāls, kas nekad nebaidījās lietas saukt īstā vārdā un arī pārspīlēt. „Traģēdijas” varoni Jāni viņš nosauca par glēvu jūsmotāju, bezspēcīgu vaidētāju, kas tālu stāvot no īstās dzīves un dzīviem cilvēkiem. Bet latviešu

literātūrai un mākslai jārād dot spēcīgi cīņas cilvēki, nevis asarainie naudētāji. Dzīve cieši jātvepot rokā, jāejot pašā svelmē, bet nevis dzīve jāvērojot no istabas loga. Kā lauva rūca Blaumanis, bet daudz aturīgāk, savaldīgāk, jo Jaunsudrabiņa rakstnieka talantu jau tad augstu vērtēja un bija pirmais, kas atzina lugas autoru par izcilu romantistu. Tas bija uguns pakulās. Jaunie nu sāka brukt virsū abiem stingrajiem kritiķiem. Strīdiņš ievilkās garumā, saskriešanās bija liela. Viena puse draudēja par sāpīgo latviešu mākslinieku stāvokli rakstīt laikrakstos, otra solījās darīt to pašu. Bet galu galā savas domas atklātībā publicēja vienīgi J. Rozentāls. Blaumanis cieta klusu, lai gan viņa rīcībā bija liela dienas avīze. Ne tādēļ, ka vairītos atklāti izteikt savus uzskatus, bet varbūt tādēļ, ka viņš šoreiz gribēja būt nolīdzinātājs, jo jaunie rakstnieki un mākslinieki taču bija viņa paša skolēni. Blaumanim bija liela paškritika; viņš visu daudzreiz pārbaudīja, iekams deva no rokām ārā. Un viņš arī labāk par visiem zināja, ka liriskais raksturs nav drāmatiskais raksturs, bet īstai drāmai ir vajadzīgi abi — kā liriskais, tā drāmatiskais. Neatceros, kā uz abu vēcmeistaru kritiķām reaģēja Jaunsudrabiņš, bet kā drāmatiķis viņš nemeta bisi krūmos un pēc tam ir sarakstījis veselu virkni nozīmīgu skatuves darbu. R. Blaumaņa un J. Rozentāla skarbie un atklātie vārdi rakstniekam nopietni bija jāpārdomā; par svētību vien tie bija nākuši.

Blaumanis kādreiz gribēja būt režisors un teātra direktors. Kā labākajam latviešu drāmatiķim šis postenis viņam arī patiesībā piederēja. Režijas viņš jau bija vadījis Ērgļos, Valmierā, spēlējis kā aktieris savās un citu autoru lugās. Sekmīgi debitējis Rīgas Latviešu teātrī Roplai-

na lomā. Skatuves tehniku viņš pazina labāk kā neviens cits. Bija studējis drāmas tehniku pie Freitagā, sekoja jauniem vacu teātra teorētiķiem (īpaši tolaik populāram Jūlijam Babam), teicami pārzināja visu klasisko literatūru. Kā dzejnieks ar redzīgu fantaziju viņš skatuves tēlos saskatīja daudz vairāk nekā varēja sniegt izrādītāji un parastie režisori. Labi pazina arī aktieņus un viņu spējas. Daudziem no tiem viņš bija tieši rakstījis lomas (Duburam, Dacei Akmentiņai, Mierlaukam, Skaidrītei, Rūmniecei). Savas lugas inscenējot un ilgus gadus rakstot teātra kritikas vācu un latviešu avīzēs bija nācis ar teātra aprindām tuvā satiksmē. Pie tam latviešu teātra kultūrālā publika jau atklāti prasīja teātrī pārmaiņas un možāku garu. 1907. g. pavasarī, laikam toreizējā teātra komisijas priekšnieka J. Brigadera aicināts, Blaumanis izmēģinājumam uzņēmās sagatavot Šekspīra „Richardu III”. Tas bija jau pašās sezonas beigās. Tikko biju iebrācis no Maskavas, kur vairāk mēnešus studēju krievu teātra mākslu. Kr. Barona ielā, Vērmanes parka stūrī, nejauši satieku dzejnieku. Tāds saīdzis, norūpējies:

„Neiet, kā vajaga.”

Sūdzas, ka teātrī Šekspīra traģēdijas sagatavošanas darbi nesokoties tā, kā cerējis. Aktieņi negribot paklausīt, iedziļināties traģēdijas saturā un iekļauties režijas nodomā, daži uzskūdi atklāti spītējot. Nemaz nejutoties kā kopēja darba darītāju vidū. Jācīnoties arī ar nepārvarāmām skatuves tehniskām grūtībām. Pats Blaumanis režijas plānu bija izstrādājis oriģināli un plaši, izvairoties no stereotipiskiem atdarinājumiem. Pēc Blaumaņa nāves kā mantojumu saņēmu viņa „Richarda III” režijas eksemplāru. Dzejnieks bija licis starp iespīestām lapām

iesiet baltas lapas (dažreiz pat vairākas lapas), kas bija aprakstītas sīkām piezīmēm, norādījumiem, iztīrājumiem. Tur bija ievietoti zīmējumi par masu nogrupējumiem; jo sīki atzīmēti visi galveno darbības personu skatuves stāvokļi. Ap tiem veikli grupējās subsidārās personas un ļaužu masas. Tā dzejas darbu līdz tam gan tikai retais latviešu režisors bija studējis. Par savu režijas plānu viņš bija apspriedies pat ar kādu ievērojamu vācu režisoru, kas to bija atzinis par ļoti labi izdevušos.

Blaumaņa sarūgtinājums par aktieņu nevīžību varbūt bija drusku pārspīlēts. No aktieņiem, kas tolaik bija paraduši vieglāk strādāt, Blaumanis uzreiz prasīja par daudz. Pie tam viņi vēl nebija saražuši ar Blaumani, kas viņiem nebija tiešs teātra cilvēks, bet nāca no ārienes. Aktieņi rakstniekam vēl neticēja kā teātra vadītājam. Arī sabiedrībā jau no pašiem Alunāna laikiem pastāvēja tāds ieskaits, ka teātra direktoram jābūt ir režisoram, ir aktierim, ir administrātoram. Šai jautājumā izcēlās pat nikna polemika; viena daļa laikrakstu Blaumani cildināja, otra pagalam nopēla. Un pilnīgi nepelnīti Blaumanis teātra direktora sēdekli neiešēdās. Viņu gan uzaicināja par drāmaturgu, bet viņš noteikti atteicās, un Blaumanis nevienu pašu dienu nav bijis Rīgas Latviešu teātrī par drāmaturgu.

Blaumaņa sagatavoto izrādi netiku redzējis. Viņu it kā ar nodomu notušeja. Nākamā svētdienā jau rādīja Pēterā Ozoliņa inscenēto „Jūliju Cēzaru”, kam teātra repertuārā ierādīja vietu arī nākamā sezonā.

Kā izturējās Blaumanis? Ar diezgan lielu filosofisku mieru un neiedragātu pašvērtības sajūtu. Ir viņam, ir viņa domu biedriem bija pārāk skaidrs — Blaumaņa laiks latviešu teātrī vēl nebija atnācis.

Te vēl viens Blaumaņa iecietības un objektivitātes pierādījums. Viņš bez kādiem svītrojumiem „Latvijā” ievietoja Zeltmata teātra kritikas, kas par Blaumaņa režiju rakstīja vairāk kā vēsi, bet Ozoliņa cildināja.

Ar Rīgas Latviešu teātri Blaumanim bija tuvība sākot jau no 90. gadiem, kad Rodes-Ebelinga laikā izrādīja viņa pirmo lugu. Rakstnieku ievēlēja teātra komisijā, kur Blaumanis izpildīja sekretāra pienākumus. Bija uzglabājusies kāda veca protokolu grāmata (nezin, vai tā tagad nav līdz ar pilsētas bibliotēku sadegusi), kurā ar Blaumaņa roku ierakstīti teātra komisijas lēmumi. Viņš daudz tulkoja latviešu teātrim vācu lugu. Pirmā režisorskā sadarbība Blaumanim bija jau ar Pēteri Ozoliņu, iestudējot „Pazudušo dēlu”. Vēlāk viņš piedalījās ikkatras savas lugas pirminscenējumā, nolasot aktieņiem lugu, pārspriežot literāro saturu un noskaidrojot katra rakstura savdabīgumu. Labākas lomas izpratnei aktieņi labprāt konferēja ar autoru. Sevišķi auglīga sadarbība Blaumanim bija ar Duburu, kam pirmam nācās inscenēt „Indrānus”. Secībā ar pirmizrādi (1904. g. 2. maijā) Blaumanis Duburam bija rakstījis vairāk kā desmit vēstules, kurās noskaidrotas lugas idejas un inscenēšanas principi. Režisors autora norādījumiem bija uzmanīgi sekojis, papildinot tos ar savu māksliniecisko izjūtu un skatuvisko fantaziju. Var teikt, ka „Indrānu” pirmais inscenējums bija viena lējuma darbs, dziļi latvisks, skatuviski spilgts. Tas bija meistardarbs, kas palicis par nepārspētu paraugu visiem nākamajiem „Indrānu” uzvedumiem.

Blaumanis labprāt mīlēja sēdēt teātrī. Vismīļāk svētdienu pēcpusdienās, kad izrādīja viņa lugas. Ne viens pats, bet kopā

ar draugiem. No teātra direkcijas viņš jau laikus apgādāja biļetes. Tad kopā sākās svinīgais gājiens. Notikumiem uz skatuves viņš dzīvoja līdz. Drāmatiski iepriecināja katra labi pasniegta fraze, atjautīgi izteikts joks, izjūtu niansējumi. Viņš neslēpa savu skatītāja prieku un smējās skaļi un sirsnīgi. Arvienu viņš atrada ko jaunu izrādē, kuŗu jau skatījās varbūt piecpadsmito vai pat divdesmito reizi. Starpbrīžos sīki savus līdzgaitniekus izprašāja par gūtiem iespaidiem, lugu, tēlojumiem. Bija priecīgs, ja domas sakrita. Aplamu spriedumu aši noraidīja. Ārnieku svaigie iespaidi viņam palīdzēja pareizi orientēties vienā un otrā pašam vēl neskaidrā jautājumā. Savu lugu tekstus viņš vienmēr gribēja labot un grozīt, ja uz skatuves kas neiznāca labi. Viņš nepiederēja pie tiem autoriem, kas grib, lai aktieņi norunā katru viņa zilbi, vai tas skatuviski labi vai ne. Blaumanis nekad nepaļāvās pirmrakstam. Tekstu viņš slīpēja (vai, kā pats teica, vilēja), spodrināja, asināja. Nevienu lugu neiespieda, pirms to nebija noskatījis vairāk reizes un izklausījis savu draugu un lietpratēju atsauksmes. Nopietnu vērību piegrieza arī preses kritikām, kas bieži vien bija vienpusīgas un būtībā nepatīcas. Blaumaņa šedevrus tikai retais kritiķis prata īsti novērtēt. Tā bija ar „Indrāniem” un „Uguni”, nemaz jau neminot nelaimīgo pārpratumu ar „Skroderdienām”. Radās atzīti kritiķi, kas šo jauko un nenovīstošo tautas komēdiju galīgi pazudināja. Par šiem kritiķiem un savu joku lugu, kad kāds kreisāk noskaņots rakstnieks viņam uzbruka, Blaumanis kādreiz izteicās apmēram šādi:

„Neaizmirstiet, draugi, ka tā ir joku luga. Esmu gribējis radīt jautrību un pamodināt smieklus. Cita mērķa man nav

bijis. Man patīk, kad tauta smejas. Mēs, latvieši, esam tik smagi, ka neprotam ne lāga smieties, ne lāga priecāties. Mūsu kritiķi ar J. Asaru priekšgalā manos darbos vienmēr meklē tikai šolaiku sociālās idejas. Kur šīs idejas neatrod — visu bez žēlastības iznīcina un nopulgo. Vai tad rakstnieks pats labāk nezina, ko viņš gribējis dot un ko devis. Katrai lietai sava vieta. Posei sava, drāmai sava. Bezgala aplam, ja posē meklē to, kas jāmeklē drāmā vai atkal otrādi. Ja man prieku sagādā joki, tad ļaujiet man taču smieties" . . .

„Skroderdienas Silmačos“ tad bija jāredz visiem viņa draugiem un pat redakcijas zēniem, kam viņš apgādāja biļetes. Tiešām Blaumanis prata no sirds priecāties. Un bija laimīgs, ka arī publika smējās. Skatītāju atzinība un draugu mierinājums aizkaņošanas kritikas ietramdītām rakstniekam bija dziedinātājs balzams.

Bet publikā viņam bija arī vislielākie ienaidnieki. Tie bija negantie riekstu kodēji izrādes laikā. Viņš bija svelošu dusmu pilns, kad šie riekstu speciālisti traucēja drāmatiskās vietas. Šos uzbāzīgos riekstu kodējus viņš aprāja, bāra avīzē, bet ar to bija maz līdzēts. Par tagadējo mūsu teātra disciplinēto publiku Blaumanis nevarētu vien nopriecāties. Bet tad pārlietu skaitās: „Tie, pagāni, kož atkal!“

1907. gada vasarā Blaumanis meklēja „Latvijai“ pastāvīgu teātra kritiķi. Anna Brigadere bija atteikusies, un arī pats Blaumanis vairs negribēja kritikas rakstīt. Viņam bija divi kandidāti: F. Bārda un es. Nezinu, kālab Blaumanis griezās pie manis — vai neuzņemšoties?

Man tāds piedāvājums nāca negaidīts. Rudeni taisījos braukt atpakaļ uz Maskavu. Par teātra mākslu biju diezgan

strauji strīdējies ar Rozentālu un pašu Blaumani. Viņš tad nebūt nebija mans domu biedrs. Es stipri biju iesilis par modernismu. Solidai avīzei Blaumanis meklēja solidu kritiķi. Biju vēl jauns zaķis ar karstu galvu un no soliduma nebija ne vēsts. Blaumanis man it kā uzticējās un atkal neuzticējās. Šaubījās, vai atrasts īstais. Tādas pašas šaubas bija arī man.

Kad biju izstāstījis savus nodomus un no piedāvājuma atteicies, Blaumanis ņēmās mani jo karstāk pierunāt: varot jau mācīties tepat Rīgā un tāpēc neesot jābrauc uz Maskavu. Cilvēks visu varot iegūt no grāmatām, ja tik vien pašam esot griba un dziņa. Un tā es paliku par Blaumaņa teātra kritiķi. Un nekad to neesmu nožēlojis.

Jāatzīstas, man bija jāiziet diezgan rūgtā un grūtā Blaumaņa skola. Bet tā bija laba skola. Sākumā katrā pirmizrādē sēdēja arī Blaumanis pats. Viņš vēroja izrādi un sekoja tam, kas manā recenzijā par izrādi bija teikts. Izrādes novērtējumā mums domas jau pašā sākumā gluži labi sakrita. Blaumanis nemierā bija tad, ja kāds par daudz lietoja svešvārdus, rakstīja garus prātojumu pilnus ievadījumus, pārlietu jūsmoja, meklēja skanīgus vārdus, aiz kuņģiem nenovietoja noteiktu domu un skaidru jēdzienu. „Jo vienkāršāk rakstīti, jo labāk. Koncentrējies. Nevar tā klaiņāt apkārt, vērsim tūliņ jāķer aiz ragiem“, Blaumanis mācīja. Blaumanis bez žēlastības izlaboja formas grumbuļus un to darīja arī jau ievērojamu dzejnieku dzejoļos. Tas vienam un otram tad šķitās kā liela apgrēcība. Bet vēlāk bija pateicīgi vecam meistaram par smalko stila nogludinājumu. Asa aistēta acs šādus trūkumus un nepareizības allaž pamana ātrāk nekā pats autors. Blaumanis jaunus talantus mācīja ar savādu glāstošu sirds-

laipnību. Ja iekaisis bija pateicis skar-
bāku vārdu un pamanījis smagu reakciju
— tūlīt steidzās visu nolīdzināt. Par katru
literāro panākumu neliekuļoti priecājās.
Viņš nekad nebija saīgušais konkurences
iebaidītais rūkoņa, kas baidās pazaudēt
savu izcilo stāvokli. Viņam nebija bailu
no jaunatnes; Blaumanis tai ar svētītāja
roku visur pavēra ceļu. Jaunos viņš mā-
cīja, skoloja, rāja. Nelutināja velti, bet
prasīja nopietnu darbu, rūpību, iedziļinā-
šanos. Ja viņa prasības neizpildīja, vai
kāds stūrgalvīgi ietiepās, arī Blaumanis
palika nelokāms. Nostrostāja. Bet ja tas
nelīdzēja — atsala pavisam.

Redakcijā Blaumanis nesēdēja garās re-
dakcijas stundas. Tur viņš arī nerakstīja
nekā nopietna, varbūt tikai vienu otru
sīkāku atzīmi. Strādāja mājā un manu-
skriptus jau gatavus atnesa redakcijā, lai
nodotu metierim salikšanai. Ja bija pa-
devies kāds labāks un asāks satirisks
dzejolis, steidzās to nolasīt redaktoriem,
prasīdams, kā patīk. Blaumanis parasti
avīzē atnāca tad, kad visi dienas darbi
jau bija padarīti. Tad sākās jautrā tērzē-
šana, anekdotu un sapņu stāstīšana. Blau-
manim vienmēr rādījās sapņi, šiem sap-
ņiem viņš ticēja un prata tos lieliski iz-
skaidrot. Redakcijā viņš vienmēr kāri
ķēra ārzemju avīzes, lai uzmanīgi sekotu
Rietumeiropas kultūras dzīvei. Lielās re-
dakcijas dzirkles šņākdamas grieza avī-
žu lapas. Blaumanis gribēja saglabāt vai
katru interesantāku rakstu. Kad savu
portfeli bija piebāzis ar visādiem avīžu
izgriezumiem, pieblīvējis žurnāliem un
grāmatām, ka tikko varēja aiztaisīt, Blau-
manis apmierināts gāja mājā. Rakstnieks
labprāt gribēja, ka viņu kāds ceļā pava-
da. Tādos gājienos neskaitāmas reizes
biju viņa adjutants. Tās bija atpūtas un
izklaidēšanās reizes. Blaumanis trieca jo-

kus, visādi mēloja, bieži lietoja arī stip-
rus vārdus. Ja bija sarūgtināts, ceļu no
Latviešu biedrības nama uz Alberta ielu
gāja viens pats.

Blaumanis dzīvoja pie gleznotāja Ro-
zentāla, kam arhitekts Pēksēns speciāli
bija izbūvējis darbnīcu sava nama augš-
stāvā. Ziemeļu pusē turpat blakām darb-
nīcai atradās Blaumaņa apartamenti, la-
bāk sakot, maza mierīga darbam celta ista-
biņa. Rozentāls strādāja darbnīcā, Blau-
manis vai nu savā istabā vai lejā pie
stāvpuļtes gleznotāja dzīvojamā istabā.
Abi viņi bija solījušies viens otru darbā
netraucēt. To arī svēti pildīja. Satikās
maltītes laikā un vakaros, kad dienas
darbi bija veikti. Abiem māksliniekiem
bija vislabākā saskaņa. Rozentāls, kas
pats sprēgāt sprēgāja attapībās un zobga-
lībās, kāri klausījās Blaumaņa jaunos sa-
tiriskos dzejoļos un smējās kā kutināts,
ja Pulieris kādu labi bija saņēmis aiz au-
sīm. Rozentāls Pulierim bieži vien deva
vielu jauniem satiriskiem feļetoniem.

Šī Blaumaņa mazā istabiņa vienam ot-
ram jaunam dzejniekam ir bijusi svētnīca
un tiesas kambaris. Oficiālos viesus dzej-
nieks parasti pieņēma Rozentāla dzīvoja-
mās telpās; mūzas dēliem, svaidītiem un
nesvaidītiem, vajadzēja kāpt uz augšu pa
šaurām koka kāpnēm. Blaumanis bija
laipns pret jauniem talantiem, ja deva ce-
rības, bet bargs pret skribentiem un sliņ-
ķiem. Blaumanim bija tik smalka nojauta,
ka viņš pēc rokraksta vien pateica, vai
tas ir dzejnieks vai ne. „Redzi, redzi, tam
ir estēta rokraksts, tam vajaga būt dzej-
niekam“, viņš sauca caurskatīdams ie-
sūtītos manuskriptus. Bet bija rokraksti,
kas pavisam nevarēja nevien uzmanību
saistīt, bet Blaumanis tomēr bija ieinte-
resēts. Ar tādu ne visai vingru, katrā
ziņā neestētisku rokrakstu, bija pierak-

stītas vairākas biezas klades, kuņas dzejnieks bieži cilāja. Tajās bija ietverts Blaumaņa atradēja ērglenieša Pēterja Līcīša dzīves stāsts. Savās jaunās dienās Līcītis bija bijis straujš un nesavaldīgs jauneklis seksuālās lietās. Maz baudījis skolas izglītības. Bet radītājs viņa dvēselē bija iemetis arī kādu dievišķu dzirksteli. Šis puisis iepazīstas ar dzejnieku. Sadraudzējas. Blaumanis dabū zināt visu patiesību par Līcīša jaunības grēkiem, ciešanām un dvēseles mokām. Liek visu uzrakstīt, kā var un prot. Lauku puisis ķeras pie spalvas un gašos ziemas vakaros raksta savu vaļsirdīgo stāstījumu. Blaumanis atved klades uz Rīgu un priekā berzē rokas — nu ir atkal kas pavisam svaigs un jauns. Redaktors grib pārsteigt lasītājus. Rūpīgi sāk labot manuskriptu un sagatavot iespiešanai. No sākuma sokas viegli, kaut gan baidās par pikanto vielu, bet maskētā veidā var iet. Bet ne tā vēlāk. Ar lielu pacietību Blaumanis pie manuskripta nostrādā vienu nedēļu, otru un tā strādā dažus mēnešus, lai literārizētu P. Līcīša stāstu „Pa dūņām un dangām”, ko iespieda „Latvijas” literārā pielikumā. Blaumanis bija kā sadedzis; neviens viņu no šī darba nevarēja atturēt. Apbrīnojama bija Blaumaņa pacietība. Burtiski ņemot tā bija pārrakstīšana, salīmēšana, pierakstīšana. Grāvrača darbs tiešām būtu bijis vieglāks. Uz lielā Rozentāla zīmēšanas galda Blaumanis bija izklājis Līcīša aprakstītās lapas, kas bija sagrieztas sīkās strēmēlēs. Pa vidu jaucās paša Blaumaņa aprakstītās zilās papīra lapiņas. Blakām stāvēja līmes podiņš. Un Blaumanis strīpoja un rakstīja, līmēja un atkal rakstīja. Būtu bijis vienkāršāk un vieglāk, ja dzejnieks pats apstrādātu Līcīša tematu. Bet skolotājs negribēja iznīcināt skolēnu. Blaumanis lū-

koja paturēt Līcīša izteiksmi, arī savus papildinājumus centās rakstīt naīviem Līcīša paņēmieniem. Viņš no Līcīša pa varēm gribēja iztaisīt rakstnieku. Par iespiesto Blaumanis kantorim lika Līcītim izsūtīt honorāru, pats nesauņemdams ir silta paldies. Līcīti, kam mājā jau bija sieva un divi bērni, Blaumanis bija nodomājis aicināt uz Rīgu, lai skolotu un mācītu. Šo nodomu izjauca dzejnieka nāve. No Līcīša tomēr rakstnieks neiznāca. Viņš palika, kur bijis.

Arī par citiem saviem audžu dēliem Blaumanis gādāja kā vien varēdams. Kādu savu draugu, tagad ievērojamu rakstnieku, viņš bija savā avīzē novietojis par vietējās nodaļas vadītāju. Vieta bija pastāvīga, kaut gan alga nebija liela. Bet tas lāgā negribēja patikt redakcijas profesionāļiem. Par visiem vairāk kājās cēlās tulkotājs un korektors Mārcis Zīraks. Atklāti pret Blaumani intriģēt viņš neuzdrīkstējās. Bet uzbāzīgi vaļsirdīgs palika tad, kad krietni bija ziedojis trimpum. Un tad Zīraks izgāza visu savu žulti par jaunpieņemto redaktoru: „Kas šis tāds par redaktoru, labāk būtu gājis uz laukiem par uratņiku, — krieviski jau prot”. Bohēmiski savvaļīgais rakstnieks redakcijā nepalika. Viņš mīlēja brīvību vairāk par maza redaktora sēdekli ar nodrošinātu stāvokli. Un Zīraks nu atkal varēja sirdīties par citiem Blaumaņa draugiem.

Rūdolfis avīzes tulkojumus labprāt deva dzejniekiem un rakstniekiem, jo tiem esot kupla, bagāta un dzīva valoda. Bet no šiem tulkojumiem rakstnieki pa laikam vairījās, jo honorārs par tulkotu rindiņu bija ārkārtīgi niecīgs. Kad par to sāka kurnēt, Blaumanis baidīja ar bubuli, ka tādā gadījumā iespiedīšot kādas skolotājas Turgeņeva tulkojumu, ko jau no-

pircis par 5 rubļiem un kas guļot neizlietots rezervē. Vai tāds romāna tulkojums Rūdolfam tiešām bija vai ne, bet iespiests gan viņš nekad netika. Tā laikam būs bijusi tikai labi izdomāta kara taktika.

R. Blaumanis bija virtuozs prozas daiļrunātājs un teicams dzejas skandētājs. Viņš runāja brīvi, nepiespiesti, viegli puantēdams un, ja tā var sacīt, dvēselīgi tuvi. Īpaši meistarīgi viņš rečitēja savus darbus, kas dzejnieka lasījumā ieguva daudzkrāsaino vaļavīksnas mirdzumu, savādu garīgu intimitāti. Viņa deklamācija sagādāja īstu baudu: skandējumā izcēlās ritmi, gleznas, valodas košums. Iespaidis vienmēr bija varens, vai viņš lasīja dzeju, prozu, drāmu vai humoristisku sacerējumu. Tā nebija retoriskā aktieņu deklamācija ar sadrumslotu dzejas iekšējo ritmu, kad dzeju bieži norunā kā vienkāršu prozu. Blaumanis stingri ievēroja ir formu, ir saturu. Un lasot viņam vēl bija spēja pateikt to, ko izjutis dzejnieks rakstot savu darbu, kā jāizprot viena vai otra vieta viņa sacerējumā. Lasot vai deklamējot, Blaumanis visu no jauna pārdzīvoja. Drāmatisks vietās viņa aizgrābtība daudzkārt nogāja līdz asarām, bet humora pārņemts smējās gavilēdams. Šī ietekme drīz pārgāja uz klausītājiem; visus savā varā turēja dzejnieks un deklamators.

R. Blaumanim par dzejas lasīšanu bija tāds ieskats, ka dzejas izjusti runāt var tikai dzejnieks pats. Protams, tas nevarēja būt dzejas čukstētājs, vienmuļīgi žēlais vilcējs, bet gan tāds dzejnieks, kam nav sveša arī daiļrunas tehnika un drāmatisks izjūta. Ir zināms, ka Blaumanis jau no jaunām dienām interesējies par deklamāciju. Vai viņš bija pie kāda ņēmis daiļrunāšanas stundas — nav zināms.

Domāt, ka viņa sasniegumi drīzāk bija ilgi vingrinātas pašdarbības auglis. Blaumanis par saviem sasniegumiem bija lepns. Viņš labprāt rečitēja mājās, draugu pulkā, arī plašai publikai. Ar deklamācijām viņš diezgan bieži uzstājies Ērgļos, Vecpiebalgā, Rīgas Latviešu biedrības jautājumu izskaidrošanas vakaros, literāros pulciņos, labdarīgos sarīkojumos, nolasot vienu vai otru savu noveli, kā arī nodeklamējot veselus dzejoļu ciklus un poēmas. R. Blaumanis, Aspazija un Zvārguļu Edvarts bija pirmie mūsu iemīļotākie dzeju deklamētāji lielai publikai. Vēlāk dzejas labprāt rečitēja J. Akuraters, K. Krūza, Ed. Virza un c.

Blaumani kā dzeju skandētāju lielai publikai dzirdēju tikai dažas reizes. Sevišķi viņa pēdējā uzstāšanās palikusi neizdzēšamā atmiņā. Tas bija 1907. g. 15. novembrī, kad Literātūras fonds sarīkoja savu jaunākās latviešu dzejas pirmo vakaru. Literātūras fonds, ko toreiz vadīja R. Blaumanis un M. Ārons, bija nodomājis rīkot veselu virkni tādu dzejas vakaru. Blaumanis bija nodomāto sarīkojumu iedvesmotājs un organizators. No vienas puses viņš gribēja dzejniekus tuvināt tautai, no otras — sagādāt tiem kādu materiālu atbalstu. Kā princips bija pieņemts, ka dzejas un stāsti jānolasa pašiem rakstniekiem un lai priekšā ceļamie darbi nebūtu vēl nekur iespiesti. Pirmam vakaram bija īsti plaša programma. Pats Blaumanis rečitēja savas jaunās drāmas „Genovevas” otro cēlienu un deklamēja četrus Aspazijas dzejoļus. Teodors Zeiferts sniedza kritisku ievadu par latviešu jaunāko dzeju. Annas Brigaderes trīs dzejoļus nodeklamēja jauniņa aktrise Līlija Ērika, bet J. Akuratera četrus dzejoļus runāja Edvards Virza, kas bija jaunā dzejnieka pirmā uzstāšanās Rīgas pub-

likas priekšā. Blaumanim kāds bija stāstījis par Virzas fenomenālo dzeju atmiņu un sparīgo deklamēšanu. Tā tikai Blaumanim vajadzēja: toreiz vēl maz pazīstamais Virza drīz bija sameklēts rokā un meistars pats viņu iepazīstināja ar publiku. Jānis Jaunsudrabiņš savu stāstu „Mīlestība” lasīja vienkārši un izteiksmīgi, pēclaiķā iemantodams lieliska stāstītāja slavu.

Vakara dvēsele bija pats Blaumanis. Tas bija viņa vakars vārda tiešā nozīmē. Pirmais tāds un, diemžēl, arī pēdējais. Aprīlī Rīgā notika vēl otrs sarīkojums, kas bija veltīts Ibsenam, bet tad Lit. fonda rīkojumi izbeidzās. Blaumanis bija ģērbies nevainojamā, tikko izgludinātā frakā, sniegbaltā gludkrekļā. Labā rokā viņam atradās manuskriptu žūksnis, kreisā saspīests mutautiņš. Uz katedras stāvēdams viņš pārļaiž skatienu pār stāvgrūdām pārpildīto zāli. Tad lēnām iesāk lasīt, arvien vairāk iekvēlodamies un iejūsminādamies. Publika elpu aizturējusi, ar dziļu interesi seko iemīļotā rakstnieka jaunās drāmas risinājumam un Blaumaņa spēcīgam dzejas sniegumam. Varenā drāmatiskā sakāpinājumā un izteiksmes spraigumā dzejnieks nobeidz Golo mīlas kaisles un neprāta pilnās vārsmas:

„Ko drīkstēt, nedrīkstēt! Es drīkstu visul
Kam piesaukt ēnas, kuņām varas nav!
Pret manām dzīvām jūtām Zīgfrīds ir
Kā bedrē satrūnējis ģindenis!”

Mazs starpbrīdis un sevī sakoncentrējies Blaumanis lielā dvēseles īgnumā teic Genovevas lepnos parākuma vārdus:

„Atkāpjaties! Es esmu Genoveva,
Es esmu grāfa pielaulāta sieva,
Vai jums, ja jūs to vēlreiz aizmirsīsiet!”

Ar to noslēdzās cēliens un izbeidzās deklamācija. Iespaidis aizraujoši spēcīgs.

Klausītājus sagrābis Blaumaņa dzejas suģestējošais spēks. Zāle šalko, aplausi pārvēršas ovācijās. Bet Blaumanis stāv katedrā noguris, nobālis, bet laimīgs. Viņš saņēma savu mākslinieka atalgojumu. Un tas bija pēdējais. Kam gan tad varēja ienākt prātā domas, ka tā ir Blaumaņa atvadīšanās no jaunatnes un latviešu intelligences. Tai pašā vakarā Blaumanis ar tādu pašu iedziļināšanos dzejas iekšējā saturā, smalkjūtīgu izpratni un bagātām izjūtām runāja trīs Aspazijas dabas dzejoļus un jauko dziesmiņu „Kur laime mīt?” Emocijām un aliterācijām piesātinātā Aspazijas lirika kvēloja un smaržoja kā pietvikusi puķe vasaras saulē. Dzejnieku skandēja dzejnieks.

Kad vēlāk lasīju kādu apcerējumu par Dikensu, kas ar savu rečitētāja meistarību gūstā turējis tūkstošus un atkal tūkstošus gan Anglijā, gan Amerikā, kurp vairāk reizes braucis nolasīt savus darbus, tad atcerējos Blaumani. Viņam, tāpat kā Dikensam, daiļrunāšana darīja tādu pašu prieku kā mākslas darba daiļrade.

Blaumanis jau priekš braukšanas uz Brakiem 1908. g. februārī bija vedis sarunas ar Jelgavas grāmatu izdevēju Ludī Neimani par savu kopoto rakstu izdevumu. Šī izdošanas lieta principā bija nokārtota, kaut gan rakstisks līgums nebija noslēgts. Par tādu savu kopoto rakstu izdevumu dzejnieks jau agrāk bija domājis. Viņš jau bija sagatavojis dažus manuskriptus iespiešanai. Tā, piemēram, pamatīgi bija koriģējis un stilizējis savu pirmo stāstu krājumu „Pie skala uguns”. Svītrotas bija pat veselas lapas puses un ar blaumaniski skaidro stāvi apaļo rok-rakstu ierakstīts jauns teksts turpat nodzeltējušās grāmatas lappusēs. Pats ar

savu roku bija pārrakstījis uz zilgani pelēkām līnijotām papīra loksnēm (Blaumanis bija estēts, un viņš nevarēja rakstīt uz papīra, kas pagādās pie rokas) visus savus dzejoļus. Bet vēlāk nodomātā dzejoļu kārtība bija grozīta, dzejoļi sakārtoti nevis pēc virsrakstiem, bet numerācijas. Vairākas papīra loksnes bija salīmētas garās sloksnēs. Visus šos Blaumaņa labotos un kārtotos manuskriptus līdz ar daudzām viņa rakstītām vēstulēm (J. Duburam, J. Kraujiņam un c.) rūpīgi glabāja līdz liellam pasaules kaņam, kad tos kopā ar manas bibliotēkas vērtīgiem izdevumiem vairāk kastēs aizveda uz Maskavu neilgais J. Rapa, kur tie vēlāk līdz ar citiem manuskriptiem un dārgām piemiņas lietām gāja zudumā.

Blaumanis, gulēdams slims, bija atcerējies norunu ar L. Neimani. Viņš gribēja rakstu izdošanu paātrināt, lai rastu līdzekļus dziedniecībai. Rakstus kārtot uzdeva Annai Brigaderei un man. Šo grūto pienākumu uzņēmāmies labprāt, lai pasteidzinātu iznākšanu. Bet Blaumani par daudz ātri paņēma nāve, viņš nedabūja redzēt pat savu kopoto darbu pirmo sējumu. Izdot pilnīgu, ar visām attiecīgām bibliografiskām piezīmēm papildinātu Blaumaņa darbu izdevumu uzreiz nemaz nebija iespējams. Izkaisītos rakstus vajadzēja steigšus savākt. To bija liels daudzums, rakstīti dažnedažādos izdevumos, ar dažādiem autora pseudonimiem un šifrēm. Sadabūt visus periodiskos izdevumus nenācās tik viegli, jo tad vēl publiski nedarbojās tagad visiem ērti pieejamā J. Mišņa latviskā bibliotēka. Abi ar Annu Brigaderi darījām ko spējām, labi apzinādamies, ka akadēmisku izdevumu tādos apstākļos nav iespējams sastādīt, bet ka mums pagaidām jāveic tikai viņa darbu pirmais sakopojums. Rak-

stu izdevums pilnīgs nevarēja būt jau arī tāpēc, ka visas lugas pēc līguma bija atstātas agrākam izdevējam J. Brigaderam; tās varēja iespiest vienīgi atsevišķos izdevumos. Arī izdevējam Neimanim bija savas noteiktas prasības. Piemēram, humoristiskai un satiriskai dzejai vajadzēja parādīties tūlī otrā un trešā sējumā pirms lirikas un daiļprozas, jo šo sējumu tematika vēl bija akūta. Blaumaņa biogrāfiju bija nodomāts sniegt pēdējā sējumā. Iecerēto nodomu atkal izjauca kaņš.

Kā nu publika saņēma Blaumaņa kopotos rakstus? Lielākā daļa atzinīgi. Bet parādījās arī sīki un pārgudri kritizētāji, kas, maz apstākļos informējušies, sakārtotājiem pārmeta, ka tie tīši pārļobojuši Blaumani. To uz stingrāko noraidījām. Bet ar to jezga vēl nebija galā.

Jāatzīstas, ka krājumos bija ieviesušās dažas nepatīkamas kļūdas sakārtotāju vainas dēļ. Tas visnotaļ sakāms par satirisko un humoristisko dzeju. Mēs konsultējām ar daudziem Blaumaņa draugiem un viņa rakstu pazinējiem, kas varēja atšifrēt daudzās šifras. Daudz kas laimīgi arī nokārtojās. Bet bija arī kļūmīgs gadījums, ka kāds tagad jau miris dzejnieks savu „Pēterburgas Avīzēs” iespiesto satirisko dzejoli piedēvēja Blaumanim. Kā Blaumaņa dzejoli to arī iespieda. Par to nu pārmetumi bira kā krusa. Ko darīt, vainīgi bijām, bet vēl vainīgāks bija dzejnieks, kas nepazina vairs pats savu darbu.

Lai nu kā — L. Neimaņa izdots un mūsu sakārtotais Blaumaņa kopoto darbu izdevums bija pirmais lielais piemiņneklis dzejniekam un drāmatikim, kas bij vērps dzīves pavedienu tik daudz latvju likteņiem.

Auksta februāra pievakare 1908. gada sākumā. Pie toreizējā laikraksta „Latvi-

jas" durvīm, kas savu mājas vietu bija atradis Rīgas Latviešu biedrības mazajā namā, sastapu R. Blaumani. Nāca no iekšpilsētas. Ģērbies platā lepnā kažokā, kuŗa milzīgā sprogainā krāga dziļi noslīdēja uz pleciem. Šis garderobes gabals bija dzejniekam mīļš. To viņš uzģērba reti, bet parasti staigāja vienkāršā mētelītī. Blaumanim kažoku savā laikā bija dāvinājis viņa sirdsdraugs vācu dzejnieks V. von Andrejanovs. Rokas bija pilnas aizsaiņiem. To bija tik daudz, ka daži karājās pat pie lielām kažoka pogām. Viņš rītu taisījās braukt uz dzimteni, lai nosvētītu savai māmuļai 70. dzimundienu un tur kādu mēnesi atpūstos. Iepērkoties visus bija atcerējies. Saviem mīļajiem viņš gribēja sagādāt prieku ar katram piemērotām dāvanām — māmuļai, krustdēliem, svainienei, brālim un mājiniekiem. Bija visai labā omā: smējās, zobojās, kā parasts rājās. Lika drusku pagaidīt. Ieskriešus tikai spiestuvē, vēl atnesis jaunus manuskriptus, baidoties, ka nepietrūkstot. Jānodod arī saraksts, kādā kārtībā manuskripti ievietojami avīzē. Pēdējās nedēļās viņš bija sasirdzis un cītīgi strādājis mājās. Literāram pielikumam un Skaidienai materiālu bija sagatavojis vismaz diviem mēnešiem.

Un tad esam uz ielas. Palīdzēju nest daudzās pakas. Gājām uz Alberta ielu pie J. Rozentāla. Gribēja vēl parunāties. Rītu agri jau braucot uz Ērgļiem. Rozentāls viņu gribēja atrunāt, diez' vai esot prātīgi braukt tādā spelgoņā tik gaŗu zemes ceļu. Rūdolfš tomēr nebija atrunājams. Viņš nevarēja saprast, kā vecākais dēls uzreiz neierastos mātes jubilejā. Par savu vārgumu nedomāja, vārdos nepieminēja.

Braucot zirgā 35 verstes gaŗo ceļu no Kokneses uz Ērgļiem dzejnieks bija stipri saaukstējies. Mātes jubileja bija gan prie-

cīgi aizvadīta. Bet tad cerētās atpūtas vietā tūliņ bija jāliekas gultā un vairāk kā trīs mēneši jānoguļ grūti slimam bez kārtīgas ārsta uzraudzības, bez pienācīgas apkopšanas, jo arī dzejnieka māte slimoja. Rīgā nebija nevienam ne jausmas, kas ar Rūdolfu notiek Brakos. Visi bija pārliecināti, ka dzejnieks mierīgi atpūšas savējo vidū vai ko raksta. Sākumā nepienāca arī vēstules. Tā atnāca un aizgāja marts, aprīlis, maijs. Un tad baismīgā ziņa, ka Blaumanis ļoti nopietni slimojot. Neviens vēl negribēja ticēt, ka slimība varētu būt tik ļauna. Beidzot Dr. A. Skuja sabiedrībai atvēra acis: jāglābj Blaumanis. Arī dzejnieks saviem Rīgas draugiem rakstīja bezgala drūmas vēstules. Bija zaudējis jau visas cerības. Sauciens pēc glābiņa nāca par vēlu. Kādā sāpīgā un skumjā gara stāvoklī ir bijis dzejnieks, rāda 1908. g. Debesbraukšanas dienā uzrakstītais dzejolis „Jāpārcieš”, kas laikam arī pēdējais viņa dzejolis.

„Visas svina smagās bēdas,
Žēlabas, kas žņaudz un ēdas,
Visa melnā nelaime, kas draud,
Jāpārcieš un jānoraud.

Vienam lemtas miera mājas,
Otri dzīves vidū stājas
Meklēt prieka, — bēdas, ko tā rieš,
Jānoraud un jāpārcieš.”

1908. gada vasaras sapulču laiks. Ap veco biedrības namu pulcējas latvju intelligēnce. Tikai Blaumaņa nav vairs viņu vidū. Pievakarē nākot no sēdes Raiņa bulvārī, redzu gaŗām pabraucam ratus, kuŗos sēž J. Greste, ja atmiņa neviļ, Dr. Skuja un kāds pasvešāks, kaut kur redzēts bārdains kungs. Šis bārdainais kungs māj ar roku un aicina klāt. Pieeju pie apstādinātā aizjūga un uzreiz svešiniekā pazīstu Blaumani. Uzaugusi gaŗa bārda,

dzelteni iekrituši vaigi, bet zilās acis skumju pielietas. Blaumanis bija ceļā uz Somiju.

Pa tām pašām stacijas kāpnēm, uz kurām četrus gadus atpakaļ dzejnieku pirmoreizi redzēju staltu, ziedošu un dzīves priecīgu, tagad nevarīgo Blaumani viņa pavadoņi gandrīz nešus aiznes uz Pēterpils ātrvilciena pirmās klases kupeju. J. Creste steidzas nokārtot vajadzīgās formālītātes; attālinājies no slimnieka, viņš sarunājas ar ārstu. Cerību ir maz. Bet visi tic. Tic arī dzejnieks. Viņš ir savādi priecīgi uzbudināts, ka no Braku tumšās istabas beidzot ticis cilvēkos un saules gaismā. Viņš grib visu zināt par Rīgu. Aprasās, kā klājas redakcijā, ko dara draugi, kas notiek vasaras sapulcēs. Stāstu. Rokā viņam spļaujamais trauciņš, ko šad un tad pieliek pie lūpām.

„Nu man tāpat kā savā laikā Niedram“, it kā jokodamies teic un dziļa sāpju

grumba tūliņ iegrimst lūpu kaktos. Dzejnieks pagūtnēm stāsta, ka galīgi pabeidzis „Sestdienas vakaru“ un sācis rakstīt joku „Kā Pulieris brauc uz debesīm“ (atstātos manuskriptos tomēr šādu darbu neatradām). Krietni mani piezoboja, ka nepareizi uzrakstījis naudas vēstulei adresi, kurā bija honorārs par viņa lugu izrādēm teātrī, ko dzejnieka uzdevumā biju iekasējis, un tad noguris ieslīka mīkstos spilvenos un apklusa. Dzejnieka lielās acis bija sāpīgas un ēnainas. Atvadoties viņa skatiens vēl apstājas pie viena, pie otra. Atkal uznāk sauss kāss un baltā caurspīdīgā roka nervozi stiepjās pēc spļaujamā trauciņa.

Noskan zvans. Nopūšas lokomotīve. Riteņi sāk kustēties arvien ātrāk, arvien trokšņaināk. Dzejnieku šis joņojošais vilciens aizveda no dzimtenes un dzīves.

Pēc diviem mēnešiem Blaumanis Rīgā atgriezās šķirstā.

Zinaīda Lazda

Jauns zvejnieks jūrā

„Kur sēdi, Vējmāte?“

„— Uz balta ūdens.“

„Kad guli miegu?“

„— Pa dienas vidu.“

Zvejnieka dvēsele taujāja jauna,
Pirmoreiz jūrā izbraukušā.

„Vai tālu braukšu, vai malā lūkošu?“

„— Netaujā, dvēsele, nepasacīs.

Neteiks tev krastmala, kad vilni brūkošu

Vējmāte barga no tāluma dzīs.“

Garīgā dzīve

Pauls Jurevičs

1. Vēsturisks atskats

Mēs bieži runājam par garīgo dzīvi un, pa laikam, ar cieņu: cilvēks ar „garīgām interesēm“ tiek uzlūkots par vērtīgāku nekā cilvēks bez tādām. Bet kad jautājam sev vai citiem, kas īsti ir šī garīgā dzīve un kāpēc to ciena, tad izrādās, ka atbildi dot nav tik viegli: liekas, ikviena apziņas kustība jau pieder garīgai dzīvei, un tā iznāk, ka viss, ko mēs piedzīvojam, ietveŗas tajā, un mēs zaudējam par to noteiktu priekšstatu. Pametīsim tāpēc skatu atpakaļ vēsturē, lai redzētu, kā radies un veidojies šis garīgās dzīves jēdziens.

Vieni no pirmiem, kas izcēluši garīgo dzīvi kā īpatnēju parādību, ir bijuši senie pītagorieši. Plaši pazīstama bija senatnē viņu līdzība par cilvēka dzīves trim veidiem. Cilvēki, māca viņi, pielīdzināmi trim olimpisko spēļu apmeklētāju veidiem: vieni tur iet, lai tirgotos, otri, lai ņemtu dalību sacīkstēs, trešie, lai vērotu to, kas notiek. Pirmie, kas pievērsušies peļņai — reprezentē baudu dzīvi, otri — godkāŗības dzītie — ir politiskās dzīves dzīvoņāji, trešie — teorētiki (burtiski: vērotāji) — ir mūsu meklētie pirmie garīgās dzīves (griekiski: bios thēorētikos, latīniski: vita contemplativa) pārstāvji. Ja šie garīgās dzīves cilvēki tiek pielīdzināti skatītājiem, tad tas tomēr nenozīmē, ka tie ir vienkārši ziņkāŗīgie, pasīvi iespaidu uzņēmēji. Tie tiešām ir jau teorētiki mūsu dienu nozīmē: tie vēro, bet reizē intensīvi domā un konstruē teorijas. To labi izteic šī pati pītagoriešu līdzība Epiktēta vēlāk drusku

vienkāršotā, bet reizē bilžainākā atstāstījumā.

Epiktēts saka (Dissertationes, II, 14): „Mūsu dzīve pielīdzināma tautas svētku sanāksmēm. Te sadzīti pārdošanai vēŗši un citi lopi, un vairums ļaužu ir atnākuši — vieni lai pārdotu, otri lai pirktu, bet tikai nedaudzi, lai skatītu pašu sanāksmi, kā tā notiek un kāpēc un kas to rīkojuši un kādos nolūkos. Tāpat tas ir arī šajā dzīves sanāksmē: daži ir kā lopi, kas cīkstās tikai ap barību, jo visi jūs, kas nopūlaties ap īpašumiem un zemi, un kalpiem, un amatiem, pūlaties tikai ap barību un neko citu. Tikai nedaudzi no šīs sanāksmes viesiem ir kāri izzināt, kas īsti ir pasaule un kas to pārvalda.“ Garīgās dzīves cilvēku tā tad interesē vērošana nevis impresiju iegūšanas dēļ, bet cēloņu un sakaru noskaidrošanas dēļ; aizņemts ar šo uzdevumu, tas turas dzīvei vairāk vai mazāk sāņus, ir pasīvs un līdz ar to zināmā pretstatā dzīves praktiķiem un politiķiem.

Visdziļāk senatnē garīgās dzīves jēdzienu ir izstrādājis un pamatojis Platons. Pēc sociālā stāvokļa, pēc ģimenes tradīcijām, pēc izglītības un pēc paša tieksmēm viņam būtu vajadzējis doties politiskajā dzīvē un ieņemt tur augstus amatus. Bet korrupcija tā laika demokrātijā un likstas, kuŗās tā ieveda valsti, atturēja to no šī nodoma. Par galveno cēloni chaosam tā laika politiskajā dzīvē viņš uzlūkoja to, ka galvenie šīs demokrātijas noteicēji bija nekompetentas un necienīgas personas, neprašas, kas dzī-

voja garīgā tumsā, kas neredzēja īsto reālītāti, bija tā tad akli, bet tomēr gribēja vadīt citus. Viņam atausa atziņa, ka kamēr valsti vadošās personas ir neizglītotas un tām trūkst dziļāka ieskata pasaules gaitu un tautu dzīvi noteicošos likumus, velti cerēt uz apstākļu uzlabošanu valstīs. Neiespējamās politiskās darbības vietā viņš tāpēc nolēma ķerties pie darba, kas tam bija vistuvāk, proti — teorētiski sagatavot īstus valstsvīrus. Šai sakarā viņš arī nodibināja savu Akadēmiju, uz kuŗas vārtiem esot bijis uzraksts: „Nevienu, kas neprot ģeometriju, lai neienāk šeit.” Tas jau norāda uz metodi, pie kādas viņš gribēja šeit turēties, mācot savus klausītājus pazīt lietu dziļāko būtību un īstos pasauli pārvaldošos likumus. Ar juteklisko pieredzi — vienkāršu skatīšanu, taustīšanu u. t. t. tālu nevarēja tikt. Pieredzē parādības blīvības chaotiskā masā, kas nemitīgi grozās; bez tam arī katrs cilvēks redz pasauli citādu. Ja grib atrast vispārīgus likumus, tad jānovēršas no taustāmām lietām, jāpievēršas prātam un jāpētī ar tā palīdzību — un ar šo metodi dažas zinātnes jau Platona laikā bija tikušas visai tāli. Tā, piem., kamēr no redzes viedokļa trīsstūru ir neaptverams daudzums, tikmēr prāts, aplūkodams pats sevī trīsstūra būtību, atrod, ka visiem trīsstūriem ir vesela rinda kopēju īpašību, kuŗas acs pavisam nespēj saredzēt, piem., ka visos tajos leņķu summa līdzinās divi taisniem. Tāpat acij planētu kustība starp zvaigznēm šķiet nerēgulāra līču loču līnija, — prātam turpretim, pēc pamatīgākas pētīšanas, tā atklājas kā gandrīz rēgulārs skaists riņķis. Tā daudzās vietās, kur no jutekliskā viedokļa ir chaoss un nekārtība, prāts spēj atrast kārtību un harmoniju — un to atrast taisni arī visvairāk

jāmācās tiem, kas gribēs radīt kārtību un harmoniju arī valstī. Tāpēc galvenais ir atstāt prātu un mācēt vērst to pareizā virzienā. Un šis virziens ir — prom no jutekliskās pasaules uz neredzamo ideju pasauli, — ar kuŗām Platons izprata ideālās harmoniskās attiecības, likumus, kas pārvalda visu lietu norisi. Šī ideālā pasaule, izteicama ar matēmatisko attiecību palīdzību, bija viņa izpratnē vienīgais stablais punkts īstenībā, kuŗā viss cits nemitīgi plūda prom, gruva un radās atkal no jauna. Būdamā vienīgais paliekošais un negrozīgais domas un garīgās uztveres objekts, bez kuŗa nebūtu iespējama nekāda zinātne ne vispār kāda eksistence — ideju pasaule uzlūkojama par vienīgo īsto reālītāti. Negrozīga, neredzama, netverama, bet tomēr bezgala varēna un noteicoša — tā pārvalda pasauli un tās notikumus.

Bet kas būs tas, kas pieklūs klāt šai reālītai un atzīs to? „Vai tas nebūs tas”, saka Platons (Faidons, 66.), „kas, lai tuvtos šim pētīšanas priekšmetam, izlietos vienīgi domu, nebalstīdamies ne redzē, ne citā kādā maņā, nevilkdams ne vienu no tām sev līdz domāšanā, — tas, kas dzīsies pēc īstajām, nesajauktajām reālītātēm, izlietodams tīro nesajaukto domu, atbrīvodamies, cik vien iespējams, kā no acīm, tā ausīm un, tā sacīt, vispār no visas miesas, jo tā ir viņa, kas traucē dvēseli un neļauj tai, piesiedamies klāt, iegūt patiesību un gudrību.”

Tā Platons šeit un vēl daudz citās vietās asi raksturo teorētisko resp. garīgo dzīvi, aprakstīdams to it sevišķi tās opozīcijā pret visu juteklisko. Ir skaidrs, ka šāda dzīve nav dabiska, bet ir jau augstas kultūras produkts, un nonākt pie tās varēs tikai pēc ilgstošas sagatavošanās un vingrināšanās, zināmā pakāpenībā, —

un arī tad ne katrs, jo, vispirms, jau nepieciešama zināma iedaba — interese uz garīgo dzīvi. Kad tāda ir dota, tad gudri skolotāji sāks ar idejām, kas visvairāk spēj ietekmēt materiālo pasauli un samērā tik pilnīgi iemiesojas tajā, ka zināmā mērā spīd tai cauri. Šāda ideja ir it sevišķi skaistuma ideja, un kādā slavenā sava dialoga Dzīras nodaļā Platons liek gudrajai priesterienei Diotīmai šādā veidā aprakstīt pacelšanos līdz skaistuma idejas skatīšanai.

„Tam, kas pareizi tiek vadīts, jāsāk ar to, ka tas savā jaunībā vērs savus skatus uz skaistiem ķermeņiem un pie tam sākumā mīl vienu šādu skaistu ķermeni un, mīlēdams to, rada skaistas runas. Tad tam jāpamana pašam no sevis, ka skaistums kaut kuŗā vienā ķermenī ir līdzīgs skaistumam kādā citā ķermenī un ka, ja jau jātiecas pēc skaistā, kas izteicas kādā vispārējā formā (idejā), tad būtu visai neprātīgi neuzskatīt visiem ķermeņiem piemītošo skaistumu par vienu un to pašu. Kad tas to ir pamanījis, tad tam jātop par visu skaisto ķermeņu mīlētāju un jāpārstāj pārliecīgi pieķerties kādam vienam, bet jāvērtē šis jau zemāk un jāuzskata par kaut ko niecīgu. Bet pēc tam viņam jā-sāk uzskatīt dvēselēm piemītošo skaistumu par vērtīgāku nekā ķermeņu skaistumu, tā kā, ja kādam ir krietna dvēsele, bet maz miesas skaistuma, viņš ar to apmierinās un mīlē to un rūpējas par to un rada un meklē runas, kas jaunekļus dara labākus. Pēc tam viņam jāmacās skatīt skaistais darbībā un likumos un tam jāierauga, ka viss skaistais ir radniecīgs savā starpā, lai tādā kārtā nāktu pie ieskata, ka ķermeniskais skaistums ir kaut kas niecīgs. No darbības tas, tālāk, ir jāved pie zinātnēm, lai tas redz viņu skaistumu un, redzot tur skaistumu pār-

pilnībā, nekalpotu tikai vienam vien — līdzīgi vergam, kas apmierinās ar kāda viena zēniņa vai cilvēka, vai vienas darbības skaistumu, un tādā kārtā netaptu mazvērtīgs un sīki domājošs, bet, lai pagriezies uz pilno skaistuma jūru, tas ar visu prātu tiecoties pēc gudrības radītu daudzas skaistas un lieliskas runas un domas. Tad beidzot stiprināts un izaudzis liels, tas ieraudzīs kādu zinātni, kas vērsas uz šāda veida skaisto — bet tagad mēģini būt uzmanīgs, cik vien spēji: kas līdz šai vietai ir vadīts cauri visiem Erōta izpaušanās veidiem un ir pareizā veidā un kārtībā aplūkojis skaisto, kad tas nonāks pie pēdējiem Erōta izpaušanās veidiem, tas, Sōkrat, pēkšņi ieraudzīs kaut ko, kas pēc savas dabas ir brīnišķīgi skaists, proti to, kuŗa dēļ bija visas iepriekšējās pūles, kaut ko, kas, pirmkārt, ir pastāvīgs, kas nedz rodas, nedz iznīkst, nedz pieaug, nedz dilst, un kas, otrkārt, nav vis tikai no kāda viena viedokļa skaists, bet no cita nejauks, vai tikai brīžiem skaists, brīžiem atkal ne, vai salīdzinot ar šo skaists, bet ar citu ko atkal neglīts, vai šeit skaists, citur ne, tādēļ ka vieni to uzskatītu par skaistu, citi atkal par neglītu. Šis skaistais tam arī neparādīsies nedz kā seja, nedz kā roka, nedz kā cits kaut kas, kas saistīts vai nu ar miesu vai ar kādu runu, vai kādu zinātni, neparādīsies vispār kā esošs kādā citā — vai nu kādā dzīvā būtnē, vai zemes vai debesu izplatījumā, vai kaut kur citur, bet parādīsies kā pats sevī esošs, mūžīgi pats sev līdzīgs un vienveidīgs, kuŗā viss pārējais ņem dalību tādā kārtā, ka, kamēr šis pārējais rodas un iznīkst, viņš pats nedz palielinās, nedz pamažinās, nedz vispār kaut kādā veidā tiek aizkarts. Ja nu kāds, aiziedams prom no draudzības, ar pareizas zēnu mī-

lestības palīdzību augstāk kāpdams, sāk redzēt šo Skaisto pašu, tad ar to viņš sasniedz arī visaugstāko... Un kā tu domā, teica viņa, ja kādam būtu vēlēts skatīt šo Skaisto pašu — tīru, skaidru, nesajauktu, nepiepildītu ar miesu un krāsām un citiem mirstīgiem niekiem, bet kad tas spētu ieraudzīt dievišķīgo Skaisto pašu visā viņa vienveidībā, — vai tu domā, ka šī cilvēka dzīve būtu kaut kas nevērtīgs, šī cilvēka, kas skatās uz turieni un to redz un ir ar to kopā? Jeb vai tu domā, ka vienīgi tad, kad tas skata Skaisto ar to, ar ko tas ir skatāms, viņš nerada vis tikai tikuma rēgu, (— viņš jau neskata rēgu —) bet patiesu tikumu, tādēļ ka tā ir patiesība, ko tas aptver. Bet kad tas aptvēris un uzaudzinājis īsto tikumu, tad dievi to mīlēs un, ja vispār kāds cilvēks, tad tas būs viņš, kas iemantos nemirstību (210—212)."

Pievēršanās garīgai dzīvei Platonam, mēs redzam, tā tad nav nejauša epizode, bet ir vesela drāma, kas iet cauri daudzām peripetijām, grūtībām un sarežģījumiem, no viena daļveidīga sasnieguma uz otru, līdz tā noslēdzas ar kādu lielu dziļi saviļņojošu intuīcijas pārdzīvojumu, kas nozīmē ne vien tikai kādas īstākas dziļākas realitātes redzēšanu vaigu vaigā, bet tieši it kā pieskaršanos tai, tās mirdzuma uzņemšanu sevī un līdz ar to bezgalīgas sajūsmas un laimes brīža pārdzīvojumu. Šis brīdis tad arī izšķir cilvēka likteni; tas salauž tiltus aiz viņa: tas tagad ir izšķīries par garīgo, teorētisko dzīvi, viņa dzīve tagad būs *vita contemplativa*.

Teorētiskās, kontemplatīvās dzīves veids valdzina arī Aristoteli. To viņš pieņem kā ideālu, balstoties jau savos uzskatos par cilvēka dabas īpatnību. Cilvēks atšķiras no stāda un dzīvnieka ar to, ka tam ir prāts, tā ir viņa ne ar ko

nesalīdzināmā priekšrocība un viņa dziļciltības iezīme. Ja nu tālāk ikvienai būnei no dabas uzdotais uzdevums ir realizēt savas specifiskās spējas, iegūstot līdz ar to sev vislielāko apmierinājumu, tad īstākā, cilvēka viscienīgākā dzīve var pastāvēt tikai prāta darbībā, kad tā pievērsta augstāko un īstāko realitāšu apcerei. Tā dzīvodams cilvēks sasniedz augstāko, ko tas var sasniegt, viņš tuvojas Dievam, kas nav nekas cits kā mūžīgā doma, kas pievērsta pati sev. Tādā kārtā, „ja prāts, salīdzinot ar cilvēku, ir kaut kas dievišķīgs, tad arī prāta dzīvei, salīdzinot ar pārējo cilvēka dzīvi, jābūt dievišķai. Nav jāklausa iebildumam, kas aizrāda, ka mums kā cilvēkiem jāierobežo savas tieksmes ar cilvēcisko un kā mirstīgiem ar mirstīgo, bet mums jāpūlas, cik mēs spējam, būt nemirstīgiem un darīt visu iespējamo, lai dzīvotu pēc tā, kas mūsos labākais. Jo, ja arī savā apjomā mazs, prāts mūsos spēka un vērtības ziņā tomēr stāv tāli pāri visam citam. Jā, var pat teikt: šī dievišķīgā dāvana mūsos ir mūsu īstais es, katrā ziņā mūsu dziļciltīgākā un labākā daļa. Tāpēc būtu aplami, ja kāds gribētu dzīvot ne savu, bet kāda cita dzīvi.“ (Nikom. ētikā, 10, 7). Garīgā dzīve, pielīdzināta prāta dzīvei, tādā kārtā Aristotelim kļūst par vienīgo īsti cilvēka cienīgo dzīvi.

Viduslaikiem ir tas lielais nopelns, ka tie stipri paplašināja un padziļināja garīgās dzīves jēdzienu. Klasiskās senatnes gara dzīve bija stipri aristokratiska, masai tā bija nepieejama, jo tās priekšnosacījums bija liela prāta attīstība un izglītība. Viduslaiki, būdami opozīcijā klasiskās senatnes intelektuālismam, izcēla un augsti novērtēja gara dzīves emocionālo pusi: šī laikmeta augstākās vērtības jau bija — ticība, cerība, mīlestība. Kristīgā

mācība gribēja būt it sevišķi mīlestības mācība — gan pret Dievu, gan pret citiem cilvēkiem, un pat pret visām dzīvām būtnēm. Šīs mīlestības kopšana, it sevišķi attiecībā pret augstāko būtni kā *amor Dei intellectualis* (garīga Dieva mīlestība), kļuva par galvenāko tā laika garīgās dzīves saturu. Turpretim visas ārējās vērtības, kā manta, augsts sabiedrisks stāvoklis, zinātne, skaistums — tika vērtētas visai zemu. Vienīgais, kas interesēja kristīgo mācību, bija iekšējais cilvēks, cilvēka dvēsele un, proti, viņas noskaņojums — tās tieksmes, tās ilgas, tās nelaimības un grēcīguma apziņa, tās ciešanas. Šī dvēsele un tās liktenis, it sevišķi pēc nāves, tika nolikti par galveno cilvēka rūpju priekšmetu. Baznīcas uzdevums bija glābt dvēseles no pazušanas, nodrošināt tām labvēlīgu likteni pēc nāves. Un saskaņā ar kristīgo mācību to nevarēja panākt nekādiem ārējiem līdzekļiem, bet vienīgi pievēršoties savai iekšējai dzīvei, savām domām un jūtām, mēģinot tās disciplinēt un vadīt tai virzienā, kā mācība to prasīja — proti, mīlestības un ticības virzienā. Īsti kristīga cilvēka svarīgs uzdevums līdz ar to kļuva pastāvīga iekšēja sevis uzraudzīšana, analīze, vērtēšana, meditācija, tiekšanās aptvert augstāko ilgu priekšmetu — dievību, vienā vai otrā tās izpaudumā. Augstākais šīs garīgās dzīves sasniegums bija mistiskā intuīcija, ekstāze, kad dvēsele, ne tikdauz pateicoties prāta cik emocijonālās un volitīvās dzīves disciplīnai resp. askēzei, uz kādu mirkli šķita pieskaņamies visas esamības dziļākam avotam.

Garīgās dzīves kopšanai un augstāko sasniegumu iegūšanai tika radīti pat īpaši institūti: tie bija klosteri. Te zināmā mērā realizējās tas, par ko bija sapņojis Pla-

tons: no pasaules novērsušies vīri vai sievas te dzīvoja domu un jūtu disciplīnai, vadot tās uz augstākās un īstākās realitātes aptveršanu un pieskaņošanu tai. Garīgās dzīves intensīvitāte, kas bija koncentrēta šajos mājokļos, bija tik liela, ka tā ietekmēja visu laikmetu: nekad garīgās dzīves prestižs nav bijis tik liels kā tad, un nekad tā nav bijusi tik dziļi iespiējusies un izaudusies cauri arī visai praktiskai dzīvei. Tas jau bija šai laikā, kad tika dibinātas universitātes un kad vārds profesors un pat students ieguva savu cieņu; tas bija arī šai laikā, kad vislielākā vienkāršībā un pieticībā dzīvojošie pilsētu iedzīvotāji tērēja savus līdzekļus un darba spēju nevis personīgai greznībai vai komfortam, bet lai celtu milzīgās augstās, no zemes prom traucošās gotiskās katedrāles. Šīs baznīcas, un nevis fabrikas, biroji vai stacijas, tad arī rēgulēja tā laikmeta dzīvi: trīs reizes dienā ar saviem zvaniem tās pulcināja pie sevis cilvēkus un atgādināja tiem, ka tie nav tikai darba vai iegūšanas vai baudas aparāti, bet arī dvēseles, kuņģam jādomā un jā rūpējas par sevi. Šis bija laikmets, kuņģā garīgai dzīvei, vismaz vienā viņas veidā, bija ierādīta pirmā vieta.

Garīgās dzīves prestižs, kuņģu tā ieguva šīn laikā, atspoguļojas vēl jauno laiku sākumā dvēseles nemiera pravietī Paskalā. Neviens tik dziļi nepazīna cilvēka vajību un niecību kā viņš. Viņš zināja, cik šaudīga, cik nomaldīties kāra ir cilvēka doma, cik ļodzīga un neizturīga ir viņa griba, cik pilna kārību un netikumu ir viņa jūtu dzīve, — bet tomēr viņš zināja — arī vairāk kā neviens —, ka, ja cilvēkam dzīvē ir kāda cieņa, tad tikai par tik, par cik tajā izpaužas gara dzīve, bet ārpus tās tas ir tikai dzīvnieks.

(Turpmāk beigas)

Mozart's

Jānis Zālītis

Vācu klasiskās mūzikas slavenāko radītāju — Bach'a, Händel'a, Gluck'a, Haydn'a, Mozart'a, Beethoven'a — plejadā visvairāk daudzinauti un apbrīnoti abi pēdēji minētie; viņu māksla arī mūsu laikam tuvāka, saturā un formā pieskanīgāka, aktuālāka. Mozart'a vārds visur kultūrālajā pasaulē pazīstams, kļuvis universāls. Kur vien atskan viņa daiļskanīgās operas, simfonijas, koncerti un citi vokālie un instrumentālie darbi, — ik dzirdīga auss, ik jūtīga sirds kļūst modrāka, gaišāka, laimīgāka.

Atceroties Volfganga Amadeja Mozart'a nāves dienu (1791. g. 5. decembrī), ģeniālā meistara piemiņu godināja visās zemēs, bet jo sevišķi Lielvācijā, veltīja viņam apceres rakstus, skandināja viņa darbus.

Gan patlaban, kad pasaule ierauta totālā karā, kad varonīgākās tautas un valstis veido jaunu kārtību, jaunas dzīves formas, cīņas ieroču spalgaiss troksnis manāmi nomācis mākslas sidrabbalsis. Tomēr gara un daiļuma valsts nedalāma, suverēna. Tur dziļākie un dzidrākie avoti no pazemes tumsas traucas augšup, pretim saulei, gaismai, brīvei. Brīnišķa dzīvības spēka un veldzes pārpilns avots — Mozart's! Laužu trešā paaudze jau skata tā teiksmaino mirdzumu, rod dzīvinošo veldzi — tīrākajos, pilnīgākajos un brīnišķīgākajos daiļuma veidos. Un ja jautātu — kamdēļ gan Mozart'a mūzika klausītājiem tik tuva, mīļa? Kur tās daiļuma un pievilcības noslēpums? Mēs atbildētu: Mozart'a valoda — sirds valoda. Mozart'a

mūzikā aizvien primārā loma ierādīta jūtām, patiesam pārdzīvojumam. Bet jūtām, pārdzīvojumam ļaujas savā mākslā arī daudzi citi autori, tomēr viņu mūzikālā valoda mūs tādā mērā nesavaldzina, tā atskan un izskan it kā bez dzīvākas atbalss, šķiet, it kā bez dziļāka iekšēja ataisnojuma. No tagadējā laika sliekšņa raugoties, mēs jau uzdrošināmies „noliegt” pat tādus kādreiz tik skanīgus vārdus kā Salieri un Dittersdorf'u. Abi šie erudītie meistari, Mozart'a laika biedri, 18. gadsimta otrā pusē Vīnes mūzikas dzīvē guvuši plašu cieņu un ievērību. Tomēr laiks bijis bargākais vērtētājs: viņu sarakstītie darbi tagadējās dzīves dzīvajā gaitā zaudējuši aktuālu nozīmi. Reti tikai gan vēl pavīd koncertu programmās Dittersdorf'a kamerkompozīcijas; bet kādreiz plaši daudzinautais, Vīnē izcili situētais Salieri (Gluck'a protežētais skolnieks, Beethoven'a un Schubert'a skolotājs) kā radītājs mūziķis jau tagad pavisam aizmirsts. Haydn's un Mozart's, vēlāk arī vētrainais Beethoven's ar savām ģeniālajām spējām, ar personības cildenajām īpašībām, ar apbrīnojamo ražību, ar mūzikālās valodas krāšņumu, savdabību, ar tehnikas, stila un gaumes priekšrocībām Salieri un Dittersdorf'u aizvien vairāk aizēnoja.

Bet ne arvien sabiedriskā nostāja taisnīga, izpratnīga, objektīva, ne visi spēj izsekot ģeniālo personību straujajai un drošajai gaitai. Arī Mozart's, kuŗu kā mūzikālas apdāvinātības fainomenu bērībā apbrīnoja gandrīz visi Eiropas galmi, vē-

lāk izbaudīja saltu vienaldzību, dažādus personīgus pazemojumus, kas viņu dziļi sarūgtināja. Šaursirdība, nenovīdība, ietiepība un garīgs trulums, kas izpaudās tā laika dažāda vara vīra rīcībā (atcerēsimies kaut sadursmi ar Zalcburgas archibīskapu), arvien dziļāk dragāja un ne-laikā salauza Mozart'a fiziskos spēkus, tāpat deldēja arī psihiskos. Savā laikā arī Bach'am Leipcijas Toma baznīcas kanta-tora amatā nācās piedzīvot sarūgtināju-mus, taisnīgi aizstāvēt savas tiesības un neapstrīdamo kompetenci mūzikālajā no-vadā. Bach'am tomēr daba bija devusi ba-gātākas spēka rezerves, viņš spēja ap-vainojumus ar rakstura spēku un nosvērtī-bu sevī noslāpēt. Ne tā to spēja Mozart's, kam bija trauslāka, vieglāk ievainojama psīche. Viņam gan netrūka apņēmības aizstāvēt līdz pēdējam savu godu („Die Ehre über alles“), upurējot ir dzīves ēr-tības, ir pat sava dziļi mīlētā tēva labvē-lību („Nach Gott kommt gleich der Papa“). Neraugoties uz pārmērīgo dar-bu — tiešām jāapbrīno rakstīšanas temps, pasakainā produktivitāte — beidzamajos dzīves gados Mozart'a māju piemeklē ne-reti arī trūkums. Neiespēja to mazināt ne pāvesta Zelta pieša ordenis, ne Bolo-ņas un Veronas filharmoniju goda dip-lomi! Bet veiklais, Mozart'am šķietami draudzīgais Salieri tai pašā laikā dzīvo greznībā, pārpilnībā, sevišķi ieredzēts augstākajās aprindās. Tādi bija laikmeta tikumi, tāda mākslas gaume un izpratne. Viduvējības triumfēja, bet visu laiku spožākais mūzikas ģenijs cieta trūkumu, saņēma pazemojumus.

Izsekojot Mozart'a (1756.—1791.) dzī-ves gaitas galvenajiem momentiem, at-klājas tiešām neparasti fakti un parādī-bas. Mūzikas vēsture runā par daudziem ar ģeniālu mūzikālītāti apveltītiem bēr-

niem. Taču Mozart'a biografiskie dati pārspēj šinī plāksnē visu. Tik agru spē-les un kompozīciju gatavību, kādu uz-rādījis mazais Mozart's, nav ne līdz viņa laikam, nedz pēc tam nācies konstatēt. Jau Volfganga 5 gadus vecākā māsa Na-nerle ar savu spilgto mūzikālo talantu sa-gādāja Mozart'u dzimtā daudz prieka. Volfganga mūzikālā attīstība veidojās daudz straujāk, drošāk, vispusīgāk. Tēva Leopolda Mozart'a (Zalcburgas archibī-skapa vijolnieka un kapelmeistara, arī komponista un mūzikas pedagoga) vadībā abi brīnumbērni bija panākuši ne vien lielisku spēles veiklību, bet arī apbrīno-jamu mūzikālās izteiksmes skaidrību un lokanību. Ar virtuozu gatavību jau 6 gadu vecumā Volfgangs spēlēja klavieres, vijoli, spēja tehniski visai sarežģītus skaņdarbus brīvi lasīt no lapas, fantazēja, improvizēja. Praktiskais Leopolds Mozart's uzsāk ar saviem abiem brīnumbērniem ceļojumu pa Eiropu, apmeklēja lielākos mū-zikas centrus. Viņiem atveŗas galmu dur-vis Vācijas pilsētās, arī Parīzē, Londonā, Briselē u. c. Tur Zalcburgas ģeniālos bēr-nus klausījās galmu augstmaņi, izcilākie mākslas un zinātnes pārstāvji, mūzikas autoritātes. Reklāmās solīto abi mazie virtuozu arī tiešām veica spīdoši, gūstot visur sensācionālus panākumus. Mūzikas speciālistus pārsteidza īpaši Volfgangs ar „prima vista“ spēles mākslu un improvi-zācijām. Apbrīnojama bija viņa mūzikālā atjautība — izvēlētās temas visdažādā-kos veidos variēt. Stundām viņš spēja improvizēt, nerādot ne mazāko fantazijas apsīkumu. Pirmajam spožajam ceļoju-mam sekoja drīzi vairāki citi, pavisam septiņi. Augstākos slavinājumus un atzi-nības pierādījumus Mozart's pieredzēja savā otrajā (1763.—66.) ceļojumā (Vāci-jas pilsētas, Parīze, Liona, Dižona, Lon-

dona, Brisele, Hāga, Amsterdama u. c.) un ceturtajā ceļojumā (1769.—71.) pa Itāliju. Piektā ceļojuma maršrutā bija paredzētas vairākas Vācijas pilsētas un gala mērķis — Parīze. Diemžēl šoreiz, kad Mozart's bija jau sasniedzis pilngadību un arī pilnīgu māksliniecisku briedumu, — Parīzē viņš vairs nesastapa agrāko uzmanību un ievērību. Šķiet, šeit vairāk prasīja sensāciju, mazāk nopietnas mākslas vērtības. Agrāk uz rokām nēsātais rotaļīgais brīnumbērns bija gandrīz jau aizmirsts. Tagadējais suverēnais meistars šķita — lieks.

Neapšaubāmi, biežie koncerti ceļotājiem sagādāja dažādas neērtības, prasīja no bērniem nevien fizisku, arī nereti pārliecīgu psihisku piepūli. Sakarā ar to ir pamats domāt, ka Mozart'a tik īsajam mūžam — 35 gadi — par cēloni zināmā mērā bijuši šie nogurdinošie ceļojumi, kas ierobežojusi bērības gados veselības nostiprināšanās dabisko gaitu. Sava ietekme piedēvējama arī ceļojumu laikā pārciestām slimībām — šarlacham un bakām. Turklāt, ja vēl ievēro, ka mazgadīgais Mozart's, līdztekus virtuozu un improvizatora nogurdinošiem uzdevumiem, ar lielāko dedzību allaž nodevies radošajam darbam — jo plaša jau viņa kompozīciju virkne, kas radusies no 7.—12. gadam (sonātas, variācijas, itālikas ārijas, simfonijas, fugas, kantātes, mesas, pat operas) —, tēva mudināts, viņš arī cītīgi studējis klasiķu un sava laika ievērojamāko autoru darbus, apmeklējis visus nozīmīgākos koncertus, operu un garīgās mūzikas uzvedumus, tad sapratīsim, kādu milzīgu fiziskās un garīgās enerģijas patēriņu prasījis šī ģeniālā jaunekļa mirdzošais mākslas ceļš. Mozart's savai mākslai dedzis 30 gadus. Augstākā mērā intensīvi aizritējis šis laiks — studijās, ne-

skaitāmās mūzikālo spēju pārbaudēs, ek-sistences un radošajā darbā, lāgiem arī bohēmiskas dzīves jautrībā. Bet maldās tie, kas domā, Mozart'am jau bez pūlēm visas augstās mākslas balvas rokās iekritušas. Viņa dzīves gaitu apraksti liecina, ka žilbinošajiem sasniegumiem pamatā ne vien ģeniālās gara dāvanas, bet arī nemitīgs sistēmatisks darbs. Un tieši sistēmatiska darba plānā liela nozīme un labvēlīga ietekme bijusi, sevišķi bērības gados, Mozart'a tēva stingrajiem iesaktiem, rūpīgai, gādīgai un saprātīgai audzināšanai. Viņa mudinājumus un padomus Volfgangs arvien uzklusījis un ievērojis, pat vēlāk vīra gados (jāatceras gan atsevišķie gadījumi, kad tēva un dēla domas šķīrās un diezgan asi sacīrtās).

Mozart'a dzīves stāsts rādās kā legenda, pilns pārsteigumu, godinājumu un slavinājumu. Mākslas plānā raisījās visas brīnišķīgās parādības, sniedzoties tālu pāri ikdienas mērogam, intimajā ģimenes dzīvē, sabiedriskajās attiecībās atainojās ģeniālā mākslinieka tīri cilvēciskās īpašības, rakstura savdabības — sirsnība un laipnība, bērnišķīga rotaļība un apburošais humors. Un ja kam Mozart'a mūzikā neizdodas atšifrēt mākslinieka līksmo un laipno dabu, izšķērdīgo rotaļību, jaunības laimīgo dzīves alkmi, sirds dedzību un prāta skaidrību, tam jāiepazīstas ar viņa vēstulēm, rakstītām gan vecākiem, gan māsai Nanerlei, dzīves biedrei Konstānci, māsīcai u. c. Šīs vēstules lasot, arī rūgtākā mizantropa sirds uz brīdi ieplaiksnīsies priekā, kļūs gaišāka, jautrāka, veselāka. Mozart'a saulaino ģeniju visā lielumā un cildenumā, īpaši meistara brieduma gados, diemžēl, daudzi viņa laika biedri skaidrāk nesaskatīja. Rādās, skaistums un lielums prasa distanci.

Kad dzīve Mozart'a mūža pēdējos 10 gados kļuva arvien šaurāka, sūrāka, illūzorāka kļuva arī citkārt glaimīgi dāvātā draudzība un labvēlība, — meistars sev gandarījumu meklēja un guva vai vienīgi radošajā darbā. Iepriecināja vēl operu un citu skaņdarbu iestudējumi, īpaši Figaro kāzu un Don-Huana uzvedumi Prāgā. Mozart's joprojām strādāja strauji, sevi netaupīdams, kaut veselība jau radīja rūpes un bažas. Pēdējā gadā veikto darbu sarakstā kā plašākie un izcilākie minami: divi operas Burvju flauta, La clemenza di Tito un Rekviēms. Pēdējo viņam 1791. g. vasarā pasūtījusi kāda noslēpumaina persona, neuzdodot savu vārdu. Šai savādajā gadījumā Mozart's saskatījis ko ļaunu vēstījošu, bet darbu tomēr uzņēmies; veidojis ar skubu, kaut gan nepaguvījis pilnīgi pabeigt: 5. decembrī pārtrūka viņa dzīves pavediens. Rekviēmu nobeidzis meistara mīļākais skolnieks Franz's Süssmayer's.

Mozart'a nāve Vīni nesatrauca. Parādījās presē necili nekrologi. Ģimenes locekļi un tuvākie draugi rūpējās par apbedīšanu. Līdzekļu trūkuma dēļ tomēr nācās apmierināties ar apbedīšanas lētāko veidu — pēc trešās klases, Vīnes nabadzīgāko pilsoņu kopkapā. Tāds ikdienišķīgi skops un skumjš bijis pirms 150 gadiem slavenā Mozart'a dzīves noslēgums.

Ielūkojoties Mozart'a darbu sarakstā, mūs pārsteidz ne vien to lielais skaits, bet arī lielā dažādība formas izvēlē. Nav aizmirsts neviens mūzikālas izteiksmes novads. Ik apcirknī iebērta riekšava zelta graudu. Mozart's pilnīgi pārrudzējis, izpratis un pārvaldījis agrākos un sava laika skaņumākslas guvumus. Jau agri orientēdamies daudzo mūzikālo formu pasaulē, Mozart's, it kā sevi pārbaudīdams, tūdaļ stājies arī pie praktiskā darba. Ba-

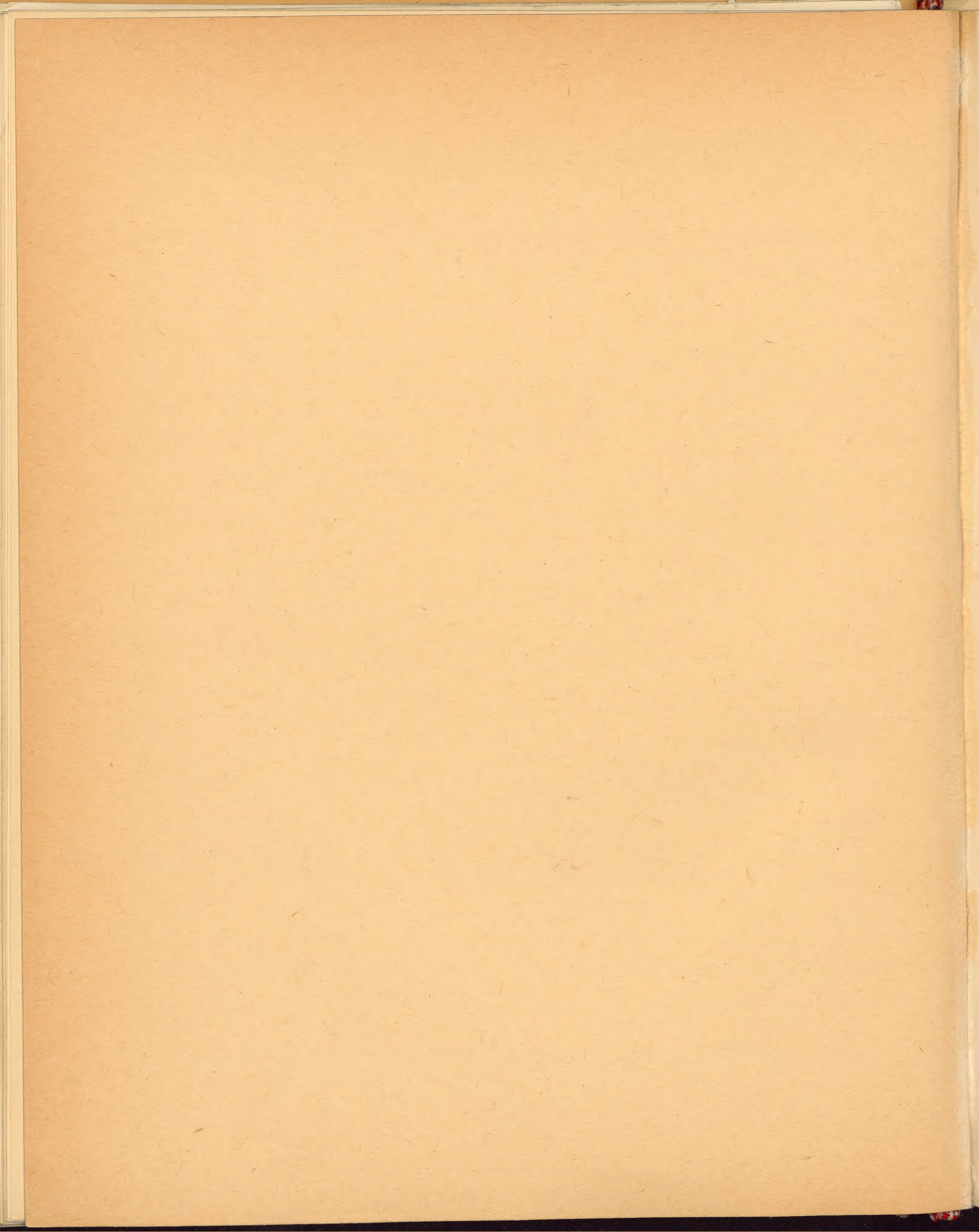
gātā fantazija, vieglais domu plūdums, drošās teorētiskās zināšanas, nemāldīgā intuīcija — lūk, Mozart'a apbrīnojamās ražības nepieciešamie priekšnoteikumi. Ja dabas veltes tik bagātīgas, ja mākslas dziņas tik spēcīgas, vai brīnīsimies tad, ka viņš jau pusmūžā sarakstījis tikpat daudz, pat vairāk, cik citi lielmeistari visā savā garajā darbīgajā mūžā. Izcilā ražība kļūst vēl saprotama arī ar to, ka Mozart's, lai kur atrastos un ko darītu, allaž domās bijis nodarbināts ar kādu mūzikālu problēmu, to risinājis tālāk, vienalga, vai dzīvi tērējot ar draugiem, vai piedaloties biljarda spēlē. Tā sapratīsim arī to apstākli, ka Mozart's savus galvā jau nobriedinātos darbus ātri, bez liekām pūlēm varējis fiksēt jo skaidri tūliņ uz papīra.

Lai gan daudz Mozart's sarakstījis arī instrumentālo darbu, tomēr vairāk par visu citu viņš iemīlojis operu. (Šķiet, ka, ja vien biežāk saņemtu pasūtījumus, sarakstīto operu skaits būtu vai divkārtšojies.) Šī pieķeršanās tieši operas žanram kļūst saprotama ar komponista ārkārtīgi dzīvo, sensiblo, rotaļīgo dabu. Balss kā noskaņu un nokrāsu bagātākais instruments rosināja viņa fantaziju visvairāk. Arī balsu individuālā atšķirība taču pieļauj daudz īstāk un raksturīgāk izteikt jūtu stāvokļus un pārdzīvojumus. Tālab tieši Mozart'a operās īstēni pirmo reizi atvīd mūzikāli patiesi, dzīvi jausti raksturi. Atcerēsimies kaut Don-Huanu, Cerlīnu, Leporello, Figaro, Papageno tēlus, kur Mozart'a raksturošanas spējas izteikušās visīpatāk, visspilgtāk. Un līdztekus raksturu skaidrajām kontūrām, drāmatiskajiem akcentiem, humora dzirkstīm, kādā neatvairāmā melodiju daiļumā zaigo visi šie tēli! Mozart'a īpatais operu stils, kas ar slaido melodismu un grāciju gan tuvāk saskaras ar italiešu



Mozart's jaunībā

Oskara Norīša oriģināllitogrāfija



operu mūzikas stilu, mazāk ar Gluck'a reformām, ietekmējis jo jūtami daudzus jaunākā laika operu autorus. Viņa operu mūzikālā valoda it kā ietver sevī laimīgā proporcijā reālistiskās un romantiskās izteiksmes elementus.

Uzskaitīt kaut tikai pašus ievērojamākos un pazīstamākos darbus, šķiet, šeit būtu lieki. Bet gribētos gan uzmināt visus mūzikas cienītājus, kā vokālās, tā instrumentālās, kad un kur vien iespē-

jams, klausīties Mozart'a darbus, — kur vistīrākā un vispilnīgākā veidā izteiktas daiļuma jūtas, cilvēciskās emocijas un pārdzīvojumi. Ja spožā Vīne savulaik Mozart'a ģenija mirdzumu nespēja ieraudzīt, tā slavas ceļus bija aizmirsusi, toties tagad, pēc 150 gadiem, visa kultūrālā pasaule apbrīno viņa mākslu, ierādot viņam izcilāko vietu — līdzās visdīzākajiem un cildenākajiem skaistuma paudējiem.

Rainer'a Maria Rilke's dzejoļi

no „Stundu grāmatas“

Tad pieliecas stunda un mani skar
ar skanīgu piesitienu:
man nodreb prāti. Es jūtu: var —
un tveru plastisko dienu.

Viss bija nepilnīgs agrīnāk,
ik tapšana — stinguši meti.
Nu alktās lietas kā līgavas nāk
maniem briedušiem skatieniem preti.

Nekas nav par mazu man; atdodos tam
un gleznoju zeltfonā lielu
un turu augsti un nezinu, kam
tas dvēseli paceļ pār vielu.

Es dzīvi augošos lokos plešu,
lai uzvijas lietām pāri.
Ja pēdējo izlidot nepaspēšu,
tad ielidot alkstu kāri.

Es griežos ap Dievu — torni sensirmo
kā tūkstošgadīga viesma —
un nezinu: vanags es, vētra, kas virmo,
vai arī liela dziesma.

Nav mana dzīve, nav tā straujā diena,
kur brīžam nākas joniem skriet.

Es koks pirms savas āres izpletiena,
es tikai savu daudzo mutu viena
un tā, kas visuagrāk slēdzas ciet.

Es miers, kas vidū diviem toņiem kļaujas,
kad viņi tikai vāji kopā skaujas,
jo tonis nāve aizvien augstāks kļūst.

Bet tumšā intervalā trīsot ļaujas
tie vienoties.

Un dziesma skaista plūst.

Dievs kaimiņ, ja es reizēm klaudzinu
pa gaŗām naktīm, tevi iztraucēdams,
tad tavu elpu reti sadzirdēdams
un zinādams, ka vientuļš zālē tu.
Ja tev kā vajaga, nav dvēseles,
kas sniegtu dzērienu, kad lūpas kodi:
Es klausos vienmēr. Mazu zīmi dodī.
Pavisam tuvu esmu es.

Starp mums vien kāda plāna siena sliedz,
caur gadījumu tikai, jo var būt,
ka mana vai ar tava mute klieudz —
un tā sāk grūt
bez kāda trokšņa, klusumā.

No tavām gleznām uzstatīta tā.

Un tās kā vārdi tavā priekšā pošas.
Un tad, kad manī gaisma iedegas,
ar ko mans dziļums tevī ieskatās,
tā izplūst pār to rāmjiem krāsās košās.

Un mānas maņas, aši atslābstošās,
bez dzimtenes ir un tev atšķirtas.

Ko iesāksi, Dievs, ja es mirtu?
Es tava krūze (ja es irtu?),
Tavs dzēriens es (ja indē virtu?),
Tavs apģērbs, amats. Ja mūs šķirtu,
tavs jēgums būtu pazudis.

Pēc manis nebūs pajumtes,
kur, siltu vārdu sveikts, tu mistu.
No tavām gurdām kājām ristu
tā samta sandale, kas es.

Tev kristu lielais mētelis.
Tavs skatiens, sildami ko vaigi

man uztvēra kā pēlis maigi,
nāks, meklēs mani nerimis
un rietā gulsies piekusis,
kur klēpi dos svešs akmenis.

Ko iesāksi, Dievs? Man top baigi.

Tu esi vecais, matu kliesma
kam sodrējus un dzirkstis rij,
tu lielais, nešķietamā viesma
ar veseri, ko delna vij,
tu esi kalvis, gadu dziesma,
kas vienumēr pie laktas bij.

Nekad tev nava svētdienas;
tu, melnots darba dienas kvēpu,
pat nomirt varētu pār šķēpu,
pirms nava gluds un mirdzošs tas.
Kad dzirnas mums un zaģi klusē
un visi dzēruši un dusē,
viss gaiss no zvaniem ciema pusē
pilns tava darba dimdoņas.

Tu pilngadīgs, tu meistars kļuvis,
bet kā, neviens nav spējis jaust,
tu atnācēja slavu guvis,
par kuŗu tālumis un tuvis
sāk valodas un čuksti paust.

Atdzejojis Fricis Dziesma

Rainer's Maria Rilke

Jūlijs Vecozols

... O sein Gesicht war diese ganze Weite,
die jetzt noch zu ihm will und um ihn wirbt;
und seine Maske, die nun bang verstirbt,
ist zart und offen wie die Innenseite
von einer Frucht, die an der Luft verdirbt.

Rilke, Der Tod des Dichters,
„Neue Gedichte“, I d.

Vācu dzejnieks Rainer's Maria Rilke, dzimis 1875. g. Prāgā, bija dzīvē liels savādnieks — īpatnis, savā dzejā neparastu dvēselisku pārdzīvojumu liriķis, mistisku atziņu atskandinātājs mūzikālos ritmos, pasaulīgo un dievišķīgo atklāsmju vīzionārs paudējs.

Tik sarežģītu cilvēku un dzejnieku, protams, viņa laika biedri uzņēma vai nu kā pusdievu un katrā viņa rindā saskatīja ģeniālu brīnumu, — viņš pats bija svētais, vai arī citi viņa neparasto dzejas veidu aplūkoja kritiski, pat asi noraidīja.

Kaut gan Rilke's pirmā dzeju grāmata iznāca Prāgā 1896. gadā, arī vēl divas citas, kuŗas neatjaunoja, tomēr dzeju kopojums, kas parādīja jau dzejnieka seju un īpatnību, iznāca taisni uz gadusimtu slietkšņa, 1900. gadā, un saucās „Mir zur Feier“. Dzejniekam jau bija bijuši savi pārdzīvojumi un atziņu pārbaudes, viņš bija pat apprecējis tēlnieci Klāru Westhoff'i. Tad, pēc ceļojumiem ziemeļos un dienvidos, dzejnieks apmetās Parīzē un sarakstīja savu labāko dzeju krājumu „Das Buch der Bilder“. Bet Krievija valdināja dzejnieku, viņš to apceļoja 1906. gadā; tur radās viņa reliģiskā dzeja. Tā ielikta kāda mūka mutē un apvienota grā-

matā „Stundenbuch“, pēc franču livre d'heures, kas nozīmē pēc seno katoļu nosaukuma lūgšanu grāmatu un tāpēc to nevar tulkot par stundu grāmatu.

Šajos trīs dzeju krājumos Rilke parādās visā savā daudzpusībā, kā dzīves parādību, cilvēku, pasaules un aizsaules skatījumā, tā arī formas īpatnībās, mūzikalitātē, vīziju parādē. Varbūt vēl rūpīgāk apdarītas, pat izsmalcinātākas ir dzejas kopās „Neue Gedichte“ — abās daļās, dziļi iespaidīgas „Duineser Elegien“, formā stingras „Sonette an Orpheus“, bet būtiski jauna tās vairs nesniedz ne dzejnieka koncepcijā, ne izteiksmē. Turpretī vēlāk izdotās „Die frühen Gedichte“ ir arī jau 1900. g. iznākušā krājumā.

Ap 1907./8. gadu Rilke jau bija izgājis no šaurā savu iesvaidīto apļa, par viņu jau daudz runāja un diskutēja. Viņš bija tālaika jaunatnes sarunu degpunktā. Piemēram, toreiz Cīrichē nebija gandrīz nevienas vācu studentes, kuŗai nebūtu Rilke's dzeju. Bet tās bija arī dažai latvju, krievu un rumāņu studentei. Man teica, ka Vācijas universitātu pilsētās esot tāpat. Bez šaubām, šīs dzejas lasīja arī vīrieši, bet nenoliedzams tas, ka dzejnieka melodiskās vārdu un gleznu vītnes vispirms bija atradušas ceļu uz sievietes

sirdi, pavērušas sievietes dvēseles dārzu vārtus. Par to nav jābrīnās, jo Rilke's labi pazinēji raksta, ka arī pats dzejnieks jūties vislabāk starp sievietēm, labprāt tām rakstījis un saticies, aizgrābti runājis savas dzejas — tai ziņā bijis liels meistars, ja klausījušās sievietes. Viņas pieņēma bez iebildumiem un, varbūt, ar baudu viņa mistisko apakštoni un gribētās vai negribētās neskaidrības. Viņu sirdis tās saprata. Turpretī vīrieši taisni pret tām saslējās un prasīja skaidrību un saprātu. Protams, ne visi. Arī starp tiem bija jau toreiz zvērināti iesvaidītie.

Vācu literatūras vēsture ievieto Rilki atklāsmes liriķu starpā, kas sevišķi izcēlās ap gadusimtu maiņu un tā sākumā. Viņus sauc arī par apokaliptiķiem, pēc Jāņa parādīšanas, pareizāk atklāsmju grāmatas grieķiskā nosaukuma Apokalypse vācu bībelē. Ievērojamākais no viņiem ir Stefan's George, kas dzejoja varen svinīgā stilā pat par vienkāršām lietām, izdeva savas dzejoļu grāmatas paša izgudrotiem burtiem, tad daudz apstrīdētais simbolists Mombert's, stipri apdāvinātie liriķi: Dauthendey's un Schaukal's savādnieks Chr. Morgenstern's un desmit citi.

Nevarētu teikt, ka viņi būtu ietekmējuši Rilki, nē, bet patiesība ir, ka viņiem visiem liela radniecība brīnumainu parādību atklāsmē, pat runājot par parastām lietām, domu un gleznu neskaidrībā, formas nevērībā, jaunu mūzikālu efektu meklēšanā, ar ko reizēm aizsegt domu tukšumu. Pie tam viņiem arī skola kopēja: franču simbolisti Mallarmé, Moréas u. c. Un cik brīnišķīgi mūzikāla var būt dzeja, to atklāsmes dzejniekiem pierādījis Verlēns, kas ietekmējis arī Rilki. Vēl vairāk: arī Verlēns iestīga vai nu īstā vai afektētā reliģiozitātē un sarakstīja dažu dzejoli kā īsts katolis. Tā, pēc vācu

romantiķiem, viņš iedrošināja dažus gadusimta maiņas dzejniekus atkal lietot dzejā reliģiskus priekšstatus.

Patiesi, tuvāk ieskatoties Rilke's dzejā, jāatzīst, ka tur daudz apokaliptisku elementu. Nav vienmēr pasakāms, cik tie dabiski un tieši izplūst no viņa personības, vai cik tie radīti nolūkā lielākam efektam. Jādomā, ka abi. Mistiski viņš uzveļ daudzas ikdienas parādības, viņa redzējumiem reliģiska pieskaņa, vēsturiski tēli parādās simbolizēti, viņu kairina pastara diena vairākiem lāgiem, nāve, eņģeļi un dievības un Dievs. Bibliskus sižetus viņš apdzejo pat pēdējā, „Neue Gedichte“ Rodēnam veltītā izdevumā.

Rilke'm par labu jāsaka, ka viņa īpatnējā pasaules skate, uztveres īpatnības, jā, pat dzejiskā izteiksme un gleznu oriģinālitate slēpās jau viņa dziļākā būtībā, izauga un attīstījās paša personībā, kaut gan arī viņš neizvairās no gribētas mākslotības.

Viņa pirmā dzeja stipri impresionistiska, bet savā turpmākā attīstībā viņš padziļinās, grib atklāt parādību iekšieni, ne sniegt tikai acumirkļa atspīdumu, estētiski noskaņotu gleznu. Viņam gribas atklāt būtisko, kaut arī līdz galam viņš to nepateic, bet parāda līdz zināmai robežai, kāpēc dzeja kļūst noslēpumaināka, apokaliptiskāka.

Rainer's Maria Rilke dabīgi izveidojās par to īpatni dzejā, kāds viņš ir. Šis šmaugais, gaišais cilvēks bija liels savādnieks, sabiedrībā kautrs un neuzkrītošs, mīlēja vientulību, skumjas, līdznumus, bet arī smalku kultūru, lielpilsētu, dvēseliski daiļus cilvēkus, pagātni visos veidos, kristīgas reliģijas mistiku — un tomēr prata izcelt savu personu sabiedrībā, runājot, lasot dzejoļus, rakstot vēstules. Ceļojumos viņš ņēma vienmēr līdz

noteiktus istabas iekārtas piederumus, bez kuņiem nevarēja strādāt. Pedantisks kārtības mīlētājs rakstos, vēstulēs, galda atvilknē, kas reti dzejnieku saimē.

Ka viņš tik ļoti pagātnes piesātināts, izskaidro dižciltīgā izcelšanās ar tā senču galeriju. Viņš bija savas dzimtas pēdējā atvase. Senču pasaulē viņš varēja dzīvot kā savējā, arī citur, jo bija spīritiska uztvere. Par to liecina arī autobiografiskais romāns Malte Laurids Brigge. Vēl svarīgs faktors, ka viņā runā slavu asiņu balss, kas atvieglo viņa darbu izpratni. Runājot par Rilke's pirmajām dzejām, K. Hoffmann's saka, ka „apskurbinošo melodiku“, „dziestošo, mīksto, saldo, grūtirdīgo mūziku“ viņš piesavinājies no Bohemijas ainavām, čechu tautas dziesmām un simt vietējām noskaņām, ko jaunībā uzņēmis laukos un Prāgā. Viņa pirmos stāstiņos attēloti čechi. Šī pagātne viņu saistīja arī ar Krieviju, lielāko pārbau-dījumu un ilgu zemi, „zemi, kur cilvēki ir vientuļi cilvēki, katrs ar savu pasauli, katrs pilns tumsas kā kalns; katrs dziļš savā pazemībā, bez bailēm pazemoties un tāpēc dievbijīgs.“ Cik slavisks spriedums! Un kad viņš nokļūst Krievijā, to nevaldzina tās kultūra, bet svētceļotāji uz baznīcas kāpnēm krēslā, kas gaida uz durvju atvēršanu. Šis skats viņu tik ļoti aizgrābj, ka viņš gribētu apmesties Krievijā. Šai zemē viņš sarunājās ar Dievu, un tā izcēlusies jau minētā „lūgšanu grāmata“.

Tomēr viņš nepaliek savu ilgu zemē Krievijā, bet dzīvo atkal Parīzē. Viņam vajaga atkal eiropiskas kultūras, mākslinieku pasaules, mākslas. Viņš par šo pilsētu diezgan kritiski izteicies, bet arī bezgala mīlējis. Starp citu, viņš dievināja Rodēnu, kļuva pat viņa sekretārs un sarakstīja darbu par ģeniālā tēlnieka mā-

slu. Saprotams, ka Rodēna lielā personība, pati tik īpatnēja, nevarēja saskaņoties ar Rilki, savukārt oriģinālu. Viņi šķīrās, bet draudzība palika, tāpat kā izšķīrās ar sievu.

Tādos milzīgos pretstatos viņš dzīvoja. Tolstojisma un krievu ietekmēts, viņš dzīvoja Ziemeļvācijā Vorpsvedē (ap 1900. g.) zemnieku mājās, kur apkārtnē kūdras purvi, melni ūdeņi, purviem un jūrai atkaņotas saimniecības. Mājām salmu jumti. Viņa sieva Klāra šē viņu apveltīja ar meitiņu Rutu.

Savās vēstulēs viņš ilgojas pēc grūtsirdīgiem līdzenumiem, stepēm, bet lielā kaņā laikā dzīvoja Mūnchenē, pēc kaņā Šveicē, atkal Parīzē, un pēdējā dzīves posmā apmetās savā pilī, pareizāk Mizo (Muzot) tornī, ko uzdāvināja Šveices draugi. Tur nu viņš bija nepārspējams vientulis mežonīgos kalnos Valisas kantonā, bet tomēr atkal brauca uz Ženēvu, uz Parīzi. 1925. gada vasarā Parīzē sarakstīja trīs visasarainākās dzejas „O Lacrimosa“. Toreiz varēja redzēt, ka nejūtas labi cilvēkos, izbēg tos, varbūt pat cilvēku naidīgs.

Ar franču akadēmiķi Polu Valeri viņš vēl bija ticies sava nāves gada (1926.) septembra mēnesī, kur runājuši par tulkojumiem un jaunradi. Valeri veltī šim „ģermāņu pasaules slavenākajam dzejniekam cēlākā nozīmē“ mīļus vārdus; viņš to pavadinājis dzejot arī franciski. Savā kalnu tornī Rilke sarakstījis Quatrain Vallais (Valisas četrindas).

Viņu piemeklēja ļauna slimība: kad baltie asins ķermenīši iznīcina sarkanos. Ārstējās kādā slimnīcā netālu no Teritēs pie Ženēvas ezera, tai brīnišķajā zemes stūrītī, ko apdziedājis lords Bairons, Šellijs un citi. Un tur atklāsmju dzejnieks satikās ar to, ko tik bieži bija minējis

savā dzejā, liciš nojaust aiz vārdiem un lietām, — ar nāvi (29. dec.).

Pēc nāves atstājis tūkstošiem vēstuļu. Tās padziļinās šī savādnieka un lirika izpratni. Izdoti jau 4 sējumi.

Neraugoties uz Rilke's pārmērīgu dievinašanu, viņš nekad nebūs plašu lasītāju mīlulis, bet vācu dzejā tomēr paliks spilgts un savrups kā Hölderlin's, kā Novaliss. Citās domās ir viņa slavinātāji, kas viņu uzskata par šī gadusimta sākuma lielāko dzejnieku. Personīgi viņam piedēvē turpat vai svētā īpašības, bet W. Hausenstein'am pat Mūnchenes ielas un laukumi vēl tagad tik brīnišķi, jo pa tiem staigājis Rilke!

Savai draudzei un iesvaidītiem Rilke vienmēr būs eleuzisku noslēpumu priesteris, dvēseles atziņu atklājējs mūzikālās gleznās. Viņa dzeja ir tik savrupi daiļskanīga, ka neviens mūziķis nav to komponējis. Tikai pašās dzīves beigās Ernst's

Krenek's atskaņojis „O Lacrimosa“, par ko dzejnieks pats dabūja zināt jau nāves agonijā.

Bet arī īsti dzejas cienītāji lasa ar baudu Rilke's dzejas, jo viņa krājumos, bez visām atklāsmīgām piedevām un mistiskiem sapņojumiem, ir arī īsta dzeja, skaista lirika. Dzejnieks pats bija savā dzīvē un darbā dziļš lirīķis.

Laika ūdeņi — no „Mir zur Feier“ iznākšanas jau 40 gadu! — aizskalojuši spīdīgos zvīrgzodus no zelta gabaliņiem, to čala mīkstinājusi uztiepīgo melodiju. Tagad kritiski pārbauda to, kas savā laikā svešādi spīguļoja, neparasti skanēja. Un pacieš arī neskaidrības un līdz galam nepateikto.

Klusās vientulības dvēseliskie pārdzīvojumi ir šai dzejā īstākais un skaistākais. Un tāds dziļš lirīķis kā Rilke varēja mirt tikai vientulībā, jo dzīvoja savā pasaulē, kas bija tik īpatnēja, ka pilnībā nevienam to neatvēra.

Kārlis Skalbe

Laiks

Šūpojiēt mani, Daugavas vilņi,
Kraštā dziļi es ievalku elpu,
Dzerdams vēso rudeņa gaisu.
Vēja sagrieztas, vītušas salnā
Peld man gaŗām ozola lapas.
Daudz, ak daudz ir vītušu lapu,
Kurās atrautas dzimtenes kokam!
Tālu klīst mūsu dēli un brāļi,
Sūri vergojot svešajā zemē.

Kad tos dzimtenē atpakaļ vedīs
Saulē vērsta likteņa straume?
Laika upi skrienot es dzirdu,
Minūtes saduŗas gaisā kā smiltis,
Pildot tāles ar sīcošu skaņu.
Laika upe, varenā upe
Aiznes valstis un karaļu troņus . . .
Bet pēc ziemas tā vasaru atved:
Pavasars māj mums ar pūpolu zaru.

CHRONIKA

Klusuma meldījas Kārļa Skalbes dzejas. Izd. „Latvju Grāmata” Rīgā 1941.

Kārļa Skalbes dzejai piemīt sevišķa burvība. Tajā visas lietas top vieglas un caurspīdīgas it kā neredzamas gaismas apstarotas. Kas ir šīs gaismas avots? Tā ir bezgala jūtīga, atsaucīga un laipna sirds, kas runā skopajās un tomēr tik nianšu bagātajās vārmās. Nelietosim šoreiz parastos raksturojumus, kas runā par sirds un saules dzejnieku vai tamlīdzīgi, gan tomēr nepiemirstot, ka šī dzeja dāvā sirds bagātību un prasa sirds iejūtību. Nemēģināsim arī sīki analizēt, bet atzīmēsim tikai dažas pārdomas, kas radušās jauno grāmatu lasot.

Skalbes pasaulē ir jāieiet kā klusā birzī, atstājot aiz sevis visu darbdienas sūrumu, jā, un arī visas salkanās jūtības un domāšanas, lai justu ap sevi tikai Dieva dabas iekšējo saskaņu, vienkāršību un dzidrumu.

Vismazākajā, vissīkākajā parādībā likt atspoguļoties lielumam — tā ir īpaša Skalbes privilēģija un raksturība. Atcerēsimies tādu spilgtu piemēru kā pazemīgo meža ziedīņu, kam „Dievs ir garām gājis un viņu sveicinājis” (Krājumā Zāles dvaša), vai arī ņemsim šādas rindas no jaunās grāmatas:

... Mežs šalca it kā miegā.
Zem eglēm jaunā sniegā
Bij kāda putna pēdas.
Tik vientuļas —
Bij manas bēdas (17. lpp.).

Te mēs redzam, kā sīkās lietas pretstatījumā lielajām iegūst sevišķu dzejisku spēku un nozīmību un tajā pašā laikā lielās iezīmējas ar vislielāko asumu. Vai nav tā, ka Dievs ir taisni tādēļ tik liels, ka viņš ir sveicinājis vissīkāko sila ziedīņu, un vai šis pats ziedīņš nepaceļas godībā taisni tādēļ, ka pats Dievs ir viņu sveicinājis? Vai bēdas nav sevišķi dziļas un skumjas tādēļ, ka tās ir tik vientuļas kā sīkās putna pēdas sniegā, un vai šīs pēdas, kas taču ir tik niecīgas un gaistošas, nekļūst nozīmīgas tādēļ, ka tās simbolizē cilvēka dvēseles klusāko brīdi? Un izteikt šīs lietas tik vienkāršiem un stipriem vārdiem iespējams gan laikam tādēļ, ka aiz tiem slēpjas koncentrēts iekšējs spēks — pārdzīvo-

jums, izjūta, kas ir īstais dzejas pirmavots. Šo stāvokli dzejnieks pats labi raksturo vārmās: „Es dzīvoju ar serdi, Kā koks ar serdi aug” (31.)

Līdzīgu paņēmieni lietodams, Skalbe panāk to, ka pat nāves un mūžības motīvi viņa dzejā izskan bez patosa un traģikas, ietverti simbolos, kas tik izteiksmīgi taisni savā lielajā vienkāršībā, piemēram:

It kā vilks starp baltiem jēriem
Atlec tumšais nāves vilns (62.).

Der uzmanīgi aplūkot šo gleznu (resp. visu dzeju) un iegaumēt tās izteiksmes precizitāti. Cik asi un konsekventi te notēlots dzīvības un nāves pretstats! *Gaišie* viņi viegli ligo — dzīvības rāmais un gaišais plūdums. Uzskatāmību un dzīvīgumu pasvītro salīdzinājums ar baltiem jēriem. Pretstatā — *tumšais* nāves vilnis, kas, savukārt, uzskatāmi pielīdzināts vilkam. Gaišie viņi *viegli ligo*, tumšais turpretī *atlec* — nāves pēkšņums un baisma, dzīvības vienmērīgā plūduma spēš pārtraukums. Pie tam priekšstats „vilks starp baltiem jēriem” rada vajadzīgo drāmatisko akcentu mierīgajā dzejoļa pamatonī. Un vai var iedomāties vēl vienkāršākus simbolus lielajiem nāves un dzīvības jēdzieniem?

Vēl cits piemērs: „Lielām acīm mūžība Raugās manā logā” (54.). Cik pilnīgi šis viens teikums izsaka visu cilvēka neziņu un nevarību lielās mūžības priekšā! Un vai tas nav tādēļ, ka mūžība šē kļuvusi par dzīvu būtni, ka tā raugās tevī lielām acīm, kuŗās neatvairāmais jautājums: kas esi tu, sīkais zemes nieks, manā priekšā?

Arī dzīve, kaut tai dažbrīd netrūkst smaguma un rūgtuma, Skalbes dzejā kļūst ēteriski dzidra:

Ak, no saules dzīvoju
Un no drauga smaida (54.).

Un kaut tas arī būtu tikai acumirkļa pārdzīvojums, salīdzinot to ar līdzīgiem citiem, mums būs jāatzīst, ka aiz tā slēpjas dziļa atziņa par dzīves augstākajām vērtībām. Un atkal šie pretstati: visspožākais, mūžīgākais un acumirkīgākais, gaistošākais! Tikai abos var būt kaut kas no lielās Gaismas, kas pati staro neredzama.

Pēdējās pāris rindas mūs ievada arī Skalbes liriskas visintimākajā daļā — draudzības un mīlestības lirikā. Saku „draudzības un mīlestības”

tādē, ka šie divi attiecību veidi Skalbes dzejā kļūst par kaut ko vienu un nedalāmu. Tās ir tik apgarotas attiecības, kādas var rasties atkal tikai — sirds bagātībā un varbūt arī pilnības slāpēs, jo

Kā peldētājs, kas meklē dziļumus,
Pie tumšās dzelmes krūtīs glauzdams,
Tā meklēju es dzīves pilnību,
To sāpju kvēlē tumši jauzdams (59.).

Var jau būt, ka tas pats drauga smaidis, kas liek priekam uzdzirkstīt, iededzina arī sāpju kvēli. Bet šīs sāpes, kas gan brīžiem ieskanas Skalbes dzejā, ir kaunīgas un klusas (skat. dzejoli Sāpes, 80. lpp.). Tās nav mocoši smagas, pārvarīgas, drīzāk gan līdzsvarotājas. Tās priekam un drauga smaidam dod īsto rezonanci, tās dzīves pilnskanībai tikpat nepieciešamas kā skaidrai dienai zvaigžņotā nakts, kā vasaras tveicei rudens vēsais dzidrums. Nezinu cita dzejnieka, kam mīlestība būtu tik mierīga un gaiša starojuma pilna, kā tas ir Skalbem; arī tik atturīga un kautra:

Tai kautrās acis pilnas saldu baiļu.
Bet kad tev sirdij vientuļi un grūti,
Tu brīžiem viņas elpu klātu jūti (85.).

Varbūt šo iespaidu pastiprina krājuma vispārējais noskaņojums, kuŗu varētu pielīdzināt tam, kādu dod saulaina rudens diena ar zeltotām birztaļām u. t. t. Tas ir noskaņojums, kuŗā patiesi tik „pamest savas bēdas sīkas Skumju dzelmē brīnišķā” (10. lpp.). Ievērojiet — *brīnišķā!*

Jāpiezīmē, ka rudens arī ir vai visbiežāk sastopamais temats krājumā. Un līdzī tam viss aizņētais, gaistošais, vai tā būtu nodzīvota diena, vai jaunība, vai laika tecējumā pagaisusi draudzība. Bet visā šīnī notikšanā nav ne drusku liekas sentimentālītes, jo stipra tai pāri paceļas atziņa:

Man cita saule smaida,
Kas mūžam nenoriet (31.).

Skaists un raksturīgs šīnī ziņā arī dzejolis Burvība (16. lpp.) ar savām „saulrieta domām” un gandrīz organiski sajūtamo ieaugšanu dzīvībā, kas notiek tuvu pie kapa.

Skalbes patriotiskā dzeja jo bieži minēta un apcerēta. Arī šīnī krājumā laba tiesa dzejoļu veltīta šim cildenajam tematam. Minēsim dažus: Dzeltenās lapas, Mocekļi, Aizvestais, Strēlnieku piemiņai, Lāses, Latvijai, Barkas, Zelta ozoli. Šīnīs dziesmās tik daudz gaišas ticības, kas stip-

rīna tautas kopības apziņā un sirdī liek sajast dzimtās zemes dzīvīgo spēku, ka lasītājs līdz ar dzejnieku teiks:

Tā kā miljonus ziedu, kas vasarā apgērba zemi,
Latvija, manas klusās labdienas ņemi! (109.).

Tāda, cienījamo lasītāj, ir šī vienreizīgā īstenība, kuŗā mūs ievē dzejnieka sapņi. Varbūt un droši vien jūs tajā atradīsīt kaut ko savu, sevišķu. Lai kā — tā paceļas pāri ciņas un darba trokšņiem, tā dāvā mums klusumu un gaismu, kas dažbrīd tikpat vajadzīgi kā dienišķā maize. Bet par skaistām un mīlām dāvanām priecājas vienatnē.

Jānis Kadilis.

Annas Brigaderes pasaka Mare.

„Un vai ar aizmirstību kaŗot man?
Vai ilgoties, ka tas, kas projām grimis,
Nekad vairs manā dienā neieskan
Vienlīdz ar to, kas nav nekad vēl dzimis?

Nē, nē! Man dārgs ir viss, kas nenorimis,
Kas kūsādams pār atvāriem vēl tvan,
Mans mūža koks, kas stipros vējos dzimis,
Kā apses tricē lai līdz galam san.”

Kalngali, 75. lpp.

Sava mūža pēdējos gados Anna Brigadere tuvības brīžos dažkārt paņēma nelielu, nacionālā rakstā iesietu kladi un lasīja no tās priekšā savas jaunākās dzejas. Iespēst viņa tās vēl nevarēja dot, — pārdzīvojuma intimitāte to viņai liedza.

Un kad jūs tagad lasāt šīs dzejas krājumā Kalngali (Bijušais, Es, Sāpes, Dziņas, Sāpju dzirksts, Kā briedis slāpis elš, Par vieglu svērts, Viss ledū stindzis), jūs arī jūtat, ka nekas nav norimis, nekas nav aizmirsts, kas kādreiz kūsājis pāri šīs garā un jūtās stīprās sievietes atvāriem.

Šī nespēja aizmirst, šī mūža vakara kaislā pieķeršanās jauno dienu un brieduma gadu pārdzīvojumiem lai ir izskaidrojums un attaisnojums tam, ka dzejnieces 80. mūža gada atcerē lasītāji saņēma pasakas Mare jauniespiedumu latviešu un pirmiespiedumu vācu valodā. Šo pasaku Anna Brigadere ir rakstījusi mīļotam draugam un tai valodā, kuŗā vienīgi viņi varēja saprasties. Tāpēc šīs pasakas vācu izdevums nav uzskatāms par rakstnieces reprezentētāju vācu lasītājiem, bet vienīgi par goddevības zīmi un gandarījumu pašai rakstniecei, kam Mare, aprādīto iemeslu dēļ, bija sevišķi dārga.

Toreiz Anna Brigadere bija jauna rakstniece. Tikai kopš trim gadiem atklātība pazina viņas vārdu. Ir tāpēc saprotams, ka formālā ziņā pasaka

Mare nevar savu autori tā pārstāvēt kā viņas brieduma gadu darbi. Nav vēl ne tās valodas pregnances, nedz uzbūves nemaldīgā samērīguma, ko rakstniece izstrādāja gadu gaitā. Un tomēr būtībā te ir jau paliekamā, nemainīgā Anna Brigadere. Atziņu loks sākas un noslēdzas ar vārdiem ciešanas (Mare) — sāpes (Pastari). Sievītes vārdam sinonimi ir žēlastība, ziedošanās, mīlestība. Tā Mare mīlot uzņemas visas ciešanas uz sevi, ja ar to var izsargāt mīloto draugu no tām. Bet šāda ziedošanās dziņa ir maldīga. Cilvēks, kas pazīst vienīgi panākumus un veiksmi, zaudē sajēgu par īstu mīlestību un patiesību. „Dzīves baudas un daiļums kala lēni un nemanot smalkas bruņas no glaimiem, greznības un nepatiesības un ietērpa tanīs viņa (Visvalda) dvēseli, ka neviens stariņš siltas cilvēku mīlestības tur vairs nespēja iespieties, nedz arī atrast ceļu uz ārieni.” — Ir kāda lielāka vērtība nekā labklājība un ārēji panākumi dzīvē; tā ir cilvēka dzīvā dvēsele. Ja tai draud bojā eja, tad vairs nelīdz citu upuri; tad pašai tai jāiziet cauri ciešanu šķīstītājām ugunīm. No ciešanu atņēmējas Mare kļūst par ciešanu devēju Visvaldam, bet reizē arī par balstu un līdzī cietēju.

Nu Mares upurim ir jēga, jo nu Visvalds arī pats, ciezdams un asiņodams, iegūst dievišķās mīlestības atziņu un reizē ar to atziņu par savas dzīves īsto uzdevumu („Gaismu, dievišķo gaismu viņš izplata, kurp vien griežas; viņa gara liesmas sasilta tūkstošus.”) un atskārsmi par pasaules daiļumu un par savu kopību ar Mari („es esmu tikai daļa no tevis”) — „Ak cik labprāt es dalītu tavas sāpes, bet man tas nav vēlētš”, — katram pašam ir jāizsāp sava sāpju daļa, kas nepieciešama cilvēka pilnvērtības iegūšanai. Tomēr sieviete ir tā, kas ziedodamās — ciezdama un mīlēdama — pārvar vīrieša egocentrisko dabu un vērs to saskaņā ar dievišķās dabas un mīlestības likumu.

Tā pasaka Mare ar dziļo mīlestības psiholoģiju atsver savas formālās nepilnības un pieder pie tiem Annas Brigaderes darbiem, kas palīdz atslēgt pieeju rakstnieces īpatnēji sievišķīgai atziņu pasaulei.

Paula Jēger-Freimane

Viļa Veldres „Saule rasā”. Mīlas dzejas. „Latvju Grāmatas” apgāds. 166 lpp. Ar dzejnieka ģimēni un M. Mucenieces zīmētu vāku.

1940. g. rudenī pazudušais dzejnieks Vilis Veldre, kas uzskatāms par laikmeta upuri, atvaļinājies no lasītājiem ar mīlas dzeju krājumu. To,

rūpīgi sakārtotu, noskaņotu un gandrīz viscaur pašrocīgi pārrakstītu, vēl ar vēlējumos, lai dzejoļu virsrakstus (tie viscaur ir pirmās rindas atkārtojums) saliktu kursīvā, viņš 1940. g. maijā vai jūnijā nodevis bij. Valtera un Rapas apgādam, kur manuskripts saglabājies. Un tai pašā pavasarī šīs recenzijas autoram gadījās uzstāties kopā ar Veldri literārā vakarā Alūksnē, kur Veldre bravūrīgi deklamēja no šī paša krājuma, bet atceļā uz Rīgu vaļsirdīgi izstāstīja par savu lielo, liktenīgo mīlu... Tāpēc noraidāmi kāda recenzenta prātojumi par krājuma rediģētāju, par meklēšanu Veldres pamestos papīros, — pēc tā nebija ne vismazākās vajadzības.

Pēc „Vaļsirdības” un „Prieka” šī ir Veldres trešā dzeju grāmata un veltīta vecu vecajai tēmai — mīlai. Veldre nevarēja vai negribēja dzejot par gudrām, par komplicētām lietām, un jau tāpēc vien dažam labam patik snobistiski par viņu savilkt lūpas. Bet vai sarakstīt 10 iespiedloksnes dzeju par mīlu nav liels uzdevums, ko katrs vis neuzņemsies? „Gan saku: tu neesi tiešām nekā, Vien meitene jauna un skaista”, — vaļsirdīgi pasprūk dzejniekam. Bet viņš nevar nedziedāt, tāpat kā to nevar cīrulis pavasarī. Viņš var kļūt un brīžam arī kļūst smieklīgs savā naīvitātē (piem., 56., 127., 152. u. c. lpp.), kad tas, piem., sūta pašu labo Dievu, lai tas noglāsta viņa meitenei galvu, lai tas runā bargi ar viņas vecākiem u. tml. Šķēršļu šai mīlestībai nekādu lielo nav, — tie arī vajadzīgi tikai kā „rekvizītes”.

Lai labāk saprastu Viļa Veldres darbu un pareizāk to novērtētu, mums jānoraksturo viņa personība, cik tālu tā bija saskaņā tīri cilvēcīgā satiksmē un dzejā. Viņš paliek prātā kā dzīvs un atsperīgs, nodomu un apņēmšanās pilns — zēns, kaut arī tam bija paprāvs gadu skaits. Šķiet, ar ārējo saskaņā bija iekšējais cilvēks: Veldre bija spilgti infantils, t. i. sastindzis agrās jaunības pakāpē. Tādi cilvēki parasti nemīl matemātiku, tehniku, filozofiju, romiešu tiesības, bet mākslā viņiem bieži vien ir ievērojami, kaut arī ierobežoti panākumi. Tiešums un svaigums uztverē, formas virtuozitāte un citas spējas un sasniegumi jo bieži ir viņu daļa. Parasti viņiem lielākie panākumi ir jaunības gados. Infantīlajam tipam pieder, piem., Šellijs, Novaliss, Ziemeļnieks u. c. romantiķi. Bet Veldre patiesībā nav bijis pilns romantiķis, ko apliecina viņa romāni, bet sevišķi viņa ceļojumu grāmatas. Tur viņš parādās kā lietišķs, reāls vērotājs, kaut arī ar tīri patīkamu, gribētos teikt — zēnisku naīvitāti.

Otra Viļa Veldres pamatīpašība, kas jau tiešāk saistās ar viņa dzeju resp. izpaužas tanī, ir tā, ka viņa pasaules uztveršana-attēlošana samērā maz dibinās uz krāsu, bet gan vairāk skaņu sfēru, citiem vārdiem — viņa dzeja nav tik daudz krāsaina kā mūzikāla. Tiešu un netiešu salīdzinājumu, metaforu, allēgoriju u. c. krāsu gleznu ir maz Veldres dzejoļos, kamēr daudzu citu infantīlā tipa dzejnieku darbi taisni ņudz no tiem. Veldres galvenie izteiksmes līdzekļi ir tīrs pamattonis, vienkāršiem līdzekļiem sasniegta mūzikālitate, atjautīgs vārsmas apliekums vai atkārtojums. Tai ziņā viņam ievērojami sasniegumi, kaut arī dzīties pēc virtuozitātes ar pasāžām un trikiem viņš nekad nedzenas. Bet retie mēģinājumi operēt ar mākslas vai mākslas vēstures jēdzieniem, kā Grīgu, Čaikovski, Ņeņginu, Pēru Gintu vai Beatriči un Lauru (43. un 65. lpp.) Veldrem galīgi nepadodas un nepiederas. Katram sava gudrība, bet Vilim Veldrem — palikt savā sfērā, ko viņš ar retiem izņēmuma gadījumiem arī zina un ievēro.

Cik bija izdevības novērot sarunās, tāpat arī Veldres īsu laiku redīgētajā „Literātūras Avīzē”, tad viņa literārā izglītība bija vidēja, apmēram kā lielākai daļai mūsu dzejnieku jaunajā paaudzē. Visai zīmīgi ir tas, ka Veldres dzejā gandrīz nemanām citu dzejnieku ietekmes. Krājumā „Saulē rasā” tikai rindas: „Ik rītus esi mana pirmā doma, Ik vakarus tu — doma pēdējā” atgādina kādu vietu Ļermontova „Dēmonā”. Tāpēc, ja neņemam vērā Veldres jaunības dienu kreisumu, no kuņa tas drīz atsvabinājās, varam sacīt, ka viņš drīz atrada sevi un palika sev uzticīgs.

Un nobeidzot, Vilis Veldre nebija liels, izcils dzejnieks, bet tomēr īsts — no Dieva žēlastības. Mūsu liriskas krāšņajā korī pietrūkst moža dziedātāja...

Jānis Grīns.

Jānis Ezeriņš. Jāņa Ezeriņa (dz. 1891. 9. IV, mir. 1924. 24. XII) dzīve noslēdzās strauji un agri. Vai tas notika viņa bezrūpīgā, straujā temperāmenta vai dažādu ārējo sadzīves apstākļu dēļ, nav mūsu uzdevums šais īsajās rindās pētīt un skaidrot. Nenoliedzami tikai, ka viņa mūžs aprāvās pārāk agri un ka no tā paša rakstniecībai vārda īstenā nozīmē viņš paspēja pilnam atdot tikai pašus pēdējos četrus piecus gadus. Jo visu iepriekšējo laiku viņš strādāja vairāk tikai it kā taustīdamies, kā meklēdams un sagatavodamies.

Būs grūti saskatīt un nosaukt otru tādu rakstnieku pašreizējā vidējā mūsu rakstnieku paaudzē,

kuja talants īsā laikā būtu tik spilgti uzmirdzējis un devis darbus ar paliekamu vērtību, kā tas bija ar Jāni Ezeriņu. Tāpēc jo augstāk vērtējams viņa literārais sniegums, ko viņš atstājis, parādīdams tur sevi par īstu, apdāvinātu un nobriedušu mākslinieku. Pēc kritikas un literatūrvēsturnieku vispārīgā atzinuma, šai īsajā laikā, īpaši gados no 1920. līdz 1924., sevišķi novelē viņš sasniedzis tādu meistarību, kas ar pilnu tiesību ļauj viņu uzskatīt par cienīgu Blaumaņa pēcteci. Nepaļaudamies tikai uz savām spējām, bet nopietni un neatlaidīgi strādādams, mācīdamies no latviešu un cittautu klasiku paraugiem, savu stilu viņš paspējis izkopt un izslīpēt šajos pēdējo gadu darbos tikpat rūpīgi un pamatīgi ka Blaumanis. Reizē ar to viņš, kā pats kādreiz izteicās, ieguvis arī novelistam nepieciešamo rutīnu, tā ka darba uzrakstīšana, kad tas iepriekš iekšēji iznēsāts un sagatavots, kad visi nepieciešamie materiāli garā izkārtoti, viņam lielas rūpes nesagādādot. Ar to Ezeriņa noveles pierindojamas pie labākā, ko mūsu jaunākā rakstniecība var uzrādīt un kas glabā sevī nevien satūra, bet arī formas vērtības, pie kuņām kādreiz pētnieki, nodziļinoties latviešu prōzas attīstībā, ar prieku varēs pakavēties.

Jānis Ezeriņš nav tikai vecā, parastā atdarinātājs, viņš ir jaunradītājs ar īsti svaigu tematiku, īpatnēju saturu, bet jo sevišķi ar svaigiem tēlošanas līdzekļiem. Iesācis kā „dekadents”, nekad pilnībā no misticisma pieskaņas neatkratīdamies, arvienu dziļāk un nopietnāk sadzīvē ielūkodamies, ar laiku viņš izveidojies par īstenības tēlotāju. Viņu ieinteresējusi tiešā sadzīve pilsētās un laukos, ieinteresējuši daudz un dažādie cilvēku tipi kā tādi, īsta, spēcīga, krāsaina sadzīves valoda, drāmatiski notikumi un stāvokļi, asprātīgi anekdotiski gadījumi, un viņš pievērsies tiem, pētījis, novērojis, atzīmējis un līcis tad tos savu noveļu vai tēlojumu pamatā. Taisni tādēļ viņa cilvēki tik dzīvi, pilnasinīgi, tiem trūkst izdomājuma nokrāsas, bet tie liekas it kā tieši no pašas dzīvās dzīves izrauti un grāmatas lappusēs pārceļti, valoda vienkārša un sulīga. Ļoti labi tas redzams viņa grāmatās, īpaši krājumā *Leijerkaste* (2 daļas, 1923. un 1925.).

Visvairāk šo priekšdarbu sviedru Ezeriņš bija lējis, gatavodamies rakstīt *Malienas dzīves* romānu *Piņš Kublenieks*, kas rakstnieka pārāgrās nāves dēļ palika tomēr neuzrakstīts. Veselas piezīmju grāmatiņas viņam bija materiālu pilnas, katrā izdevīgā brīdī viņš tās papildināja vai pārbaudīja un laboja, kārtēja un kā bērns priecājās

pats līdzī topošam darbam. Kādreiz 1924. gada maijā mani uzmeklēja, viņš daudz runāja par savām novelēm un arī par iemīļoto Piču Kublenieku. Skaidri jau viņš vēl nezinot, tā viņš starp citu izteicās, vai tas būšot romāns vai stāsts (varbūt arī poēma, kā Gogolim — pats smiedamies piebilda), bet pati dzīvā dzīve gan tajā būšot pirmā vietā. Un tad viņš izvilka biezu piezīmju grāmatiņu un, ar plaukstu papliķēdams un to cilādams, izsaucās: „Brālīt, tā tik ir manta.“ Tur esot ieguldīts vairāk kā triju gadu ilgs materiālu krāšanas darbs, viss, kā mēdzot teikt, „tieši no pašas tautas smelts“, un gandrīz tikai Pičam Kubleniekam. Citiem darbiem esot citas piezīmju grāmatiņas. Tā augs un izaugs viņa noveles un tēlojumi, par kuriem mēs tagad patiesi no sirds priecājamies.

Ezeriņš pieder pie tiem rakstniekiem, kuŗa visas grāmatas mīļas lasītājiem. Lai tā būtu prōza, dzeja, kritika vai humors un satira, visur viņš ieinteresē un saista. Nav tad brīnums, ka tās, arī gadus sešus atpakaļ izdotie kopotie raksti, jau sen izpārdotas un gaida jaunu izdevumu. Protams, visi darbi mākslinieciskā ziņā nav vienlīdz augstu vērtējami; bet tomēr lasītājs tajos allaž atrod kaut ko, par ko nopriecāties līdz sirds dziļumiem. Dažreiz tā ir vienkārša, labi pateikta anekdotiska asprātība, kaut arī bez dziļākas nozīmes, dažreiz atkal griezīga smējēja piezīme. Tā pagājušajā komūnistu režīma laikā, piemēram, inteliģence sarunās bieži ar lielu prieku citēja no galvas vai nolasīja, ja gadījās grāmata pie rokas, Ezeriņa kādreiz it kā garām ejot uzņemto feļetonu Papildinājumi Krievijas jaunai reķinu grāmatai (Kop. raksti III, 437), kur starp citu atrodamas arī rindas:

Kad būs visi zemē sisti,
Kas jau stāv uz melno listi —
Paliks čisti komūnisti.

P i e d z i e d ā j u m s:
Ech, čekisti, ech, čekisti —
Davai puikām montokristi! Urā!

Tāpat kā Blaumani, arī Jāni Ezeriņu literātūrvēsture ierindo objektīvos rakstniekos, dzīves vērotājos un tēlotājos. Tas nozīmē, ka viņa māksla ir bez kaut kādiem blakusnolūkiem un ka viņam par tēlošanas objektu noder tieši cilvēks pats ar viņa iedabas labajām un sliktajām īpašībām. Šis cilvēks tad arī noteic viņa darbu saturu un idejisko nokrāsu. Cik daudz un dažādus raksturus un tipus viņš mums rādījis un tēlojis jau tanīs darbos, ko viņš atstājis kā nobeigtu literāru man-

tojumu! Cik dažādos laikmetu un sadzīves apstākļos viņi priecājas un cieš! Bet pēc visām liecībām spriežot, kas uzglabājušās pēc viņa nāves, viņš tiem būtu pievienojis vēl jo plašu galeriju, īpaši ar savu lielo Piču Kublenieku. Tāpēc tagad mums jo vairāk iemesls nevien skumt par viņa pārāgro nāvi, bet jo vairāk lielā cieņā un mīlestībā viņu atcerēties un pieminēt kā rakstnieku, kas gan strauji un tikai uz īsu brīdi parādījies latviešu rakstniecības lokā, bet kas ar saviem labākajiem darbiem atmirdzējis tur tik gaiši, tik vienreizīgi, ka šī gaišuma svītra nekad neizbalēs un nenodzīs latviešu rakstniecības vēsturē. *Kārlis Egle.*

Anna Bērzkalne. Reti kāds no jaunāka gājuma gara darbiniekiem tā iekarsis par folkloras jautājumiem kā skolotāja un folkloras pētniece Anna Bērzkalne (dz. 1891. 15. J). Nemitīgi pati folkloras studijas turpinādama gadu desmitiem ilgi, mācoties pie prof. Valtera Andersona (Kazaņa, Tartū), bet vēlāk īpaši pie somu prof. Kārles Krōna, kuŗu sava jaunākā pētījuma ievadā viņa apzīmē pat par savu tēvišķu draugu, kam viņai visvairāk jāpateicoties par folkloristisko izglītību, viņa tanī pašā laikā turpinājusi arī pētniecības un folkloras materiālu vākšanas un krāšanas darbu. Īsi sakot, folklorā viņai palikusi par sirdslietu, un šai laukā viņa tad arī daudz strādājusi un speciālistu aprindās pazīstama ar savu lielo rūpību, mīlestību un neatlaidību darbā.

Folkloras materiālu vākšanas veicināšanā viņai lieli nopelni pie Latviešu folkloras krātuves noorganizēšanas un izveidošanas, darbojoties tur par sekretāri no 1925. līdz 1929. gadam. Viņas ievadītais darbs šeit devis ļoti labus panākumus: uz krātuvi sākušas plūst un vēl joprojām plūst tautas garantas nepārtrauktā straumē. Sakarā ar šo darbu viņa publicējusi gan vienkāršus uzsaukumus, gan aizrādījumus un uzmodinošus ierosinājumus vai salīdzinošus datus, gan pārskatus. Tādi, piemēram, viņas raksti: Par bērnu dziesmu un pantu krāšanu resp. Jautājumu lapa par bērnu dziesmām un pantiem (Mūsu Nākotne 1922., Izgl. Min. Mēnr. 1924.), Latviešu folkloras krātuve (1925), Jautājumu lapa folkloras materiālu vākšanai, Jaunatne un tauta (Latvijas Jaunatne 1926), Pasakas (Izgl. Min. Mēnr. 1926), Somu un Igaunju folkloristiskais darbs (Izgl. Min. Mēnr. 1926), Vispārīgi norādījumi tautas tradīciju krājējiem (Vald. Vēst. 1927), Jautājumu lapa tautas ticējumu krājējiem (Vald. Vēstn. 1928) u. c. tamlīdzīgi raksti. Visur viņu vada tikai viena doma: gūt pareizāku un pilnī-

gāku tautas garamantu materiālu, kas būtu drošs pamats zinātniskam darbam.

Kas viņu uz šo praktisko folkloras darbu pamudinājis? Gluži vienkārši tas, ka Krišjāņa Barona Latvju Dainās pamatīgāk ielūkojoties, kā to viņa vairākās vietās uzsvērusi, ieraugāmi lieli rōbi novadu ziņā, kas tautas dziesmas devuši. Vēl vairāk šo robu atradīsim pasakās, teikās, ticējumos, sakāmos un buņamos vārdos, ja pārbaudīsim līdzsnējos krājumus. Bērzkalne konstatējusi, ka ir veseli apgabali, no kuņiem savā laikā nav ienākusi neviena tautas dziesma vai pasaka. Ka šiem novadiem nebūtu bijis nekā ko dot, tam viņa nav gribējusi un spējusi ticēt, un tas viņu spiedis ķerties pie darba, lai folkloras vākšana turpinātos. Ka Bērzkalnei bijusi taisnība, par to liecina bagātie gan publicētie, gan nepublicētie Folkloras krātuves tautas garamantu krājumi. Tur saplūduši jauni, līdz šim pilnīgi nepazīti materiāli nevien no tiem novadiem, no kuņiem agrāk nekas nav saņemts, bet arī no tiem, kas agrāk jau samērā daudz devuši.

Bet viņa nav apmierinājusies tikai ar šo praktisko melno darbu vien. Nodziļinādāmās brīžam pavisam speciālos jautājumos, viņa klusībā ar labām sekmēm veikusi arī pētniecību. Starp citu te viņai divi plašāki zinātniski darbi. Pirmais no tiem vācu valodā somu folkloristu annāles publicētais Latvju tautas romanču tipu rādītājs Kr. Barona Latvju Dainās (Typenverzeichnis lettischer Volksromanzen in der Sammlung Kr. Barons Latvju Dainas, Helsinki 1938). Ar Bērzkalnei parasto lietišķību, rūpību un mīlestību, tur viņa sistematizējusi un uzrādījusi daudzus un dažādos mūsu tautas romanču tipus, kas nu tiek tuvāk pieejami visas pasaules folkloras pētnieku interesei. Tas ir vienā laikā zinātnisks un arī latviešu tautas kultūras populārizēšanas darbs.

Vēl speciālāks un pamatīgāks ir viņas jaunākais pētījums *Dziesma par bēdās nomirušo puisī* (rokkrakstā), ko viņa sagatavojusi kā disertāciju doktora grada iegūšanai. Te nu viņa, parādīdama ļoti lielas zināšanas, ar apbrīnojamu rūpību nodziļinājusies pasaulē, kas saistās ar šīs dziesmas motīvu un tā dažādajām noskaņām pie latviešiem un citām tautām. Savā pētījumā Annai Bērzkalnei izdevies noskaidrot, ka Dziesmu par bēdās nomirušo puisī, kuņas visvairāk izplatītais veids pie mums tagad ir *Līgo laiva uz ūdeņa*, sacerējis ap 17. gadsimta beigām kāds nezināms ievērojams latviešu dzejnieks, dažu Šveices dziesmu ierosināts. Pustreša gadsimta ilgi latvieši šo skaisto

dziesmu dziedājuši, liekot aizmirsušos pantu vietā, visvairāk sākumā un beigās, no citām dziesmām aizņemtus ievadus un noslēgumus. Šis ap deviņdesmit klātpievijušās dziesmas, kas pētījumā citētas, pilnīgi vai pa daļai tādā kārtībā, kā tās pievienojušās bēdu puisa dziesmu pantiem, izveido veselu kopoјumu, kas liek atkal no jauna spēcīgi izjust mūsu veco dziesmu daiļumu. Salīdzināšanai un dažu pirmveida pantu noskaidrošanai dotas ap divdesmit cittautu dziesmu oriģinālā un tulkojumā, īpaši no vācu, angļu, franču un igauņu valodas. Pārskats par pantu variācijām, kur blakus katram pirmveida pantam redzami arī visi tā tipiskie un atsevišķie pārveidojumi, ļauj spriest par to, cik pamatots pirmveida atdarinājums. Dziesma par bēdās nomirušo puisī tēlo mums arī mūsu agrāko dzīves veidu un satiksmi ar citām tautām, tātad pieskaņas kultūrvēsturei, un tanī dzirdamas tāpat atbalsis no vēlākā laika idejām.

Darbs uzrakstīts ar lielu izteiksmes vienkāršību, un tas interesēs un būs labi saprotams katram nopietnam lasītājam, kādu latviešiem nav trūkums. Un mūsu vecās tautas dzejas draugi, īpaši dziesmu iesūtītāji Folkloras krātuvei, kuņi līdz ar teicējiem visi minēti variantu sarakstos, varēs pie tam pārliecināties, cik ļoti vērtīgas bijušas viņu pūles zinātnes labā. — Rie folkloras darbiem pierindojama arī viņas skolām domātā grāmatīņa *Pamatjēdzieni par tautas dzeju* (1937).

Bērzkalne pazīstama nevien kā folkloriste, šad un tad viņa pieskārusies arī mūsu rakstniecībai. Te viņai daži raksti, kas liecina tikpat labi par zināšanām, kā par viņas labo literatūras izpratni un gaumi. Tā apcerē Apsīšu Jēkaba Andra tēvs un radniecīgie Poruka tipi (Latv. Vēstn. 1922) viņa mēģina saskatīt gara radniecību šo abu rakstnieku tēlu pasaulē. Bet jo sevišķi lielu mīlestību viņa parāda pret Brigaderi savā apcerē *Dzejniece Anna Brigadere* (Latv. Vēstn. 122), iztīrādāmā viņas labākos darbus ciešā sakarībā ar dzejnieces pašas dzīvi. Starp citu viņa tur īsos vārdos uzskicē pareizu, līdz tam it kā nepamanītu literāru ainu: „Annu Brigaderi gribētos apzīmēt kā pašu pilnīgāko mūsu ikdienišķās dzīves attēlotāju. Šajā ziņā viņa īpatnēji atdalās nevien no Aspazijas, kas traucas mūžīgā neapmierinātībā projām no tiešās dzīves, nevien no Poruka smeldzošā sāpīguma, ka nav bijis iespējams veidot dzīvi saskaņā ar dvēseles tieksmēm pēc laba un daiļa, bet arī no citiem viņai laikmeta ziņā tuvu stāvošiem rakstniekiem, kas piegriezušies dzīves īstenībai, kā, piemēram, no Blaumaņa, Saulieša, Doku Ata.”

Vispār, Bērzkalne šai darbā patstāvīgi un ar smalku izpratni aplūko un novērtē Annas Brigaderes radītās dzejskāš vērtības, vezdama tās sarakā ar dzejnieces personīgo dzīvi, jo Brigaderes darbos allaž patesi daudz tīri autobiografiska.

Kādā citā rakstā — Rūdofla Blaumaņa personība viņa darbos (Latvju Grāmata 1923), Bērzkalne tāpat meklē un arī atrod šī lielā mākslinieka cilvēcīgo īpašību atspoguļojumu viņa mākslas darbos. Blaumanis savā daļprōzā visumā ir gan tik bezpersonisks, jeb pareizāki sakot, pāri saviem mākslas tēliem pacēlies mākslinieks, ka sameklēt tur autobiografiskus vilcienus visai grūti. Bērzkalne pati liecina: „Novele un drāma — divi radniecīgi dzejas veidi, kuŗos galvenā kārtā izteikusies Rūdofla Blaumaņa literārā darbība, prasa no dzejnieka lielāko objektīvītāti un bezpersonību. Viņos vairāk parādās rakstnieka iejušanās spējas, māksla novērot un attēlot ārējo pasauli nekā viņa personīgie pārdzīvojumi, pārdomas un izjūtas. Tādēļ — līdzās vēstulēm un draugu atmiņām, ļoti interesanti tie nedaudzie Rūdofla Blaumaņa darbi, kuŗos viņš tēlojis pats sevi vai runājis tieši savā vārdā, lai varētu kaut cik spriest, kā viņš pats sevi redzējis un vērtējis un kā skatījies uz dzīvi un cilvēkiem.” Un tad viņa apstājas un pakavējas pie šiem nedaudzajiem: drāmas Ugunī un Sestdienas vakars, stāstiem Aleksis, Jete, Tur, kur neviens nav bijis, Sarkanais jātņieks, Lizete, Mīlis Kraujiņš un Baltais. Šos darbus iztīrājusī, Bērzkalne secina, ka Blaumanis tajos parādās kā cēla, bagāta un harmoniska personība, kāds viņš īstenībā bijis visā savā dzīvē.

Tai pašai rakstu virknei par latviešu rakstniecību pieskaitāms arī viņas svešautiešiem sniegtais bibliografiskais pārskats par vecā Stendera prōzu līdz ar tās paraugiem G. F. Stenders Lettische Fabeln und Erzählungen (Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde 1923/1924), kā arī apceres par citautu rakstniecību: Aloīza Jiraseka romāns F. L. Vieks (Latvju Grāmata 1926), Somu eps Kalevala (Izgl. Min. Mēnr. 1935) u. c. Arī tajos mēs redzam to pašu Bērzkalnei piemītošo rūpību, noteiktu apceramā priekšmeta pārzināšanu, kāda parādās viņas folkloras jautājumiem veltītos darbos. Nevienu no tiem Bērzkalne nav rakstījusi tikai attiecīgam acumirklim, bet ielikusi katrā apcerējumā to, kas viņai sakāms un ko taisni viņa vislabāk varējusi pateikt.

Kārlis Egle.

Kurta Fridrichsona un Alfrēda Lapukina darbu izstāde. No 21. decembra pagājušā gadā līdz

12. janvārim š. g. divi jauni topoši mākslinieki un arhitekti sarīkoja savu darbu izstādi Zviedru vārtos. Bija redzami ap 50 darbu pastelī, akvarelī un eļļā.

Fridrichsona uzmetumi un studijas galvenā kārtā veltīti portreta novadam. Pastēja plūsmainos laukumos, ievijoties līniju kustīgiem pavedieniem un svītrojumiem, gan galvu, gan arī stāva tēlojumos meklēta noskaņa un izteiksme. Sensiblu satraukumu, skumji krēslainu un mistisku jutoņu nereti pauž šie veidojumi. Fridrichsonam tīk krāsu dekoratīvs zaigojums, gaismēnas rotaļu nejaušība. Forma te bieži kļūst neskaidra, patvaļīgi saraustīta, uzbūves organisko sakaru upurējot emōcionālītātei. Portreta novads ir grūta māksla; dvēseliskais raksturojums prasa nopietnu un objektīvu iedziļināšanos īstenībā, redzamo formu pieredzē. Šiem uzdevumiem jaunais mākslinieks pārslied vēl pāri. Labākie panākumi gūti pastelī un akvarelī (piem., L. Z. portrets, aktieris u. c.). Eļļā — krāsu uzlikums, apdare mazāk laimējusies. Tomēr arī še jāatzīmē daži interesanti veikumi (piem., E. D. ģīmetne).

Alfrēds Lapukins kā akvarelists jau izkopies diezgan drošu tehniku toņa tvērumā, laukumu kārtojuma, gaismēnas sadalījumā. Suloti tverti it īpaši arhitektūras motīvi, dažreiz zīmīgi izprotot un raksturojot formu (Klosteris Petseros, Apšīda u. c.). Arī dažos laukskatos toņos un telpas tvērumā gūtas sekmes. Eļļas gleznojumi vājāki: saplosīts, paraibs triepums, krāsu apstrādājums ne visai padevies.

Visumā — nelielā izstāde liecina par abu autoru uzņēmību un darba prieku. Iedziļināšanās amata prasmē un īstenībā, atmetot paviršo un lēti sasniedzamo, ar laiku dos lielāku briedumu.

Jānis Siliņš.

Benvenuto Čellini „Dzīve”. Kā izcils notikums latviešu grāmatniecībā apsveicama XVI gadsimta italiešu zeltkaļa un tēlnieka Benvenuto Čellini „Dzīves” iznākšana latviešu valodā. Tagad arī mūsu lasītājiem kļuvis pieejams klasisks darbs, kas cienīgi ierindojas pasaules lielo autobiografiju un pašatzīšanas virknē, ko mūsu ērā ievada svētā Augustīna „Confessiones”.

XVI gadsimtā, kas psiholoģijā devis pašnovērošanas metodi (Montēna „Essais”), mākslinieku starpā nāca cienā pašportreti un autobiografijas. Šo pēdējo starpā Čellini „Dzīve” ir pati spilgtākā, un tā atspoguļo nevien savā autora spēcīgās vītālītātes un radītāja trauksmes pilno

personību, bet arī sava sabangotā, lielām pārvērtībām bagātā laikmeta strāvas un noskaņojumus.

Tulkojumu ievada ar erudīciju sarakstītais B. Vipera apcerējums, kur raksturots Čellini kā cilvēks, mākslinieks un sava laikmeta pārstāvis, norobežojoties no izplatītā maldīgā uzskata, ka Čellini ir tipisks renesanses ideju paudējs, un noskaidrojot tos kultūrālos un sociāli politiskos apstākļus un garīgos priekšnoteikumus, kas veidojuši Čellini personību.

Gadsimtu mijā (1500. gadā) dzimušais Čellini kļuvis par tipisku lūzuma laikmeta cilvēku, kas pārdzīvo renesanses ideālu sabrukumu un klasisko tradīciju iedragājumu, bet vēl nespēj pilnīgi piesavināties jauno ideoloģiju. Tādēļ arī viņa personībā ir kas traģiski aizlauzts. Jaunais laikmets, kas nomainīja renesansi un ko mākslas vēsturē dēvē par manierismu jeb antiklasisko stilu, reliģisko kustību vēsturē atbilst kontrreformācijai. Tas nav tikai pārejas laikmets no renesanses uz baroku, bet radījis savu patstāvīgu kultūras stilu, kas sāk izpausties kopš XVI gadsimta divdesmitajiem gadiem.

Pretstatā renesanses varoņa aktīvajam individuālistam, kontrreformācijas cilvēkam raksturīga tieksme atrauties no īstenības, spirituālo parādību, sapņu un emociju pasaulē, kā arī nemiera pilns klejotāja gars.

Čellini autobiografijas īpatnējo pievilcību rada tās dabiskais, spontānais izcelšanās veids. Tikai pats sākums un beigu daļa ir paša mākslinieka roku rakstīti, pārējo viņš diktējis kādam četrpadsmitgadīgam zēnam, strādādams savu darbu („...kamēr es strādāju, saucu viņam priekšā savu dzīvi, un tā kā man bija pie tam sava patīšana, strādāju jo cītīgāk un paveicu daudz vairāk darba...“). No tautas vidus nākušais Čellini kā rakstnieks iekļaujas tai Toskanas literatūras strāvā (fiorentinitā), kas lietoja nemākslotu tautas valodu pretstatā konvencionālai literārai izteiksmei, kuŗa arvien vairāk guva pārsvaru. Čellini savu „Dzīvi“ stāstījis sulīgajā florenciešu izloksnē, tai dzīvajā sarunas valodā, ko tolaik runāja Florences ielās. Šādu izteiksmes veidu viņam diktē dabiskā intūicija, un tikai retumis, svinīgākos gadījumos, viņš ļaujas literārākam, patētiskākam tonim.

Tāpēc arī tulkotājam rada lielas grūtības šī darba leksiskās īpatnības resp. florenciešu vulgārismi. Stāvokli padara vēl grūtāku Čellini autobiografijas sintakse ar latīniski smagiem ģerundiju un absolūto participu sablīvējumiem, kā

arī sarunas valodai raksturīgajiem anakolūtiem un inversijām. Šos abus pēdējos vēl īpaši veicina stāstītāja straujais temperāments: nav retums, ka vienu domu iesācis, mākslinieks to neizsaka līdz galam, aizraudamies ar jaunu domu gājienu. Ja nu tulkotājs mēģinātu sakārtot šo „nekārtību“, nogludināt vai sadalīt periodus, kā arī smalkāk izteikt stiprākās vietas, tad ciestu Čellini savdabīgais izteiksmes veids un līdz ar to šī darba vērtība. Turpretim, ja tulkotājs grib respektēt visas šīs īpatnības, tad savukārt jācieš parastajām gramatikas normām. Tulkotāja stāvoklis ir kā starp Skillu un Charibdū.

Čellini „Dzīves“ tulkotāja Veronika Strēlerte (tulkojumā apzīmēta ar iniciāļiem, jo I grāmatas iznākšana iekrita boļševiku laikā, kad no viņas vārda kautrējās) šai darbā iedziļinājusies kopš 1938. gada, „Zelta ābeles“ apgāda uzdevumā. Ar dzejnieces intūiciju pašas dabas apveltīta, ar filoloģisku izglītību un kultūras tradīcijām bruņota, viņa visumā laimīgi atrisinājusi tulkojuma stila problēmu, vispirmām kārtām cenzdamās saglabāt Čellini autobiografijas izteiksmes pirmatnīgumu. Viņa respektē Čellini sintaksi un leksikā veiksmīgi kombinē nepiespiesto, familjāro sarunas valodu ar senlaicīgu izteiksmi: uz pēdējo zināmas tiesības dod gandrīz četrus gadsimtu distance, kas mūs šķir no aplūkojamā darba. Ceļš izvēlēts pareizs. Ja jau Čellini laika biedrs un draugs — rakstnieks un vēsturnieks Benedeto Varki, kuŗu mākslinieks lūdza izlabot autobiografijas stilu, laikam pats izjūdzams to nemācītu un nepilnīgu, šai darbā gandrīz neko negrozīja, atstādams to šai „tīrajā veidā“, tad vēl mazāk to pienākas darīt mūsdienu tulkotājam. Tulkotāja savu viedokli arī pregnanti izteikusi Tulkotājas piezīmēs.

Īsts pārbaudījums, kuŗā tulkotāja godam pastāvējusi, ir tercinās sarakstītā Nodaļa Lukam Martini, savas sarežģītās izteiksmes un grūtās atskaņu sistēmas dēļ.

Par spīti sintakses smagumam Čellini „Dzīvi“ ir viegli lasīt, no tās pat grūti atrauties, jo tā apbur lasītāju ar dzīvo un krāsaino izteiksmi, notikumu straujumu, lietu un cilvēku plastisko tēlojumu. Mēs redzam šo mākslinieku raibās un dēkainās, bieži arī briesmu pilnās dzīves gaitās. Jau sešpadsmit gadu vecumā viņš kautiņa dēļ spiests atstāt savu dzimto pilsētu. Arī vēlāk viņš nekur nevar ilgi norimties uz vietas. Ar savu mākslu viņš kalpojās daudziem valdniekiem: mēs viņu redzam gan Florences hercoga Kozimo Me-

diči, gan pāvestu Klementa VII un Pāvila III, gan arī Francijas karaļa Franciska I dienestā, arvien kaislas radišanas trauksmes pilnu. „... Tā kaislīgi, pa manai dabai, mazliet ar niknumu, likos darbā”, zīmīgi saka viņš pats par sevi kādā vietā. Arvien lielākas mākslas perfekcijas un lielākas slavas alkās, allaž strādājot gar „visskaistāko” darbu, viņš visu mūžu dzenas pakal mākslas skaistuma mirāžam. Viņa mākslinieka tapšanā iezīmīga tiekšanās pēc arvien lielākām formām, kas ne arvien saskan ar viņa talanta robežām. No minuciōza, izsmalcināta zeltkaļa darba viņš, nevaldāmas ambīcijas dzīts, arvien vairāk pievēršas tēlniecībai, kuņā tiecas pēc grandīozā un monumentālā (tēlu lielums). Bet, lai kādam valdniekam viņš kalpotu, agrāk vai vēlāk, blakus slavai un godinājumiem, nāk līdzī rūgtums un vilšanās, greizsirdība uz sāncensīem, dusmas un izmisums. Ap viņu arvien ir cīņas, intrigas un neganta sacensība. Vai nav dīvaini, ka valdnieki un pāvesti, kas tā centās saistīt viņu savā dienestā, vēlāk sāk skopoties līdzekļiem, atrauj viņam pasūtījumus un pat laupa brīvību? Nekad Čellini nav pilnīgi iekļāvies galma kultūrā un topošajā absolūtismā.

(Turpmāk beigas.)

Anna Dārziņa.

Janis Rozentāls: Rūdolfa Blaumaņa portrets.

Rozentālu ar Blaumani saistīja draudzīgas attiecības. Blaumanis 1903. g. kādu laiku dzīvoja pie daiļnieka Alberta ielā. Tanī laikā veikts šis reproducētais rakstnieka portrets, kas atrodas Rīgas Latviešu biedrības namā.

Ar otas svītrotu rakstu un skrāpējumiem uz dzeltenīgas papes pamatnes — tā atgādinot it kā pasteļa tehniku un toņus — Rozentāls zīmīgi tver rakstnieka veidolu. Uz zilgani pelēkā vibrējošā fona, ievijoties izkasījumu dzeltenīgām šķiedrām, spēcīgi modulēta galva, gandrīz profila pagriezienā. Oranži dzeltenīgs gaismojums matu šķipsnās un kuplās ūsās, pelēki dzeltenīgs sejā, noklusinātā siltā plūdumā aužas cauri violeti brūnotam un pelēki zilganam ēnojumam. Vēl spēcīgs baltā akcents stāvā apkaklītē atdala galvu no stāva, kas iegrimst un izkūst fona ēnainībā. Blaumaņa galvas stūrainajās formās: pierē, uz priekšu izvīrītājā zodā ir kas zemnieciski vienkāršs, drusku robusts, drosmīgs. Seja un skats, kas pavīd aiz brillu stikliem, pauz atklātību un sirsnīgumu, bet ūsu kritumā paslēpijs smaidis. Iekritušajos vaigos un bāli caurspīdīgajā sejas krāsā jaušamas slimības ieskaņas.

Otas skrāpējuma līnijas rāda, ka darba ierāmējumam nepieciešams ovāls izgriezums.

Jānis Siliņš.

Aleksandrs Štrāls: Plosti. Plostnieka dēls, audzis Daugavas krastos, Aleksandrs Štrāls savās ainavās kļuvis par Latvijas diženākās upes dzejnieku. Intīmi smalkjūtīgā gleznieciskā noskaņojumā, raksturīgās pelēki zilās un rūsgani oranžās krāsu noziedu kāpēs Štrāls vēris vairākos darbos Daugavas īpato skaistumu: klinšainos, priedēm noaugušos krastus, plašās tāles, ūdens vizojumu un plūdumu gan pavasara palos, gan vasarā. Šis reproducētais darbs, kas atrodas bij. Valsts mākslas mūzejā, ir viens no labākajiem Daugavas tēlojumu virknē. Interesants pats galveno laukumu sakārtojums. Priekšplānā divu pauguru diagōnāles, zaļi pelēcīgās zāles un smilšainā brūnuma pretstatos. Plostu diagōnāles upes plašā plūdumā pasvītrot telpiskos samērus gleznas dziļuma izveidojumā. Un viņa krastu horizontāles atdzīvina priežu kamolu ornāments. Tomēr pats galvenais šai darbā ir viņa delikātās maigi noklusināto toņu harmonijas un brīnišķā melancholiskā novakares noskaņa, saules rietam atblāzmojoties akmeņainos krastos un uz plostiem iegailējoties ugunskuru sarkanīgām acīm.

Jānis Siliņš.

Minhauzena precības Dailes Teātri. Minhauzens esot bijis lielākais melis pasaulē un visus savus fantastiskos nostāstus teicis esam paša piedzīvotus vai pieredzētus. Kā slavenie dēkaiņi, mīlētāji un acu apmānītāji Kazanova, grāfs Kaļostro un Sen Žermens, viņš vēsturiski pieder astoņpadsmitam gadsimtenim, esot dzimis Āraunšveigā, kalpojot hercogam Ulricham, kaņojis Turcijā, dienējis Rīgas garnizonā un apprecējis kādu Dantes muižas baronesi. Šis pēdējo epizodi Minhauzena raibajā mūžā mūsu drāmatīķis Mārtiņš Zīverts izvēlējis par vielu krāsainai un atjautīgai komēdijai, kur vietām dzirkstī asprātības kā pusotra gadsimtos nostāvējies vīns. Kas Minhauzenu atšķir no visiem galantā gadsimteņa dēkaiņiem, tas ir tas, ka viņš savas izdomas sniedz pilnīgi nesavtīgi, viņš ar tām negrib nekādus materiālus labumus gūt. Viņš patiesībā ir dzejnieks, kas pats aizraujas no saviem meliem un fantāzijām, izpušķo tās arvien vairāk un beidzot rada veselās varoniski kōmiskas poēmas. Kad šie melu stāsti 1786. gadā G. Birgera (Bürger) tulkojumā parādījās vācu valodā, tad līdz ar to bija radies jauns nemirstīgs literātūras tips, kas atšķiras tiklab no Don Ki-

chota, kā no Gargantiā (Rablē romānā) un tomēr uzrāda ar šiem tēliem zināmu radniecību. Ar Don Kichotu Minhauzenu vieno brunnieciskais gars un tieksme spēlēt aizstāvja lomu, ar Gargantiā turpretim — tā fantazijas pārspilējumi līdz milzīgumam, līdz dīvainiem un trakiem darbiem un notikumiem. Ar visu to Minhauzens ir gluži patstāvīgs, īpatnējs tips un saista ar savām neizsīkstošām izdomām, kuŗās gluži saskanīgi iekļaujas daudz tautas pasaku motīvi. Viņš arī nav noslēgts literārs tips, bet padots „attīstībai”: viņš apaug arvien jauniem piedzīvojumiem, kuŗu Immermann'a satiriskajā romānā „Minhauzens“ ir jau krietni vairāk nekā Birgeram.

Mārtiņš Ziverts, pieiedams šim svarīgajam tematam, veidodams to lugā, nav tiecies reālizēt Minhauzenu dēkas skatuviskā darbībā, nav mēģinājis iemiesot lielā meļa izdomas kaut jēl vienā skatā. Viņš rakstījis vienkārši komēdiju, kam par fonu galantais astoņpadsmitais gadsimtenis, bet centrā jauna atraitne — muižniece Jakobīne un veseli trīs tās pielūdzēji: augļotājs Oksenstjēns, brutālais krievu galminieks Nariškins un pats Minhauzens. Vietām iepītie Minhauzēna pastāsti ne visai saistās ar darbību un reizēm pat kavē to. Minhauzēna raksturs no fantazijā un temperamētā kūsājošā izdomātāja pavērsts uz sapņotāju un ilgotāju, kas ar saviem meliem cenšas aplāt nepievilcīgo īstenību. Kad Minhauzens stāsta par savu brīnišķīgo salu Ulubeli, tad tas pastipri atgādina Pera Ginta jūsmošanu par Sorijas Morijas pili; līdz ar to Minhauzēna kā īpatnēja tipa kontūras izbāl.

Scēnu veidošanā Zivertam ir krietna veiksmē. Viņš personas vienmēr sakombinē tā, ka starp tām izceļas konflikti, sarežģījumi, pārpratumi, neizlaižot no acīm darbības galveno pavedienu. Piemēram, lieliskais kāršu spēles skats, kur Minhauzens apspēlē glumo blēdi Oksenstjēnu, kairinādams tā patmīlību ar it kā garāmejojot izmestiem teicieniem. Arī inscenētājam šis skats devis labas ierosmes: Minhauzēna kalps Jukums nostājas tā, ka var dot zīmes savam kungam par to, kādas kārtis Oksenstjēnam rokā, Minhauzens spēlē it kā nevēriģi, pamēļodams, kamēr Nariškins skatās un skaļi priecājas. Labi noskaņota arī Jakobīnes saruna ar aukli Irmu, Jakobīnes divspēle ar Nariškinu buduārā un ar Minhauzēnu — masku ballē.

Ar izkoptu scēnu veidojumu autors un inscenētājs Eduards Smiģis panāk to, ka komēdijas

izrāde raisās dzīvi, sparīgi, interesanti, un liek aizmirst, ka raksturi un galvenām kārtām pats Minhauzens tverts diezgan pavirši, ka komēdijai, tā sakot, nav dziļuma. Visas sešas ainas noris 1744. gadā no 28. janvāra vakara līdz 31. janvāra rītam Duntē, kur caurbraucot ierodas Anhaltes — Cērbstas princesē, vēlākā Krievijas ķeizariene Katrīna II. Komēdijai tā tad savā ziņā vietas, laika un darbības vienība, kas savukārt pastiprina teātrālās kompozīcijas ārējo stingrību.

Izrādi visumā Smiģis gatavojis jaukos rotaļīgos toņos, gaišās krāsās, Oto Skulmes pieskaņīgajā skatuves ietērpā, Felicitas Ertneres dejas scēnu kārtojumā. Edgars Zīle tēloja Minhauzēnu, vairāk jūtīgu sapņotāju nekā bramanīgu lielbnieku. Viņam meli apsedz un reizē atklāj īstenību. Zīmīgs šai ziņā skats Jakobīnes buduārā, kur aiz aizkara paslēpies Nariškins. Minhauzens gan viņu mana, bet mēļo, ka tur viņš paslēpis savas domas. Šo skatu Zīle nospēļēja savaldīgi, tomēr ar jūtām un iekšēju dedzi. Zīles Minhauzens — kultūrāls, kaut arī mazliet sapaņais eiropietis salīdzinot ar brutālo, mežonīgo, nesavaldīgo krievu Nariškinu, ko Arturs Filipsons ievēdoja spēcīgā tēlā. Ar savu vulgāro valodu, raupjiem un neapvaldītiem žestiem Filipsona Nariškins atšķīrās arī no izrādes maigi niansētās kopnoskaņas. Šai noskaņā jauki iederējās Lilitas Bēriņas Jakobīne, maīga un sievišķīgi valšķīga. Saprātīga būdama, viņa no sākuma neļaujas Minhauzēna fantastisko stāstu iestrāvai, bet tad viņu aizrauj fantastā cilvēciskais godīgums un taisnīgums. Viņas būtne sāk starot mīlestībā un maigumā, ko aktrise parāda smalkā spēlē. Alma Ābele tēloja stingru un lietišķu aukli, kam savs pakļautais stāvoklis jāatsver ar lielāku gribas spēku, jo auklei netrūkst cilvēku izpratnes un praktiskās sajēgas; viņa patiesībā ir jaunās baroneses vadītāja. Zīmīgu kōmisku figūru — Minhauzēna kalpu Jukumu — rādīja uz skatuves sen neredzētais Arveds Michelsons, atgādinādams savas teicamās raksturotāja spējas. Ēvalda Valtera augļotājs Oksenstjēns sīks iedabā, mantkārīgs, viltīgs, zīmīgs maskā. Eiženija Kaldovska — princesē Friderika, Irma Laiva — viņas māte, Emīlija Viesture — madama, Rūdofls Kreicums un Hermanis Vazdiks — krievu galma kungi teicami turējās ansablī. Visumā „Minhauzens“ ir jauns sasniegums Zivēta rakstīto lugu skaitā un Dailes Teātra inscenējumu vidū.

Jānis Veselis.

SATURS

	Lpp.		Lpp.
<i>Kārlis Skalbe</i> — Pie jūras loga	3	<i>Jānis Veselis</i> — Pretmetu vijas	40
<i>Kārlis Krūza</i> — Saules meita	3	<i>Ēriks Adamsons</i> — Lielais spītnieks	41
<i>Elza Stērste</i> — Dzejolis	4	<i>Rainer's Maria Rilke</i> — Rudens diena	49
<i>Aspazija</i> — Salda smarža	4	<i>Mirdza Bendrupe</i> — Elks Tongū	50
<i>Kārlis Štrāls</i> — Veltīgā diena	4	<i>Vilis Cedriņš</i> — Draudzes skola	58
<i>Jānis Veselis</i> — Saules koks, Latvju teiksma	5	<i>Ludis Bērziņš</i> — Dziesma	58
<i>Veronika Strēlerte</i> — Pilsēta miglā	10	<i>Arturs Bērziņš</i> — Par Rūdolfu Blaumani, At-	
<i>Antons Bārda</i> — Purenes	10	miņu zīmējums	59
<i>Jānis Jaunsudrabiņš</i> — Vētras	11	<i>Zināida Lazda</i> — Jauns zvejnieks jūrā	71
<i>Ādolfs Erss</i> — Kalnieši, Stāsts	17	<i>Pauls Jurevičs</i> — Garīgā dzīve	72
<i>Fricis Dziesma</i> — Dzīvības loks	30	<i>Jānis Zālītis</i> — Mozart's	77
<i>Jānis Medenis</i> — Dūjas	30	<i>Rainer'a Maria Rilke's</i> dzejoļi — No „Stundu	
<i>Kārlis Skalbe</i> — Labais ķēniņš. Pasaka	31	grāmatas”	81
<i>Lex's Schlos's</i> — Stefan's George	32	<i>Jūlijs Vecozols</i> — Rainer's Maria Rilke	83
<i>Ilona Leimane</i> — Vilkaču mantiniece, Romāns	33	<i>Kārlis Skalbe</i> — Laiks	86

CHRONIKA

	Lpp.		Lpp.
<i>Klusuma meldijas. Kārļa Skalbes dzejas</i> —		<i>Kurta Fridrichsona un Alfrēda Lapukina darbu</i>	
<i>Jānis Kadilis</i>	87	<i>izstāde</i> — <i>Jānis Siliņš</i>	93
<i>Annas Brigaderes pasaka Mare</i> — <i>Paula Jēger-</i>		<i>Benvenuto Čellini „Dzīve”</i> — <i>Anna Dārziņa</i> .	93
<i>Freimane</i>	88	<i>Janis Rozentāls: Rūdolfā Blaumaņa portrets</i>	
<i>Viļa Veldres „Saule rasā”</i> — <i>Jānis Grīns</i> .	89	— <i>Jānis Siliņš</i>	95
<i>Jānis Ezeriņš</i> — <i>Kārlis Egle</i>	90	<i>Aleksandrs Štrāls: Plosti</i> — <i>Jānis Siliņš</i>	95
<i>Anna Bērzkalne</i> — <i>Kārlis Egle</i>	91	<i>Minhauzena precības Dailes Teātrī</i> — <i>Jānis</i>	
		<i>Veselis</i>	95

PIELIKUMI

Hugo Lehmann'a — *Adolf's Hitler's*, Lielvācijas vadonis.

Aleksandra Štrāla — Plosti.

Jaņa Rozentāla — Rūdolf's Blaumanis.

Oskara Noriņa — Mozart's jaunībā.

Vāks — *Niklava Strunkes*.

10. 2. 42

